

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

УШКАНЕНКО ЕДУАРД ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 343.98

ДИСЕРТАЦІЯ

**РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБЦЯНКИ АБО
ОДЕРЖАННЯ СУДДЯМИ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ**

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Е.О. Ушканенко**

Науковий керівник: **Чорноус Юлія Миколаївна**,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Ушканенко Е.О. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Науково-дослідний інститут публічного права, Дніпровський державний університет внутрішніх справ. Київ, 2024. 273 с.

У дисертації розроблено теоретичні положення та практичні рекомендації щодо розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Обґрунтовано, що вивчення монографічних та інших наукових праць з окресленої проблематики засвідчує, що основи розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди досі залишаються не розробленими. У процесі вивчення наукових праць та емпіричних матеріалів було виявлено проблемні питання, на які звернено увагу при формуванні теоретичних засад та практичних рекомендацій розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. У якості пріоритетних напрямів дослідження визначено: сформулювати теоретико-правові засади розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди; визначити обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні; виокремити криміналістичну характеристику кримінального правопорушення та надати практичні рекомендації щодо розслідування із врахуванням міжнародних стандартів, кращого світового та європейського досвіду.

Сформовано правові засади розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди суддями із систематизацією нормативно-правових актів відповідно до двох груп: 1) нормативно-правові акти,

в яких сформульовано положення, спрямовані на протидію корупції, координацію роботи щодо запобігання корупційним проявам у вітчизняній судовій системі; 2) нормативно-правові акти, які складають правову діяльність компетентних органів у процесі кримінального провадження щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Розкрито засади правового статусу суддів як службових осіб публічного права, діяльність яких зумовлена їх службовим становищем і повноваженнями щодо здійснення правосуддя на професійній основі, які є суб'єктами кримінальних правопорушень, визначених розділом XVII КК України. Залежно від того, яку посаду займає суддя, а саме є службовою особою, яка займає відповідальне становище, або особливо відповідальне становище відповідно до тлумачення ч. 2, ч. 3 Примітки до ст. 368 КК України – початок досудового розслідування буде розпочинатися із внесення даних до ЄРДР за ч. 3 ст. 368 КК України або ч. 4 ст. 368 КК України.

Визначено правові засади розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди із врахуванням підслідності згідно КПК України, ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» та ін. Слідчі ДБР вирішують завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, учинених зокрема, службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, або посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, а також суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів НАБУ. Корупційні кримінальні правопорушення, які не підслідні НАБУ та ДБР, розслідує НП України. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди суддями супроводжується взаємодією із підрозділами НП, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП), Службою безпеки України (СБУ), Агентством з розшуку та менеджменту активів (АРМА) та ін.

Наголошено на необхідності реформування вітчизняної судової системи згідно із кращим досвідом іноземних держав, потребою проведення системних

реформ з метою забезпечення реалізації євроінтеграційних процесів, приведення вітчизняного судочинства до високих міжнародних демократичних стандартів.

За результатами вивчення досвіду протидії прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди у європейських державах, зроблено висновок, що важливою складовою є контроль суспільства. Мова йде як про громадські об'єднання, так і окремих громадян, які реалізують контролюючу функцію шляхом звернення про корупційні дії суддів як на спеціально створені «гарячі лінії», веб-сторінки у мережі Інтернет, так і до правоохоронних органів.

За результатами запозичення міжнародного досвіду та з метою підвищення ефективності діяльності із протидії корупції, розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, запропоновано керуватися такими тезами: реформування системи правосуддя повинно реалізовуватися відповідно до міжнародних договорів України, враховуючи євроінтеграційний напрям розвитку нашої держави; необхідне створення системи вітчизняного антикорупційного законодавства, що забезпечить прозоре і демократичне функціонування судової системи; ефективне функціонування антикорупційних механізмів повинно відбуватися із залученням спеціально створених правоохоронних антикорупційних органів, міжнародних організацій; удосконалення системи призначення на посаду судді із забезпеченням громадського контролю на міжнародному на державному рівнях; належне фінансове забезпечення та чіткі правила фінансового контролю щодо суддів та ін.

Виходячи із наукових точок зору та емпіричних даних підсумовано, що криміналістична характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди складається із таких основних елементів: особа правопорушника; спосіб підготовки, безпосереднього вчинення та приховування кримінального правопорушення; слідова картина; обстановка вчинення кримінального правопорушення; предмет посягання.

Проаналізовано кількісно-якісні дані криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. На підставі вивчення матеріалів кримінальних проваджень, сформовано основи

типової криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди: кримінальні правопорушення вчиняються здебільшого чоловіками, віком від 35-40 років та 40-45 років, що мають вищу освіту, володіють знаннями правоохоронної діяльності, у тому числі щодо способів приховування своєї протиправної діяльності. Протиправний намір реалізується безпосередньо, шляхом прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди власне суддею, його близькими особами або через посередника. Предметом неправомірної вигоди є кошти у еквіваленті переважно доларів США, у сумі більше 20 000. Слідова картина представлена: ідеальними слідами (показання підозрюваного, свідка); матеріальними слідами (документи (офіційні документи, їх проекти, чорнові записи, сліди-відображення (пальців рук, взуття, коліс транспортних засобів, матеріали фото-, відеозапису, сліди спеціальних хімічних речовин, сліди волокон, нашарувань, інших матеріалів та речовин); електронними слідами (джерелами є комп'ютерні системи (персональні комп'ютери, ноутбуки, сервери, пристрої зберігання даних, мобільні пристрої (мобільні телефони (смартфони), планшети, цифрові камери).

Обґрунтовано, що перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди згідно ст. 91 КПК України, має бути розширений, і до нього додана така обставина як «з'ясування підстав для особливого порядку кримінального провадження згідно глави 37 КПК України». Окрім того, встановлюючи подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини його вчинення), окрім аналізу складу кримінального правопорушення згідно ст. 368 КК України, варто формувати більш широкую й змістовну інформаційну модель, й встановлювати обставини, що стосуються цілісної криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Обґрунтовано, що визначаючи обставини, які підлягають встановленню при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, варто приділяти увагу: кримінально-правовій складовій (ст.

368 КК України), кримінально-процесуальній (ст. 91 КПК України) та криміналістичній складовій (виходячи із даних криміналістичної характеристики кримінального правопорушення та особливостей його розслідування).

За результатами проведених досліджень побудовано класифікацію типових слідчих ситуацій розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди відповідно до таких критеріїв: особливості виявлення протиправної діяльності: обсяг і зміст відомостей, що стосуються події кримінального правопорушення й особи ймовірного підозрюваного; наявність співучасті у вчиненні кримінального правопорушення; протидія учасників кримінального провадження; повнота реалізації протиправного умислу.

Надано характеристику видів спеціальних знань залежно від галузі знань, яку залучають до вирішення завдань кримінального провадження щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди: спеціальні знання в галузі почеркознавства; спеціальні знання в галузі лінгвістичної експертизи мовлення; спеціальні знання в галузі техніко-криміналістичного дослідження документів; спеціальні знання в галузі трасології; спеціальні знання в галузі фототехніки; спеціальні знання в галузі відеозвукозапису; спеціальні знання в галузі криміналістичного дослідження матеріалів, речовин та виробів (у тому числі речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин); спеціальні знання в галузі товарознавства; спеціальні знання в галузі психології.

Зважаючи, що допит і обшук належать до найпоширеніших слідчих (розшукових) дій за даних умов, розглянуто організаційно-тактичні засади їх проведення.

Складним та важливим для всебічного і повного встановлення всіх обставин кримінального правопорушення має допит підозрюваного, який має особливий процесуальний статус у кримінальному провадженні, обумовлений обійманням посади судді як посадової особи, наділеної повноваженнями на здійснення правосуддя, що впливає на організаційно-тактичні засади допиту.

Як продемонстрував аналіз практики розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, причетні до протиправної

діяльності суб'єкти намагаються вживати заходів для приховування предмету неправомірної вигоди, а також важливих документів, пов'язаних із подією кримінального правопорушення, інших речей. Вирішення поставлених завдань можливо шляхом проведення обшуку, що відноситься до першочергових слідчих (розшукових) дій.

У кримінальному провадженні за фактом прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди досудове розслідування розпочинається невідкладно після подання заявником заяви, повідомлення про подію або після самостійного виявлення кримінального правопорушення правоохоронними органами. За фактом звернення із заявою особи про вимагання від неї предмета неправомірної вигоди, після внесення інформації в ЄРДР, ефективним є проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Проводячи негласні слідчі (розшукові) дії, фіксують фактичні переговори відносно прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Зокрема, аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України), аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України). Зазначені негласні слідчі (розшукові) дії проводять на підставі ухвали слідчого судді в порядку, визначеному ст. ст. 246–249 КПК України. Успішне проведення контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України), зокрема у формі спеціального слідчого експерименту, може бути підставою для слідчого (детектива) прийняти рішення про затримання особи та посередника, які отримали неправомірну вигоду, виходячи із попередньо проведених негласних слідчих (розшукових) дій та застосування організаційно-тактичних і технічних заходів. За таких умов реалізація негласних слідчих (розшукових дій) відбувається у межах злагодженої тактичної операції «Затримання судді під час отримання неправомірної вигоди».

Ключові слова: досудове розслідування, кримінальне провадження, корупція, суддя, неправомірна вигода, криміналістична характеристика, слідчі (розшукові) дії, слідчі ситуації, слідчий, детектив, допит, обшук.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ушканенко Е.О. Правові засади протидії корупційним кримінальним правопорушенням, що вчинюються судьями. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2. С. 242-258.

2. Ушканенко Е.О. Міжнародний досвід протидії корупційним кримінальним правопорушенням у судовій системі. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 3 (55). С. 358-364.

3. Ушканенко Е.О. Криміналістична характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 532-540.

4. Ушканенко Е.О. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 757-760.

5. Ушканенко Е.О. Теоретичні основи дослідження розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 3. С. 156-161.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Ушканенко Е.О. Правові засади розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 серпня 2020 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 242–244.*

7. Ушканенко Е.О. Міжнародне співробітництво під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди. *Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування:*

матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 березня 2022 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 118–120.

8. Ушканенко Е.О. Актуальні питання дослідження розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 13–14 березня 2023 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 131–133.

9. Ушканенко Е.О. Аналіз окремих елементів криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 07–08 лютого 2024 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 171–173.

SUMMARY

Eduard Ushkanenko. Investigation of Acceptance of Offering, Promising or Receiving of Undue Advantage by Judges. – *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

Dissertation for obtaining the degree of Candidate of Juridical Science in specialty 12.00.09 "Criminal process and criminology; forensic examination; investigative activity". Scientific Institute of Public Law, Dnipro State University of Internal Affairs. Kyiv, 2024. 273 p.

The thesis develops theoretical provisions and practical recommendations for the investigation of acceptance of offering, promising or receiving of undue advantage by judges.

It is proved that the study of monographic and other scientific works on the issues outlined above shows that the basis for the investigation of acceptance of offering, promising or receiving of undue advantage by judges still remains undeveloped. In the course of reviewing scientific papers and empirical materials, the author has identified problematic issues which are highlighted in the formation of theoretical foundations and practical recommendations for the investigation of acceptance of offering, promising or receiving of undue advantage by judges. The priority areas of the study are as follows: to formulate the theoretical and legal framework for the investigation of acceptance of offering, promising or receiving undue advantage by judges; to determine the circumstances to be proved in criminal proceedings; to highlight the criminalistic characteristics of a criminal offence and to provide practical recommendations for investigation with due regard to international standards, best international and European practices.

The legal framework for the investigation of acceptance of offering, promising or receiving undue advantage by judges is formed with the systematisation of legal regulations in two groups: 1) legal regulations which contain provisions aimed at combating corruption and coordinating the prevention of corruption in the national judicial system; 2) legal regulations which constitute the legal activities of the

competent authorities in the course of criminal proceedings regarding acceptance of offering, promising or receiving undue advantage by judges.

The principles of the legal status of judges as public law officials whose activities are conditioned by their official position and powers to administer justice on a professional basis, and who are involved in criminal offences under Section XVII of the Criminal Code of Ukraine, are revealed. Considering the position held by the judge, namely, an official holding a responsible position or a particularly responsible position in accordance with the interpretation of Part 2, Part 3 of the Note to Article 368 of the Criminal Code of Ukraine, the pre-trial investigation will commence with the entry of data into the URPI under Part 3 of Article 368 of the Criminal Code of Ukraine or Part 4 of Article 368 of the Criminal Code of Ukraine.

The legal framework for the investigation of acceptance of offering, promising or receiving undue advantage by judges is defined, with due regard to the jurisdiction under the CPC of Ukraine, Article 5 of the Law of Ukraine ‘On the State Bureau of Investigation’, and others. The SBI investigators solve the tasks of preventing, revealing, stopping, detecting and investigating crimes committed, in particular, by officials who hold a particularly responsible position or whose positions are classified as the first to third categories of civil service positions, as well as by judges and law enforcement officers, except when these crimes fall under the jurisdiction of NABU detectives. Corruption criminal offences that are not under the jurisdiction of the NABU and the SBI are investigated by the NPU. The investigation of acceptance of offering, promising or receiving undue advantage by judges is accompanied by cooperation with the units of the NPU, the Specialised Anti-Corruption Prosecutor's Office (SAP), the Security Service of Ukraine (SSU), the Asset Recovery and Management Agency (ARMA), and others.

It is emphasised that it is necessary to reform the national judicial system in accordance with the best practices of foreign countries, and that systemic reforms are needed to ensure the implementation of European integration processes and bring the national judiciary to high international democratic standards.

Relying on the results of the study of the experience of counteracting the acceptance of offers, promises or receipt of undue advantage by judges in European countries, it is concluded that an important component is public control. These are both public associations and individuals who exercise the control function by reporting corrupt actions of judges to specially created hotlines, web pages on the Internet, and law enforcement bodies.

Based on the results of adopting international experience and with a view to improving the effectiveness of anti-corruption activities, the investigation of acceptance of offers, promises or receipt of undue advantage by judges, it is proposed to be guided by the following theses: the reform of the justice system should be implemented in accordance with international treaties of Ukraine, with due regard for the European integration course of development of our country; it is necessary to create a system of domestic anti-corruption legislation that will ensure transparent and democratic functioning of the judicial system; effective functioning of anti-corruption mechanisms should involve specially created anti-corruption law enforcement agencies and international organisations; improvement of the system of appointment of judges with public control at the international and national levels; proper financial support and clear rules of financial control over judges, etc.

Based on the scientific viewpoints and empirical data, it is concluded that the forensic characterisation of the investigation of acceptance of offering, promising or receiving undue advantage by judges consists of the following main elements: the identity of the offender; the method of preparation, direct commission and concealment of a criminal offence; the trace pattern; the setting of the criminal offence; and the target.

The quantitative and qualitative data of the forensic characterisation of the investigation of acceptance of an offer, promise or receipt of undue advantage by judges are analysed. Based on the study of criminal proceedings, the basis for a typical forensic characterisation of the investigation of acceptance of offering, promising or receiving undue advantage by judges is formed: criminal offences are committed mainly by men aged 35-40 and 40-45, with higher education and knowledge of law enforcement,

including ways to conceal their illegal activities. The unlawful intent is implemented directly, by acceptance of offering, promising or receiving undue advantage by the judge, his/her close associates or through an intermediary. The target of the unlawful benefit is funds in the equivalent of mainly US dollars, in the amount of more than 20,000. The trace evidence is represented by: ideal traces (testimony of a suspect, witness); material traces (documents (official documents, their drafts, draft records, traces-reflections (fingers, shoes, wheels of vehicles, photo and video recording materials, traces of special chemicals, traces of fibres, layers, other materials and substances); and electronic traces (sources are computer systems (personal computers, laptops, servers, data storage devices, mobile devices (mobile phones (smartphones), tablets, digital cameras).

It is suggested that the list of circumstances to be proved in criminal proceedings concerning the investigation of acceptance of offers, promises or receipt of undue advantage by judges under Article 91 of the CPC of Ukraine should be expanded to include such circumstance as 'clarification of the grounds for a special procedure for criminal proceedings under Chapter 37 of the CPC of Ukraine'. In addition, when establishing the event of a criminal offence (time, place, manner and other circumstances of its commission), along with analysing the elements of a criminal offence under Article 368 of the Criminal Code of Ukraine, it is necessary to form a broader and more meaningful information model and establish the circumstances relating to the holistic forensic characteristic of acceptance of offering, promising or receiving of undue advantage by judges.

It is proved that when determining the circumstances to be established in the course of investigation of acceptance of offering, promising or receiving undue advantage by judges, the following should be considered: the criminal law component (Article 368 of the Criminal Code of Ukraine), the criminal procedure component (Article 91 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine) and the forensic component (based on the data of the forensic characteristics of a criminal offence and the specifics of its investigation).

Based on the results of the study, a classification of typical investigative situations in the investigation of acceptance of offering, promising or receiving undue advantage by judges is built according to the following criteria: specific features of detection of illegal activities: the scope and content of information relating to the event of a criminal offence and the identity of a likely suspect; the presence of complicity in the commission of a criminal offence; opposition of participants to criminal proceedings; and the completeness of the unlawful intent.

The types of special knowledge are characterised, depending on the field of knowledge involved in solving the tasks of criminal proceedings regarding the investigation of acceptance of offering, promising or receiving undue advantage by judges: special knowledge in the field of handwriting analysis; special knowledge in the field of linguistic examination of speech; special knowledge in the field of technical and forensic examination of documents; special knowledge in the field of trace evidence; special knowledge in the field of photographic technology; special knowledge in the field of video and audio recording; special knowledge in the field of forensic examination of materials, substances and products (including chemicals and special chemicals); special knowledge in the field of commodity science; special knowledge in the field of psychology.

Given that interrogation and search are among the most common investigative (search) actions under these conditions, the organisational and tactical principles of their conduct are considered.

The interrogation of a suspect who has a special procedural status in criminal proceedings due to the position of a judge as an official with the authority to administer justice, which affects the organisational and tactical principles of interrogation, is complex and important for the comprehensive and complete establishment of all the circumstances of a criminal offence.

The analysis of the practice of the investigation of acceptance of offering, promising or receiving undue advantage by judges suggests that the persons involved in illegal activities try to take measures to conceal the object of undue advantage, as well as important documents related to the criminal offence and other things. The solution to

these tasks is possible by conducting a search, which is a priority investigative (search) action.

In criminal proceedings on the fact of investigation of acceptance of offering, promising or receiving undue advantage by judges, the pre-trial investigation commences immediately after the applicant submits a statement, report of the event or after the law enforcement authorities independently detect the criminal offence. If a person files a complaint about the extortion of an undue advantage from him or her, after entering information into the URPI, covert investigative (search) actions are effective.

When conducting covert investigative (search) actions, actual negotiations are recorded in relation to the investigation of acceptance of offering, promising or receiving undue advantage by judges. In particular, audio and video monitoring of a person (Article 260 of the CPC of Ukraine), audio and video monitoring of a place (Article 270 of the CPC of Ukraine). These covert investigative (search) actions are performed on the basis of a ruling of the investigating judge in accordance with the procedure set out in Articles 246-249 of the CPC of Ukraine. Successful control over the commission of a crime (Article 271 of the CPC of Ukraine), in particular in the form of a special investigative experiment, may be the ground for the investigator (detective) to decide to apprehend the person and intermediary who received the undue advantage, based on previously conducted covert investigative (search) actions and the use of organisational, tactical and technical measures. Under such conditions, the implementation of covert investigative (search) actions takes place as part of a coordinated tactical operation 'Detention of a judge while receiving an undue advantage'.

Keywords: pre-trial investigation, criminal proceedings, corruption, judge, undue advantage, forensic characteristics, investigative (search) actions, investigative situations, investigator, detective, interrogation, search.

ЗМІСТ

ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ СУДДЯМИ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ	
1.1. Стан наукової розробленості проблем розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.....	29
1.2. Правові засади розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.....	42
1.3. Міжнародний досвід розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.....	65
Висновки до розділу 1.....	90
РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ СУДДЯМИ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ	
2.1. Криміналістична характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.....	95
2.2. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди..	124
2.3. Типові слідчі ситуації розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.....	135
Висновки до розділу 2.....	149
РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ І ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС	

РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ СУДДЯМИ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

3.1. Форми та особливості використання спеціальних знань під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.....154

3.2 Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.....173

3.3. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди..189

Висновки до розділу 3.....205

ВИСНОВКИ 209

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....222

ДОДАТКИ.....253

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Протидія корупції у сфері правосуддя є однією з найбільш актуальних суспільно-правових проблем. Неправомірна вигода як кримінально каране корупційне явище в судовій системі України слугує предметом особливої уваги міжнародної спільноти, недопущення таких фактів є обов'язковою вимогою щодо євроінтеграції нашої держави. Корумповані зв'язки серед представників судової влади викликають об'єктивну стурбованість суспільства щодо прийняття суддями правосудних рішень у суворій відповідності з принципом законності. Найнебезпечнішим виявом корупції є прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, що підриває довіру до суддівської системи України на міжнародному та державному рівнях.

Аналіз статистичних даних Офісу Генерального прокурора про стан кримінальних правопорушень у державі засвідчує проблемність ситуації [48]. Так, за ст. 368 Кримінального кодексу (КК) України «Прийняття пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовою особою» протягом 2020 року зареєстровано 1607 кримінальних правопорушень (вручено повідомлень про підозру – 485, направлено до суду з обвинувальним актом – 314 кримінальних проваджень); 2021 року – 1566 (456 та 255 відповідно); 2022 року – 988 (242 та 121 відповідно); 2023 року – 1403 (422 та 237 відповідно), I півріччя 2024 року – 1110 (357 та 156 відповідно).

Наведені дані засвідчують досить високі показники вчинених кримінальних правопорушень за ст. 368 КК України та недостатньо ефективну діяльність правоохоронних органів щодо реагування на корупційні вияви. Слід зауважити, що засудження судді за вчинення корупційного кримінального правопорушення – факт винятковий. Зокрема, відповідно до звіту про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види покарань, 2022 року за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, було засуджено 6 суддів, а 2023 року – 4 [53; 54].

Водночас офіційні статистичні дані лише частково відображають реальні показники щодо вчинення зазначених кримінальних правопорушень унаслідок високого рівня їх латентності, складності виявлення та документування, доказування обставин кримінального провадження, застосування правопорушниками й іншими зацікавленими особами заходів з приховання та спроб уникнення відповідальності. Виявлення та розслідування одержання неправомірної вигоди суддями об'єктивно ускладнено: приховуванням особами, зацікавленими у винесенні неправосудного рішення, факту отримання неправомірної вигоди суддею; наявністю системи корупційних зв'язків, «кругової поруки», зокрема в правоохоронних органах; домовленістю між суддею та зацікавленою особою про отримання неправомірної вигоди нематеріального характеру, зокрема у формі надання різних послуг; недостатнім рівнем знань і практичним досвідом працівників правоохоронних органів щодо розслідування цього виду кримінальних правопорушень тощо. Унаслідок цього виникають проблеми щодо доказування обставин у кримінальному провадженні та подальшого судового розгляду (на думку 66,1 % слідчих Національної поліції (НП) України, 82,1 % детективів Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) та працівників Державного бюро розслідувань (ДБР), 86,1 % суддів).

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять монографічні роботи, що висвітлюють фундаментальні засади криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень. Це праці Л. І. Аркуші, О. П. Ващук, А. Ф. Волобуєва, І. В. Гори, В. Г. Гончаренка, В. О. Гусевої, В. Г. Дрозд, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, А. М. Кислого, Н. І. Клименко, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. Г. Лукашевича, М. А. Погорецького, М. В. Салтевського, О. А. Самойленко, Д. Б. Сергєєвої, В. М. Стратонова, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, Б. В. Щура, В. В. Юсупова та ін.

Проблеми розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою розкрито в наукових працях сучасних

дослідників, зокрема: С. В. Чичирка «Основи виявлення та розслідування окремих проявів корупційної діяльності у правоохоронних та судових органах» (2011), О. В. Пчеліної «Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності» (2017), А. В. Шевчишена «Доказування стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» (2019), Д. О. Шумейка «Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (2019), О. Ю. Абакумова «Тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (2024), Ю. О. Андрейка «Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою» (2020). Крім того, в окремих роботах розроблено рекомендації з протидії деяким різновидам кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою, зокрема посягань, учинених судьями, наприклад, у дисертаційному дослідженні В. М. Трепака «Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні» (2020).

Проте в юридичній літературі проблематика розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди, не слугувала предметом окремого наукового дослідження. Необхідним є формування актуальних теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо розслідування вказаних кримінальних правопорушень. Окреслені та інші обставини засвідчують актуальність дослідження обраної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки, затвердженої Законом України «Про засади державної антикорупційної політики та 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX, Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня

2023 року № 220), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 року № 454), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022–2026 роки (наказ МОН України від 3 лютого 2022 р. № 109), Основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2020–2024 рр.

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає у формуванні теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Для досягнення поставленої мети необхідно було виконати такі *завдання*:

– розглянути стан наукових досліджень проблем розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди;

– розкрити правові засади розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди;

– висвітлити міжнародний досвід розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди;

– сформулювати криміналістичну характеристику прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди;

– виокремити обставини, що підлягають встановленню під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди;

– визначити типові слідчі ситуації розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди;

– з'ясувати форми й особливості використання спеціальних знань під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди;

– розкрити засади проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди;

– схарактеризувати особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Предмет дослідження – розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети в роботі використано систему загальнонаукових і спеціальних методів, які надали можливість оптимально врахувати особливості об'єкта і предмета дослідження задля досягнення поставленої мети й завдань, зокрема: *методи формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) – у межах з'ясування змісту розглядуваних питань (у всіх розділах дисертації); *спеціально-правові методи*, а саме *порівняльно-правовий*, – під час вивчення норм матеріального та процесуального права, наукових понять (у всіх розділах дисертації); *історико-правовий* – у процесі тлумачення крізь призму наукових поглядів і положень нормативно-правових актів основних термінів, що використані в дисертації («неправомірна вигода», «судді», «корупція») (підрозділи 1.2–1.4); *компаративістський* – у межах дослідження позитивного іноземного досвіду щодо протидії цьому виду кримінального правопорушення (підрозділ 1.3); *системно-структурний* – для формулювання криміналістичної характеристики кримінального правопорушення (підрозділ 2.1), виокремлення організаційно-тактичних завдань слідчого (детектива) в процесі проведення розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди (розділи 2, 3); *метод системного аналізу* – у контексті визначення напрямів діяльності з удосконалення процесу використання наукових положень і практичних рекомендацій щодо тактики слідчих (розшукових) дій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди (розділ 3); *статистичний* – з метою підтвердження

теоретичних висновків даними офіційної статистики, узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел (у всіх розділах дисертації); *соціологічний* – для підтвердження наукових висновків даними анкетування слідчих НП України, детективів НАБУ, працівників ДБР, суддів (у всіх розділах дисертації).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали МВС України, НП України, НАБУ, Офісу Генерального прокурора, ДБР, Державної судової адміністрації України за 2020–2024 роки; дані, отримані внаслідок вивчення 76 кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких за ч. 3, ч. 4 ст. 368 КК України здійснювалось протягом 2012–2024 років; результати анкетування 62 слідчих Національної поліції України, 39 детективів НАБУ, 28 працівників ДБР, 36 суддів Вищого антикорупційного суду й судів загальної юрисдикції. Емпіричні дослідження проводилися в усіх регіонах України. Використано власний практичний досвід здобувача з проблематики дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим монографічним дослідженням, у якому комплексно висвітлено теоретичні положення та розроблено практичні рекомендації щодо розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, сформульовано низку положень, висновків і рекомендацій, що мають наукову новизну, зокрема:

вперше:

– сформовано типову криміналістичну характеристику прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди: 1) кримінальні правопорушення вчиняють здебільшого чоловіки (96,1 %) віком 35–40 років (26,3 %) та 40–45 років (23,7 %), що мають вищу освіту (100 %), мають знання у сфері правоохоронної діяльності, зокрема щодо способів приховування протиправної діяльності; 2) протиправний намір реалізується безпосередньо, шляхом прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди власне суддею, його близькими особами або через посередника (60,5 %); 3) предметом неправомірної вигоди є кошти в еквіваленті

переважно доларів США (75,8 %), у сумі понад 20 000 (72,4 %); 4) слідову картину становлять: ідеальні сліди (показання підозрюваного, потерпілого, свідка (100 %), матеріальні сліди (документи, зокрема офіційні документи, їх проекти, чернетки (100 %), сліди-відображення (пальців рук, взуття, коліс транспортних засобів (98,7 %), матеріали фото-, відеозапису (94,7 %), сліди спеціальних хімічних речовин (86,8 %), сліди волокон, нашарувань, інших матеріалів і речовин (43,4 %), електронні сліди (джерелами є комп'ютерні системи, зокрема персональні комп'ютери, ноутбуки, сервери (96,1 %), пристрої зберігання даних (89,5 %), мобільні пристрої (мобільні телефони (смартфони), планшети, цифрові камери, автомобільні ІТ-пристрої (97,4 %);

– здійснено класифікацію типових слідчих ситуацій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди на такі види: 1) залежно від етапу виявлення протиправної діяльності (як результат оперативно-розшукової діяльності; затримання судді «на гарячому»; надходження інформації від заявника на етапі підготовки до вчинення кримінального правопорушення; факт одержання неправомірної вигоди вже відбувся на момент отримання відомостей про подію); 2) залежно від обсягу та змісту відомостей, що стосуються події кримінального правопорушення й особи ймовірного підозрюваного (зазначені відомості відомі; наявні окремі відомості, які підлягають перевірці; є орієнтуюча інформація); 3) залежно від співучасті під час учинення кримінального правопорушення (вчинено в співучасті; діяли лише надавач та отримувач неправомірної вигоди); 4) залежно від протидії учасників кримінального провадження (наявна протидія в різних формах; протидія відсутня або не виявляється в процесі досудового розслідування); 5) залежно від повноти реалізації протиправного умислу (умисел реалізовано, предмет неправомірної вигоди отримано в повному обсязі; умисел реалізовано частково) тощо;

– визначено основи криміналістичної методики розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, структуру якої становлять такі елементи: криміналістична характеристика кримінального правопорушення; аналіз та оцінка початкових відомостей; перелік обставин, що

підлягають встановленню в кримінальному провадженні; типові слідчі ситуації розслідування та алгоритми їх вирішення; взаємодія слідчого (детектива) з іншими правоохоронними органами та їх підрозділами, окремими суб'єктами в кримінальному провадженні; тактика проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій на початковому й наступному етапах розслідування; особливості використання спеціальних знань у кримінальному провадженні;

удосконалено:

– характеристику стану наукових досліджень проблематики розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, за результатами якої визначено пріоритетні напрями наукової роботи: визначення теоретико-правових засад розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди; формування обставин, які підлягають встановленню в кримінальному провадженні; побудова криміналістичної характеристики кримінального правопорушення та практичних рекомендацій щодо розслідування з урахуванням міжнародних стандартів і кращого світового досвіду;

– тлумачення засад правового статусу суддів як службових осіб публічного права, діяльність яких зумовлена їх службовим становищем і повноваженнями щодо здійснення правосуддя на професійній основі. Залежно від того, яку адміністративну посаду займає суддя, що може бути службовою особою, яка займає відповідальне становище або особливо відповідальне становище, відповідно до тлумачення ч. 2, ч. 3 примітки до ст. 368 КК України, – здійснення досудового розслідування починатиметься із внесення відомостей до ЄРДР за ч. 3 або ч. 4 ст. 368 КК України, що визначає типові слідчі ситуації початкового етапу досудового розслідування;

– загальні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, зокрема аудіо-, відеоконтролю особи, аудіо-, відеоконтролю місця, контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого

експерименту, із формуванням практичних рекомендацій щодо реалізації тактичної операції «затримання судді під час отримання неправомірної вигоди»;

дістали подальший розвиток:

– практичні рекомендації щодо використання досвіду європейських держав (Данії, Естонської Республіки, Італійської Республіки, Королівства Бельгії, Королівства Норвегії, Королівства Швеції, Литовської Республіки, Нідерландів, Республіки Польщі, Словацької Республіки, Федеративної Республіки Німеччини, Фінляндської Республіки, Французької Республіки) та інших держав світу (Нової Зеландії, Китайської Народної Республіки, Сінгапуру, Сполучених Штатів Америки, Японії та ін.). Аргументовано впровадження в національне законодавство окремих положень законодавства та правозастосовної практики іноземних держав, що ґрунтується на результатах вивчення їх досвіду з протидії корупційним кримінальним правопорушенням і безпосередньо розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди та стосується: встановлення більш суворого покарання для суддів порівняно з іншими службовими особами; реалізації державної антикорупційної стратегії спільно з міжнародними партнерами; запровадження «гарячих телефонних ліній» та вебсайтів у мережі Інтернет з метою контролю громадськості; використання інституту викривачів корупції тощо;

– положення щодо застосування видів спеціальних знань (у галузі почеркознавства; лінгвістичної експертизи мовлення; техніко-криміналістичного дослідження документів; трасології; фототехніки; відеозвукозапису; криміналістичного дослідження матеріалів, речовин та виробів (зокрема речовин хімічних виробництв і спеціальних хімічних речовин); товарознавства; психології під час розслідування кримінальних проваджень зазначеної категорії, формами використання яких є процесуальні, змішані, непроцесуальні);

– система тактичних прийомів, які застосовують у процесі допиту підозрюваних, свідків під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Зауважено, що вони охоплюють як традиційні їх різновиди (встановлення психологічного контакту, переконання,

постановка різного виду запитань, пред'явлення речових доказів), так й інноваційні (процесуальне інтерв'ю, рефлексивне мислення). Продемонстровано їх реалізацію відповідно до етапів: підготовки, безпосередньої реалізації, фіксації, оцінки;

– практичні рекомендації щодо проведення обшуку в підозрюваних під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, спрямовані на пошук тайників та інших маскувань предмета неправомірної вигоди, інших предметів і документів, пов'язаних із реалізацією протиправної корупційної діяльності. Запропоновано використовувати під час проведення обшуку за цих умов тактичні прийоми спостереження, аналізу невербальних реакцій обшукуваного, рефлексивного мислення тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено та може бути використано в:

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України № 136612, 2024 року);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін з кримінального процесу та криміналістики, підготовки навчально-методичних праць (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 01 жовтня 2024 року);

– *науково-дослідній діяльності* – для подальшого дослідження питань розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 01 жовтня 2024 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднено в доповідях і виступах на міжнародних науково-практичних конференціях: «Виклики сучасності та наукові підходи до їх

вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.), «Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування» (м. Київ, 16–17 березня 2022 р.), «Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення» (м. Київ, 13–14 березня 2023 р.), «Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 07–08 лютого 2024 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертації, відображено в дев'яти наукових публікаціях, серед яких: чотири статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття в іноземному науковому виданні, чотири тези наукових доповідей, опубліковані за результатами участі в міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота містить вступ, три розділи, що мають дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел (266 найменувань) і чотири додатки. Загальний обсяг дисертації становить 273 сторінки, з них основний текст – 206 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ СУДДЯМИ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

1.1. Стан наукової розробленості проблем розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди

Весь процес розвитку суспільства пронизаний прагненням та послідовними кроками до створення системи справедливого правосуддя. У досягненні цієї мети важливе значення має протидія корупції суддівською владою. В історії кримінального законодавства вона реалізується, поряд із іншими заходами, шляхом встановлення відповідальності суддів за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Як влучно зауважив С. О. Павленко, в сучасних умовах дедалі більшої актуальності набувають наукові дослідження історичних аспектів корупції, врахування яких покращить роботу правоохоронних органів України при подальшому розробленні методичних рекомендацій щодо протидії корупції на всіх рівнях соціального життя держави. Саме це і зумовлює підвищення наукового інтересу до вивчення даної проблеми та заходів щодо її подолання не тільки з боку юристів, кримінологів, політологів, психологів а й істориків [124, с. 374].

Вагомий внесок у наукову розробку різноманітних аспектів розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі вчинених у сфері службової діяльності, зробили такі вчені, як Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, В.Д. Берназ, В.І. Галаган, В.Г. Гончаренко, І.В. Гловюк, В.Г. Дрозд, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, О.Н. Колесніченко, В.П. Колмаков, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, В.О. Малярова, М.І. Мельник, Г.А. Матусовський, А.В. Мовчан, М.А. Погорецький, М.В. Приходько, О.В. Пчеліна, М.В. Салтевський, С.М. Стахівський, Р.Л. Степанюк, О.Ю. Татаров, В.В. Тіщенко, К.О.

Чаплинський, С.С. Чернявський, В.Ю. Шепітько, М.Г. Щербаковський Б.В. Щур, Ю.М. Черноус, В.В. Юсупов, О.О. Юхно та інші науковці. Питанням криміналістичного забезпечення розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею, а також розслідування постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови своїй праці присвятили Д.А. Бондаренко, М.А. Погорецький, Н.П. Сиза, М.В. Шепітько. Питання розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами досліджували Л.І. Аркуша, В.І. Василичук, А.Ф. Волобуєв, М.В. Джига, В.П. Корж, Д.Й. Никифорчук, В.Л. Ортинський, Є.Д. Скулиш, Я.А. Соколова, В.М. Сущенко, О.М. Толочко, В.В. Топчій, Л.Д. Удалова, В.І. Фаринник, М.Є. Шумило та інші дослідники.

Слід акцентувати увагу на монографічні дослідження та науково-методичні праці щодо питань розслідування корупційних злочинів, а саме роботи: Шепітька В.Ю., Журавля В.А. «Розслідування злочинів корупційної спрямованості» (2013) [234]; Кимлик Н.В., Кимлик Р.В., Жерж Н.А. «Розслідування корупційних правопорушень у кримінальному процесі» (2014) [66]; Хавронюка М.І. «Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування» (2019) [79].

Також варто розглянути дисертаційні праці щодо проблем методики розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (хабарництва) в Україні, наприклад, О.Ю. Абакумова «Тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (2024) [1], Ю.О. Андрейка «Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою» (2020) [4], Я.Є. Мишкова «Методика розслідування хабарництва» (2005) [101], Д.А. Бондаренка «Розслідування зловживань владою або службовим становищем та перевищень влади або службових повноважень (криміналістична характеристика та початковий етап розслідування)» (2009), де вчений встановив криміналістично однорідну групу злочинів, що складається із двох основних видів: 1) зловживання службовою

особою чи представником влади владою або службовим становищем; 2) перевищення службовою особою або представником влади наданих їм відповідно до займаної посади владних чи службових повноважень [14], А.І. Шила «Методика розслідування хабарництва в контексті нового антикорупційного законодавства України» (2013) [238], Н.В. Кимлик «Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із корупцією» (2013) [65], М.О. Комарницької «Відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за кримінальним правом України» (2021) [74], Д.О. Шумейка «Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (2015) [244], С.В. Олійника «Початковий етап та основні напрями розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (2016) [120], Ю.П. Хитя «Юридико-психологічні засади взаємодії слідчого (детектива) та прокурора під час досудового розслідування корупційних злочинів» (2023) [221], С.С. Чернявського «Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства» (2009) [226] та інших науковців. Приділялась увага і процесуальним особливостям доказування за цією категорією кримінальних правопорушень (Н.В. Кимлик, В.М. Ліщенко, В.С. Благодир, О.В. Баганець, О.О. Буряк, А.В. Шевчишен та інші).

Крім того, розроблено рекомендації з протидії деяким різновидам кримінальних правопорушень, пов'язаних із отриманням неправомірної вигоди, зокрема посягань, учинених суддями. Наприклад, окремі положення викладено в дисертаційному дослідженні В.М. Трепака «Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні» (2020) [203], працях сучасних науковців: С.С. Базір (2016) [8, с. 226-230], Є.Ю. Свобода та Ю.П. Ціпотан (2024) [185, с. 634-638].

В загальному розумінні систему корупційних злочинів досліджували М.І. Карпенко [62, с. 54-61], В.Є. Скулиш [188, с. 106-110], В.І. Тютюгін [204, с. 83-88], А.І. Шило [239, с. 83-88], Н.М. Ярмиш [249, с. 158-162]. Проблемні питання прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовими особами

неправомірної вигоди стали предметом досліджень Д.І. Биковського [12, с. 21-23], О.В. Грибовського [33, с. 74-76], Л.М. Казанської [60, с. 169-172], І.Є. Мезенцевої [95, с. 106-113], А.В. Настенка [108, с. 95-99], О.М. Обушенка [115, с. 89-94], Н.Р. Палій [127, с. 46-52], А.А. Приходько [138, с. 160-162], А.В. Холостенка [222, с. 401-404]. До більш деталізованого підходу щодо вивчення предмету неправомірної вигоди вдалися О.П. Бабіков [7, с. 35-38], Ю.В. Городецький [32, с. 118-129], В.Г. Крайник [80, с. 192-201], Р.Л. Максимович [94, с. 244-251], С.В. Якімова [247, с. 170-173]. У контексті кримінально-правової характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою досліджували наступні науковці: В.В. Калитаєв [61, с. 375-380], Я.В. Ризак [176, с. 276-280], Н.Р. Палій [126, с. 173-177], Р.П. Томма [202, с. 166-170], О.В. Узунова [206, с. 141-150], а от щодо службової особи – юридичної особи приватного права, незалежно від організаційно-правової форми – О.О. Дудоров, Я.В. Ризак [45, с. 180-191]. Слід акцентувати увагу на дисертаційне дослідження Д.О. Шумейка, в якому загалом проаналізовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою [244]. Також на неправомірній вигоді як предмету складу злочину зосереджено увагу у праці Ю.І. Шиндель, яка розкрила особливості кримінально-правової характеристики зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги [241]. Водночас можна стверджувати, що питання розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди займають актуальну позицію у науковому світі, породжують проблемні питання в умовах сьогодення й потребують шляхів вирішення. Так, спираючись на окремі наукові дослідження, розглянемо ключові актуальні питання, які виникають під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди не лише з точки зору кримінально-правової характеристики, але й відображення криміналістично значущої інформації.

Наголосимо на тому, що до корупційних правопорушень відносять суспільно небезпечні діяння, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або

одержання неправомірної вигоди [89, с. 59-62], особливостями яких є сфера соціальних відносин, в якій можливе вчинення корупційних злочинів, а також неправомірне використання особою наданої їй влади або свого посадового становища [68, с. 5]. Безумовним фактом є те, що суб'єкт вчинення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди є спеціальним (працівник підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою; службова особа; службова особа юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; особа, яка надає публічні послуги; особа, яка зловживає впливом) [89, с. 59-62]. Згідно з теорією кримінального права прийнято виокремлювати два основні способи одержання неправомірної вигоди: простий, що полягає в безпосередньому наданні неправомірної вигоди службовій особі та завуальований – приховування факту одержання неправомірної вигоди під зовні замасковану законну угоду [90, с. 202-211; 122, с. 12].

В. В. Калитаєв класифікує отримання неправомірної вигоди, залежно від часу, на наступні види: неправомірна вигода-підкуп, коли особа одержує неправомірну вигоду після змови про вчинення будь-яких дій (бездіяльності) в інтересах особи, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, або в інтересах третьої особи, та неправомірна вигода-винагорода (одержувана особою як подяка від особи, яка пропонувала, обіцяла або надала неправомірну вигоду за надані послуги) [61, с. 275-380].

Низка питань щодо розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовими особами неправомірної вигоди є невивченою. Поза увагою науковців залишився комплексний аналіз криміналістичної характеристики цих кримінальних правопорушень, особливості спеціального суб'єкта – суддів при прийнятті пропозиції обіцянки або одержання неправомірної вигоди. Як зазначає у своєму дисертаційному дослідженні М.Б. Желік існує низка прогалин на науково-дослідницькому рівні щодо комплексного аналізу складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди; не досліджено караність відповідних злочинів та не визначено обґрунтованість меж покарань. Так, на практичному рівні, згідно з кримінально-правовою наукою,

не вирішеними залишилися питання кримінально-правової кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. Крім того, не проводилися розмежування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди від суміжних складів злочинів або злочинів, передбачених конкуруючими нормами [50, с 37-38].

Слід врахувати напрацювання дисертаційного дослідження М.В. Шепітька «Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя» [235]. На високому методологічному рівні проведена робота щодо формування концептуальних засад кваліфікації злочинів у сфері правосуддя, надано їх кримінально-правову та криміналістичну характеристики, сформовано інструментарій щодо їх виявлення, розслідування, попередження.

Інші сучасні дослідники різні аспекти протидії корупційним кримінальним правопорушенням розкрили у наукових та навчально-методичних працях. Зокрема ці питання порушено у наукових працях О.О. Пунди [168, с. 118-122] та О.М. Таркана [197]. Нині серед вчених та практичних працівників гостро постало питання про використання спеціальних знань при розслідуванні корупційних правопорушень (О.М. Шрамко 2021 [243], Є.Ю. Свобода, В.В. Юсупов (2023) [194], Ю.М. Чорноус, А.В. Лісіцький (2023) [231, с. 477-480], проведення антикорупційної експертизи, тактичних засобів розслідування корупційних кримінальних правопорушень (В.В. Юсупов) [246, с. 536-540].

М.О. Семенишин зазначає, що згідно з практичною складовою, кримінальні правопорушення, вчинені суддями і службовими особами органів правосуддя – це насамперед корупційні кримінальні правопорушення та ті, що пов'язані зі зловживанням повноваженнями. Сьогодні Державним бюро розслідувань розроблено і втілюється низка заходів щодо протидії кримінальним правопорушенням, вчинених суддями і службовими особами органів правосуддя. Найефективнішим засобом з них є подальше створення таких умов, щоб корупція стала вкрай ризикованою і не вигідною. Необхідно змінити психологію ставлення суспільства до найменших корупційних проявів, адже саме нетерпимість більшості членів громади здатна зломити багатовікові перепони. До тих пір, доки

суддям і службовим особам органів правосуддя буде вигідно одержувати неправомірну вигоду чи іншим шляхом зловживати своїм службовим становищем, а ризик притягнення до кримінальної відповідальності буде мінімальним внаслідок недоторканості, ніякі репресивні заходи не сприятимуть настанню позитивного результату. Відповідно, слід не тільки декларувати необхідність належного (нормального) здійснення правосуддя, а й намагатися постійно вирішувати всі питання щодо такого забезпечення. Тому, першочергово потребує перегляду питання щодо недоторканості та іміджу судді. Таким чином, ризик насамперед корупційних кримінальних правопорушень – це те, що є і надалі має бути основним напрямом протидії злочинності в сфері здійснення правосуддя [187, с. 116-118].

Також акцентуємо увагу на дисертаційне дослідження О.В. Пчеліної «Теоретичні основи формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності» (2017). У праці визначено поняття злочинів у сфері службової діяльності у криміналістиці, а також розроблено критерії для здійснення криміналістичної класифікації злочинів у сфері службової діяльності, до яких віднесено кримінально-правові та криміналістичні: сферу виникнення відносин, на які посягають злочини; галузеву специфіку; суб'єкта, на інтереси якого посягають конкретні злочинні діяння; різновид служби; форму вини; предмет посягання; злочинну мету; характеристику особи злочинця; способи реалізації злочинного задуму; масштаби злочинної діяльності [171, с. 16].

А.Б. Балонь у дисертації «Методика розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень» (2015) висловлює думку щодо обстановки вчинення злочинів, з використанням службовою особою своїх повноважень, що обумовлені: особливостями діяльності установи, організації, відповідного контролю та звітності; наявністю у злочинця службових повноважень згідно з посадою; цілями й мотивами вчинення злочину; особистими якостями службової особи; поведінкою інших осіб, пов'язаних зі злочинцем, особливістю їхніх відносин (наприклад, наявністю корумпованих «верхів», які забезпечують злочинцеві безпеку при вчиненні дій) [9, с. 14]. У свою чергу, в

роботі «Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності» (2016) О.І. Ромців виділила обставини, які негативно впливають на ефективність подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності, а саме: неврахування фактору протидії під час розроблення методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності; корумпованість працівників правоохоронних органів; ризик отримання неправомірної вигоди слідчим; недосконалість окремих положень кримінального процесуального законодавства, що полягає в більшості випадків у неможливості обрання запобіжних заходів щодо тримання під вартою основних фігурантів; окремі прогалини щодо забезпечення безпеки учасників кримінального провадження; посередницька діяльність адвокатського корпусу у сприянні протидії розслідуванню означених злочинів; створення службовими особами сторони захисту від викриття та протидії розслідуванню із використанням корумпованих зв'язків тощо [181, с. 117]. У дисертаційному дослідженні М.В. Борусовського «Основи методики розслідування зловживання владою або своїм службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя» (2021) науковцем проаналізовано поняття та складові криміналістичної характеристики провокації підкупу. З'ясовано, що до її структури належать такі елементи: особа злочинця, особа потерпілого, спосіб учинення, предмет кримінального правопорушення, обстановка, час і місце вчинення, мотив та мета кримінального правопорушення, механізм слідів. Наявність взаємозв'язків між елементами криміналістичної характеристики обумовлює можливість використання системного підходу в дослідженні цієї проблеми [15, с. 5-6].

М.Н. Савчин визначає основні ризики в органах судової влади, насамперед: незавершеність формування системи спеціальної підготовки суддів; можливість застосування недосконалих процесуальних форм для вчинення корупційних діянь; існування фактичної залежності суддів від судів вищих інстанцій; вплив на діяльність судової влади з боку суб'єктів політичної діяльності; недостатня відкритість і прозорість судового процесу; недостатній рівень матеріального забезпечення суддів та фінансового забезпечення діяльності судів; неефективна

система кваліфікаційної атестації суддів та їхньої відповідальності за порушення правил професійної етики; загальний правовий нігілізм в українському суспільстві, недовіра населення до влади загалом і суду зокрема; низький професіоналізм залучених до сфери правосуддя представників юридичних професій. До основних напрямів діяльності антикорупційних органів щодо запобігання корупції в органах судової влади рекомендовано наступні чинники: постійний аналіз стану дотримання антикорупційного законодавства в судах, визначення процедур, при здійсненні яких найбільш часто вчиняються корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією, розроблення додаткових щодо них спеціальних заходів запобігання корупції; систематичний нагляд за поведінкою суддів, виявлення фактів вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, та вжиття заходів щодо притягнення винних осіб до відповідальності; проведення спеціальних занять із суддями, спрямованими на формування знань, морально-психологічних установок щодо недопустимості вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних із корупцією; висвітлення в засобах масової інформації виявлених фактів корупційних діянь у судових органах з метою налагодження співробітництва з населенням щодо отримання інформації з цих питань. Так, проблемні питання боротьби з корупційними проявами в органах судової влади України є складовими соціальних, політичних і правових проблем. Адже, проголошуючи своє рішення від імені України, корумпований суддя підриває насамперед авторитет держави. Повага до рішень судів залежить від того, чи вірить суспільство в непідкупність суддів. Незалежна та гідна поваги система судових органів є основою справедливості в державі. Кожен суддя зобов'язаний дотримуватися високих стандартів поведінки, утверджуючи непідкупність і незалежність судової влади в цілому. Важливо, щоб судова система гарантувала чесне та ефективне судочинство [182, с. 31-38].

Окрім того, В.М. Трепак зосереджує увагу на особливості корупційних правопорушень у судах загальної юрисдикції, а саме: широкі повноваження судів здійснювати судочинство в усіх суспільних правовідносинах провокує

представників законодавчої, виконавчої гілок державної влади і суб'єктів підприємницької діяльності вдаватися до неправомірних дій (тиск, підкуп тощо) задля отримання контролю над судами, судьями та використання їх у вузьких корпоративних цілях; судова влада матеріально та фінансово є залежною, оскільки рішення щодо матеріального забезпечення судочинства, оплати праці, соціальних гарантій тощо ухвалюються іншими органами державної влади. Відтак, важливе значення для протидії корупції в судовій та правоохоронній сфері має зміна окремих аспектів в організації юридичної освіти в Україні, насамперед – у відомчих ЗВО, переорієнтуванні навчальних програм і планів з поверхневого вивчення чинного законодавства на ґрунтовне засвоєння майбутніми судьями та правоохоронцями фундаментальних правових принципів, усвідомлення цінності прав і свобод людини, важливості демократії та верховенства права та нульової толерантності до будь-яких проявів корупції [203, с. 222-223].

У методиці розслідування злочинів у сфері службової діяльності О.В. Пчеліна виокремлює три етапи: збір і перевірку первинної інформації про злочин, початковий, наступний етапи розслідування [172, с. 167-170]. Наприклад, за результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що етап збирання і перевірки первинної інформації про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами органів поліції характеризується наявністю ситуацій, коли до правоохоронного органу звернулась особа (особи), від якої вимагають неправомірну вигоду працівники поліції, або одержано оперативну інформацію про підготовку до конкретного епізоду одержання неправомірної вигоди поліцейським. Застосування ситуаційного підходу в методиці розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції дозволяє сформулювати практично-орієнтовані рекомендації з розслідування вказаного різновиду кримінальних правопорушень на різних етапах. Підставами для типізації слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування виступає обсяг і характер інформації про обставини злочину, а на подальшому етапі – позиція сторони захисту щодо повідомленої підозри. Вирішення тактичних завдань розслідування в кожній

ситуації здійснюється шляхом послідовного проведення комплексів слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, а також використання спеціальних знань. При цьому помилки на стадії досудового слідства, які призводять до втрати доказового значення одержаних відомостей про обставини злочину та причетність до нього певної службової особи, переважно полягають у порушенні вимог кримінального процесуального законодавства під час проведення НСРД, оформлення результатів і відкриття матеріалів стороні захисту. Недопущення вказаних помилок сприятиме поліпшенню якості досудового розслідування досліджуваного різновиду злочинів [198, с. 312-317]. Дотичною вважаємо ситуацію, коли прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди вчиняється судьями й запропонована періодизація процесу досудового розслідування вбачається слушною і у контексті власного дослідження.

Задля вивчення особи правопорушника, а саме судді як особливого суб'єкта злочинної діяльності, представляє інтерес робота С. В. Чичирка «Основи виявлення та розслідування окремих проявів корупційної діяльності у правоохоронних та судових органах» [227].

Розглядаючи теоретичні основи дослідження, варто приділити увагу і його методологічній складовій, вірне використання котрої є запорукою успішного наукового пошуку. Як зазначають Ю.М. Черноус та В.В. Шмітько, системна наукова розробленість теоретико-методологічних засад дослідження розслідування корупційних кримінальних правопорушень може забезпечити не тільки отримання комплексних і об'єктивних даних про масштаби, структуру та різновиди корупційної злочинності в державі, а також сприяти посиленню в правозастосовній діяльності залучення ефективних заходів протидії цьому суспільно небезпечному явищу [232, с. 62].

На думку П.М. Рабиновича, пізнання в юриспруденції має урахувати й філософсько-правовий підхід, зокрема, з позицій методології юридичної науки, яка є системою підходів, методів і способів наукового дослідження, теоретичні засади їх використання під час вивчення державно-правових явищ [174, с. 3–14].

За вітчизняною науковою традицією методологію тлумачать як учення про науковий метод пізнання або як систему наукових принципів, на яких ґрунтується дослідження та на підставі яких здійснюють вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження.

Розділяємо точку зору, що важливою методологічною засадою пізнання розслідування корупційних кримінальних правопорушень є праксеологічний (від грецького *praxis* – дія) підхід, який являє собою філософську концепцію оптимізації діяльності. Предметом праксеології є загальні закономірності людської діяльності, що зумовлюють її ефективність [232, с. 67].

Отже, обираючи застосування комплексу методів дослідження розслідування корупційних кримінальних правопорушень, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди, за даних умов мають вплив не тільки здобутки сучасної науково-дослідницької діяльності як методичної основи, а так само рівносильно – через призму практичного досвіду вагомості отриманих результатів за наслідками розкриття та розслідування таких кримінальних правопорушень під час досудового розслідування, оперативно-розшукової діяльності щодо їх ефективного виявлення, попередження тощо. Таким чином, застосування комплексу тих чи інших методів наукового пізнання в індивідуально підібраній комбінації або спеціально визначеній послідовності, а так само оновлюваної методології у поєднанні із вищенаведеним практичним досвідом, дають змогу реалізувати мету й завдання дослідження розслідування таких корупційних кримінальних правопорушень, дійти обґрунтованих висновків, необхідних для розв'язання конкретних наукових проблем [232, с. 67-68].

Однак, незважаючи на принципово важливі положення, сформульовані у працях вищезазначених вчених, проблемні аспекти, які виникають у слідчих, інших компетентних осіб (детективів, оперуповноважених та ін.) у процесі документування факту отримання чи надання неправомірної вигоди, розкриття та розслідування даних подій, загалом не розглядалися. Результат системного аналізу наукових праць та узагальненої слідчо-судової практики дав змогу дійти висновку, що в розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями

неправомірної вигоди, є проблемні аспекти: 1) суб'єктами таких злочинів, як правило, є освічені, високоінтелектуальні особи, тому, як наслідок, злочини такої категорії відрізняються кваліфікованими способами підготовки [190, с. 81]; 2) незацікавленість керівництва посадової особи, причетної до скоєння кримінального правопорушення, у виявленні злочинної діяльності свого колеги; 3) обізнаність суб'єктів про можливості, методи та засоби правоохоронних органів щодо розкриття злочинів та їхня висока юридична обізнаність [13, с. 78]; 4) наявність великого обсягу оперативних та владних повноважень, корумпованих зв'язків у суб'єкта кримінального правопорушення у сфері службової діяльності; 5) використання в процесі доказування недопустимих доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини [91, с.188-191] та ін.

Так, аналіз наукових робіт в Україні дозволяє сформулювати уявлення про окремі аспекти розслідування корупційних кримінальних правопорушень, основи методики розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, використання спеціальних знань при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, тактичні засоби розслідування корупційних кримінальних правопорушень, іноземний досвід щодо діяльності спеціалізованих антикорупційних інституцій тощо. Перелік монографічних, дисертаційних та інших наукових праць з окресленої проблематики засвідчує, що основи методики розслідування досліджуваного кримінального правопорушення досі залишаються не розробленими, і зокрема – аналіз спеціальної літератури дає підстави стверджувати, що досліджень розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди не виявлено. Таким чином, незважаючи на численність наукових праць з питань юридичної відповідальності суддів, кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, а також щодо криміналістичних аспектів розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності в Україні, дисертаційних досліджень, присвячених формуванню основ розслідування прийняття пропозиції,

обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди не здійснювалося, наукові розвідки проводилися фрагментарно та потребують подальшого опрацювання.

У процесі вивчення наукових праць та емпіричних матеріалів було виявлено проблемні питання, на які слід звернути увагу під час дослідження розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Передусім мова йде про врахування потреб практики, зокрема це: проблеми доказування обставин кримінального правопорушення та подальшого судового розгляду кримінальних проваджень (на думку 66,1% слідчих НП, 82,1% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 86,1% суддів), наявність системи розгалужених корупційних зв'язків у суб'єкта кримінального правопорушення (вказали 62,9%, 58,2%, 52,8% опитаних відповідно); складнощі організації розслідування кримінальних правопорушень (37,1%, 52,2%, 33,3% респондентів); недоліки криміналістичного забезпечення розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди (35,5%, 56,7%, 27,8% опитаних); складнощі в пошуку й опрацюванні літератури з даної проблематики (46,8%, 49,3%, 38,9% респондентів); недоліки діяльності із запобігання кримінальним правопорушенням (29,0%, 43,3%, 50,0% опитаних (додаток А)).

Вказані проблемні питання вимагають дослідницької уваги, що і буде реалізовано у нашому дослідженні [215, с. 156-161]. Важливо: визначити теоретико-правові засади дослідження розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди; виокремити обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні; сформувати криміналістичну характеристику кримінального правопорушення та надати практичні рекомендації щодо його розслідування із врахуванням міжнародних стандартів, кращого світового та європейського досвіду.

1.2. Правові засади розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди

Як відзначають сучасні дослідники, у судовій системі зафіксовані тенденції щодо корумпованості, корупційний досвід населення при взаємодії із якою також має висхідний тренд впродовж 2017–2020 рр., із 3,4 % опитаних у 2017 р. до 36,8 % опитаних у 2020 р. У період 2021–2022 рр. зафіксовано зниження значення даного показника до 19 % та 18,8% відповідно, що обумовлено посиленням антикорупційних заходів в країні [93, с. 61-63]. Стає очевидним, що рівень корупції в Україні є достатньо вагомим, а існуючі заходи щодо її протидії засвідчують їх недостатній ефект. Результатами проведених досліджень доведено, що посилення антикорупційних заходів та відповідальності за вчинення корупційних правопорушень в рамках визначення боротьби із корупцією є одним із пріоритетних напрямів державної політики, однак механізм протидії даному деструктивному явищу нині характеризується як слабкий та неспроможний забезпечити досягнення бажаних результатів. Водночас, констатується слабкість державної антикорупційної політики та недовіра чинного вітчизняного законодавства в частині забезпечення організаційно-правового механізму протидії корупції. При цьому, корупція в Україні визнається другою суспільно значущою проблемою розвитку економіки й суспільства після війни в країні. За таких обставин діяльність інститутів державної влади у боротьбі з корупцією повинна бути чіткою, скоординованою та спрямованою на формування комплексу заходів із запобігання, виявлення та протидії корупції як системному та небезпечному суспільно-політичному явищу [93, 61-63].

На запитання: чи впливає зростання рівня корупції на вчинення суддями корупційних кримінальних правопорушень, а саме прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, практики відповіли ствердно. Так, таку думку висловили 88,7% слідчих НП, 92,5% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 83,8% суддів Вищого антикорупційного суду й судів загальної юрисдикції (додаток А).

Нині в Україні існує велика кількість нормативно-правових актів, в яких сформульовано положення, які спрямовані на протидію корупції та координацію роботи щодо запобігання корупційним проявам.

В юридичній науці, зазначає О.О. Пунда, правові засади – це «правова основа», джерело, на ґрунті якого будуються різні види діяльності [169, с. 13]. Зазвичай правові засади розглядають як сукупність принципів, на яких будується відповідна діяльність, а також як систему нормативно-правових актів, норми яких спрямовані на правове регулювання відповідних правовідносин. В.М. Величко підкреслює, що правове регулювання – це впорядкування суспільних відносин, їх охорона, закріплення й розвиток за допомогою права. До основних ознак правового регулювання слід віднести такі: 1) правове регулювання – різновид соціального регулювання; 2) правове регулювання здійснюється за допомогою норм права; 3) завдяки правовому регулюванню відносини між суб'єктами стають більш упорядкованими, оскільки в юридичних нормах державою встановлюється міра можливої й необхідної поведінки, тобто межі дозволеного; 4) правове регулювання має конкретний характер, тому що завжди пов'язане з реальними відносинами; 5) правове регулювання має цілеспрямований характер, тобто спрямовується на задоволення законних інтересів суб'єктів права; 6) ефективність правового регулювання залежить від того, яким саме правовим способом воно забезпечуватиметься; 7) правове регулювання гарантує доведення норм права до їх виконання [17, с. 116-119]. Основним елементом правового регулювання є нормативно-правовий акт. В юридичній енциклопедії Ю.С. Шемшученка зазначається, що нормативно-правовий акт – це «офіційний письмовий документ, який приймається уповноваженим органом держави і встановлює, змінює, припиняє чи конкретизує певну норму права. Ці акти знаходяться між собою в ієрархії, підпорядкованості, яка і визначає юридичну силу документа» [245].

Такими основними нормативно-правовими актами, в яких зосереджено спеціальні антикорупційні засади є: Закон України «Про запобігання корупції» [148]; Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» [153]; Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку

та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [152]; Закон України «Про Державне бюро розслідувань» [145], Закон України «Про Національну поліцію» [154]. Окрім попередньо зазначених законів, до переліку нормативно-правової бази антикорупційного характеру відносяться такі правові акти як: Конституція України [77], Кримінальний кодекс України [85], Кримінальний процесуальний кодекс України [87], Законом України «Про судоустрій і статус суддів» 2016 року [166], Закон України «Про очищення влади» [159], Закон України «Про державну службу» [146], Закон України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції» [161], Закон України «Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» [161], Указ Президента України «Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції» [163], Указ Президента України «Про Національну програму боротьби з корупцією» [155], Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки, затверджена Законом України «Про засади державної антикорупційної політики та 2021-2025 роки» [5], Державна антикорупційна програма на 2023-2025 роки [36] та інші. Важливим елементом системи нормативно-правових актів є спеціальний антикорупційний закон та спеціалізований антикорупційний орган, який здійснює вироблення політики, координацію та моніторинг її реалізації, а також контроль за дотриманням антикорупційного законодавства.

Варто зауважити, що основним законодавчим актом, що регулює питання запобігання і протидії корупції, є Закон України «Про запобігання корупції» № 1700-VII, який був прийнятий 14.10.2014 [148]. Його зміст спрямований на комплексне реформування системи запобігання корупції відповідно до міжнародних стандартів та успішних практик іноземних держав. Закон України «Про запобігання корупції» встановлює правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, визначає зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [148]. Законодавче визначення корупції надається у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», яка визначає

корупцію «як використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [148].

Іншим змістовним та важливим документом на міжнародному рівні у сфері запобігання та протидії корупції, є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2004 року [162], якою запроваджено комплексний підхід до стандартів, заходів і правил, які можуть застосовувати всі країни для зміцнення своїх правових і регуляторних режимів боротьби з корупцією. Конвенцією конкретизовано для кожної держави-учасниці перелік законодавчих та інших заходів, які визначають рівень кримінальної відповідальності за діяння, встановлені в Конвенції, зокрема за корупцію. Визначальною умовою Конвенції є необхідність вжиття заходів для забезпечення ефективних дій органів у сфері протидії корупції шляхом надання їм достатньої незалежності для усунення неправомірного впливу на їхні дії (стаття 9 Конвенції). Слід зазначити, що рівень корупції у воєнний час лише зростає, що є логічним в період нестабільності та орієнтованості держави на збереження суверенітету та територіальної цілісності. Таке розуміння корупційного кримінального правопорушення узгоджується з його загальним визначенням у ст. 19 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, зі змісту якої випливає, що таким кримінальним правопорушенням є умисне зловживання службовими повноваженнями або службовим становищем, тобто здійснення будь-якої дії чи утримання від здійснення дій, що є порушенням законодавства, державною посадовою особою під час виконання своїх функцій з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи [75].

Корупційні кримінальні правопорушення визначені в КК України – це суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), що містить ознаки корупції і вчинене лише суб'єктом корупційного кримінального правопорушення [35, с. 52-56]. У цьому контексті важливо акцентувати увагу на тому, що «до ознак, які дають змогу відрізнити корупційні кримінальні правопорушення від інших видів кримінальних правопорушень, науковці зазвичай відносять сферу їх вчинення, спеціальний суб'єкт, особливі ознаки суб'єктивної та об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення» [68, с. 5].

У Примітці до ст. 45 КК України визначено, що «корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу.

Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366-2, 366-3 цього Кодексу» [85].

Особливістю корупційних правопорушень є те, що їх зазвичай вчиняють спеціальні суб'єкти, визначені у ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» – особи, уповноважені на виконання функцій держави і місцевого самоврядування, особи прирівняні до них для цілей цього закону, та службові особи юридичних осіб приватного права [148]. Таким чином, спеціальний суб'єкт корупційних кримінальних правопорушень – це особа, яка порушує свої службові обов'язки з метою тим чи іншим способом задовольнити власні інтереси, або інтереси інших осіб, які суперечать принципам і завданням публічної служби. Законом України «Про запобігання корупції» встановлюється перелік осіб, які можуть визнаватися суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення. Відповідно до ч. 1 ст. 3 цього ЗУ: 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого

самоврядування; 3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, – у випадках, передбачених цим Законом; 4) кандидати на пост Президента України та кандидати у народні депутати України, зареєстровані в порядку, встановленому законом. У науковій літературі неодноразово піднімалося питання приведення характеристики суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень у відповідності з міжнародними антикорупційними конвенціями, а також законодавством зарубіжних держав, в тому числі і законодавства про кримінальну відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення та їх порівняння з положеннями вітчизняного антикорупційного законодавства. Вирішення даних питань визнається надзвичайно проблемним з огляду на відмінності, перш за все, в юридичній техніці вказаних міжнародних актів та Кримінального кодексу України, а подекуди й через розбіжність концептуальних ідей, що лежать в їх основі. Тому, досліджуючи зарубіжний досвід, необхідно виходити з критеріїв прийнятності його окремих ініціатив для цілей протидії корупційним кримінальним правопорушенням, пов'язаним з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержанням неправомірної вигоди: по-перше, заходи, які планується запроваджувати, повинні відповідати стратегічним пріоритетам та напрямам правової політики, а також не обмежувати права та інтереси осіб, не повинні спричиняти зменшення обсягу демократичних прав і свобод; по-друге, важливою є здатність заходів, які планується імплементувати, інтегруватися у вітчизняну правову реальність із найменшими проблемами для функціонування системи протидії корупційним злочинам загалом [219, с. 128-133].

Також відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» встановлено обмеження щодо використання особами службових повноважень чи

свого становища (ст. 22), щодо одержання подарунків (ст. 23), щодо спільної роботи близьких осіб (ст. 27) та ін. Закон України чітко визначив зміст неправомірної вигоди, зокрема – це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції») [148; 148].

З огляду на зазначене в даному аналізі законодавчих актів антикорупційного характеру, можна зробити висновок, що нормативно-правова база з питань запобігання та протидії корупції в Україні достатньо розвинута. В ній зосереджена велика кількість нормативно-правових актів, які містять в собі чітко прописані норми щодо здійснення антикорупційної діяльності. Окрім провідного закону на підставі, якого формується антикорупційна політика держави (Закон України «Про запобігання корупції»), існують і такі правові акти, якими регулюється діяльність і функціонування спеціально створених державних інституцій, покликаних на боротьбу з численними проявами корупції. Поміж цим, вважаємо, що подальша діяльність з реформування антикорупційного законодавства має спрямовуватися на встановлення практичного механізму міжнародного співробітництва спрямованого на протидію і запобігання корупційним правопорушенням, яке сприятиме гармонізації вітчизняної правової системи з положеннями відповідного законодавства світової спільноти та практиці прогресивних демократичних іноземних держав.

Вчинення корупційних кримінальних правопорушень, пов'язаних із отриманням неправомірної вигоди, завжди негативно впливало на розвиток держави. У випадку сучасних умов розвитку України, подолання збройної агресії російської федерації, це проявляється в таких явищах, як: вповільнення темпів постачання озброєння країнами-партнерами, ухилення громадян від мобілізації та зниження економічного потенціалу держави. Нещодавно Національне агентство з питань запобігання корупції запустило Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні чи пов'язані з корупцією правопорушення [47]. У контексті

перелічених вище проблем вважаємо за необхідне проаналізувати правове значення даного реєстру як інструмента боротьби з отриманням неправомірної вигоди службовими особами. По-перше, реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення, робить облік та ідентифікацію людей з корупційним минулим доступними для кожного. Реєстр включає інформацію про осіб, які були визнані винними у корупційних діях або мають інші пов'язані з корупцією правопорушення. Це сприяє гласності діяльності влади перед суспільством та підвищенню рівня довіри громадян до державних органів. По-друге, на підставі інформації з реєстру можуть застосовуватися обмеження щодо обіймання посад, які можуть бути поєднані з можливістю вчинення корупційних дій або зловживанням службовим становищем. Це сприяє очищенню органів державної влади від осіб, які не зацікавлені у сумлінному виконанні своїх посадових обов'язків. По-третє, реєстр є доступним для громадськості, це забезпечує громадський контроль за діяльністю осіб, які вчинили корупційні правопорушення, і сприяє виявленню корупційних схем. Наприклад, аналітика у період з 4 лютого 2019 року до 5 вересня 2023 року показала, що Львівська область займає перше місце за кількістю корупційних кримінальних правопорушень [47]. Така аналітика дає можливість звернути увагу суспільства на найбільш проблемні регіони та зосередити діяльність державних та громадських антикорупційних організацій саме там. Це впливає на розвиток демократії в Україні, адже сприяє участі громадян в управлінні державою та взаємодії з правоохоронними органами. Також відкриття реєстру має кримінально-правове значення в аспекті спрощення доказування у кримінальному провадженні, а також прийнятті рішень щодо кваліфікації кримінальних правопорушень. Нині слідчому, детективу або прокурору буде доцільно доєднати до матеріалів кримінального провадження довідку про відповідну особу з реєстру Національного агентства з питань запобігання корупції. Це пришвидшує роботу правоохоронців та знижує навантаження на органи виконавчої влади. Отже, підсумувавши всі наведені вище факти, можемо сказати, що створення реєстру осіб, які вчинили корупційні чи пов'язані з корупцією правопорушення, загалом має позитивний вплив на

розвиток державних інституцій у сфері її протидії корупційним правопорушенням. Реєстр значно спрощує роботу правоохоронних органів, а також сприяє швидкій перевірці кандидатів на роботу у державному чи приватному секторі. Перспективним напрямом у роботі з даними реєстру Національного агентства з питань запобігання корупції є відсотковий аналіз правопорушень за мапою, оскільки він дає змогу ліквідувати саму причину, а не наслідок проблеми. Центральне аналітичне управління таких органів, як НАБУ, САП, ДБР та СБУ, має провести дослідження, чому показник корупційних правопорушень серед певних регіонів значно перевищує відсоток інших. Звісно, така робота потребує обробки дуже великого обсягу інформації, проте маємо впевненість, що за використання автоматизованих систем підрахунку та штучного інтелекту органи влади будуть отримувати значні зрушення у цьому напрямі [92, с. 139-140].

Слід підкреслити, що до службових осіб, які займають відповідальне становище належать особи, посади яких згідно із ст. 6 Закону України «Про державну службу» належать до категорії «Б», судді, прокурори, слідчі і дізнавачі, а також керівники і заступники керівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць [85]. Відмінними ознаками службової особи, яка займає відповідальне та особливо відповідальне становище, є характер рішень, що приймаються такими особами, та його значення в масштабах усієї держави. Зокрема, відповідні службові особи уповноважені приймати рішення, які мають стратегічно важливе значення в межах усієї держави або її окремих регіонів, або яке впливає на формування та реалізацію державної або регіональної політики у певній сфері, а також прийняття та реалізація якого може мати незворотні наслідки для держави. Саме тому вчинення правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, такою особою віднесено до кваліфікуючих ознак [170, с. 113-118].

Відповідно до примітки 1 до статті 364 Кримінального кодексу України службовими особами публічного права визнаються особи, які, зокрема, постійно чи тимчасово обіймають посади в органах державної влади [85].

Встановлено належність суддів до службових осіб публічного права, діяльність яких пов'язана та зумовлена їх службовим становищем і повноваженнями щодо здійснення правосуддя на професійній основі, та які є суб'єктами кримінальних правопорушень, визначених розділом XVII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» та розділом XVIII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» [85].

При кримінально-правовій оцінці корупційного діяння судді, слід враховувати основи його правового статусу, що визначені Законом України «Про судоустрій і статус суддів» 2016 року [166]. Так, гарантії незалежності та об'єктивності судді визначені у ст. 48 «Незалежність судді»: «1) Суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. 2) Суддя здійснює правосуддя на основі Конституції і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права. Втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя забороняється і має наслідком відповідальність, установлену законом. 3) Суддя не зобов'язаний давати жодних пояснень щодо суті справ, які перебувають у його провадженні, крім випадків, установлених законом. 4) Суддя зобов'язаний звернутися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора. 5) Незалежність судді забезпечується: 1) особливим порядком його призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень; 2) недоторканністю та імунітетом судді; 3) незмінюваністю судді; 4) порядком здійснення правосуддя, визначеним процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення; 5) заборонаю втручання у здійснення правосуддя; 6) відповідальністю за неповагу до суду чи судді; 7) окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом; 8) належним матеріальним та соціальним забезпеченням судді; 9) функціонуванням органів суддівського врядування та самоврядування; 10) визначеними законом

засобами забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту; 11) правом судді на відставку. 6) Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, а також фізичні і юридичні особи та їх об'єднання зобов'язані поважати незалежність судді і не посягати на неї» [166].

Також важливими є положення ст. 49 «Недоторканність та імунітет судді», яка закріплює особливу процедуру при застосуванні до судді будь-яких правообмежуваних заходів, у тому числі й під час здійснення кримінального провадження щодо вчинених суддею кримінальних правопорушень. Так: «1) Суддя є недоторканим. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку. 2) Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна чи адміністративна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком: 1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням; 2) затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину.... 4) Судді може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором або його заступником. ... 9) Проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора або його заступника, керівника обласної прокуратури або його заступника. 10) Кримінальне провадження щодо обвинувачення судді у вчиненні кримінального правопорушення, а також прийняття рішення про проведення стосовно судді оперативно-розшукових

заходів чи слідчих дій, застосування запобіжних заходів не може здійснюватися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді. ...» [166].

Велика Палата Верховного Суду у Постанові від 11 грудня 2019 року (справа N 536/2475/14-к; провадження N 13-34кс19) на підставі аналізу судових рішень, сформулила такі висновки про застосування норм права:

1. Гарантія незалежності суддів забезпечується тим, що виключно Генеральний прокурор або його заступник перевіряють підстави для повідомлення про підозру судді, складають та підписують її текст, а також можуть повідомити про нову підозру або змінити раніше повідомлену підозру.

2. Письмове повідомлення про підозру судді, яке передбачає погодження та подальше підписання такого процесуального документа, може здійснюватися лише Генеральним прокурором або його заступником. Це повноваження Генерального прокурора або його заступника є винятковим і не може бути передоручене іншим особам.

3. Генеральний прокурор або його заступник реалізують повноваження щодо письмового повідомлення про підозру судді незалежно від того, чи здійснюють вони процесуальне керівництво у конкретному кримінальному провадженні.

4. Генеральний прокурор або його заступник можуть доручити вручення прийнятого (складеного) та підписаного ними повідомлення про підозру судді суб'єкту, уповноваженому здійснювати процесуальні дії у конкретному кримінальному провадженні.

5. Вручення повідомлення про підозру судді уповноваженим суб'єктом за умови, що таке рішення було прийняте (складене) та підписане саме Генеральним прокурором або його заступником, не порушує гарантії суддівської незалежності [135].

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», ДБР вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування:

1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до ч. 1 статті 9 Закону України «Про

державну службу», особами, посади яких віднесено до першої - третьої категорій посад державної служби, судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів НАБУ;

2) злочинів, вчинених службовими особами НАБУ, заступником Генерального прокурора - керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю НАБУ;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених ст. 422 КК України» [145]. Відповідні положення закріплені також в ч. 4 ст. 216 КПК України.

С.В. Микитюк пропонує внести організаційно-правові та законодавчі зміни, наприклад, зокрема, розширити підслідність слідчих ДБР, зокрема віднести до їх підслідності віднести розслідування злочинів вчинених посадовою особою, посада якої належить як до категорії «А», так і до категорії «Б», а також вчинених корупційних чи інших посадових злочинів, вчинених близькими родичами таких осіб. Безумовно, крім випадків, коли досудове розслідування цих кримінальних правопорушень віднесено до підслідності НАБУ. Також забезпечити зменшення обсягу судового контролю та прокурорського нагляду на етапі невідкладних слідчих дій та збереження його здійснення на стадії досудового розслідування після повідомлення про підозру. Зокрема, законодавчо передбачити надання слідчому можливостей за власною постановою (з послідуєчим повідомленням слідчого судді про факт і результати такої дії), здійснювати такі слідчі та негласні (розшукові дії як: установлення місцезнаходження радіообладнання (ст. 268 КПК України); здійснювати як до початку розслідування та і в ході його провадження за самостійним рішенням таку нову слідчу дію, як «зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису» (стаття 245-1 КПК України); отримувати доступ до речей та документів, які перебувають у володінні інших осіб; без погодження з прокурором звертатись до слідчого судді з клопотаннями

про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (тимчасовий доступ, обшук, огляд, привід та інші). Окрім того, для усунення можливостей зловживання процесуальними правами прокурором та слідчим суддею у кримінальних провадженнях відносно прокурорів чи суддів, передбачити у КПК можливість слідчого ДБР звернутись із клопотаннями про дозвіл на проведення слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення кримінального провадження до іншого місцевого суду не за місцем знаходження органу досудового розслідування, а до іншого територіального судового органу із обґрунтуванням цього рішення [99, с. 135-140]. У літературі висловлюються й інші пропозиції й всі вони вимагають окремої дослідницької уваги.

Так, незалежна та гідна поваги система судових органів є основою справедливості у державі. Кожен суддя зобов'язаний дотримуватися високих стандартів поведінки, утверджуючи непідкупність і незалежність судової влади. Важливо, щоб судова система держави гарантувала чесне та ефективне судочинство. У контексті цього основними передумовами корупції у судах загальної юрисдикції є неефективність державної політики у сфері запобігання злочинності та корупції, а також відсутність реальних дій, спрямованих на реформування системи правоохоронних органів та судової гілки влади, а саме: 1) недосконалість законодавства, яке регулює питання судоустрою України, статусу суддів та судочинства; 2) значною мірою декларативна, а не фактична самостійність судів і незалежність суддів; 3) вплив на діяльність судової влади з боку суб'єктів політичної діяльності, виконавчої та законодавчої гілок влади; 4) непрозорість процедури добору кандидатів на суддівські посади; 5) низький рівень заробітної плати суддів місцевих судів та працівників апаратів цих судів; 6) загальний правовий нігілізм в українському суспільстві, недовіра населення до влади загалом і суду, зокрема; 7) вади правової культури та низький професіоналізм представників юридичних професій, залучених у сферу правосуддя [106, с. 221-225].

Слід звернути увагу на дисертаційне дослідження О.Ю. Абакумова, який, у свою чергу, висвітлив результати анкетування практичних співробітників,

відповідно до яких стає відомо, що тактичні операції як інструмент розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою проводять у взаємодії органів досудового розслідування між собою та з іншими установами й організаціями (93,1 % детективів НАБУ, 89,4 % слідчих НП, 88,6 % прокурорів). Правовими засадами реалізації тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою можна вважати систему закріплених у міжнародному та національному законодавстві норм права, які встановлюють мету, завдання, повноваження, алгоритм діяльності уповноважених суб'єктів, діяльність яких спрямована на протидію корупції [1, с. 61].

Відповідно, слід наголосити на важливості висвітлення правових засад взаємодії компетентних органів, залучених до діяльності із виявлення, документування, розкриття та розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Спеціальними органами, уповноваженими на здійснення досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень і виконання завдань щодо сприяння виконанню його завдань, є НАБУ, САП, АРМА. Залученими органами до розслідування кримінальних правопорушень є: НП, ДБР, СБУ, органи прокуратури. Відповідно до ч. 1 ст. 38 КПК України, органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є слідчі підрозділи: органів внутрішніх справ; органів безпеки; органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; органів Державного бюро розслідувань [87]. У ч. 1 ст. 38 КПК України внесено зміни стосовно органів досудового розслідування [144], зокрема: органами досудового розслідування є підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро [1, с. 63].

Слід підкреслити, що розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди суддями відбувається із врахуванням підслідності згідно КПК України. Так, слідчі ДБР вирішують завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів,

учинених зокрема, службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, або посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, а також судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів НАБУ. Однак, розслідування таких кримінальних правопорушень супроводжується взаємодією із підрозділами Національної поліції, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Служби безпеки України та ін. Про це вказали і опитані практики (додаток А), а саме 91,9% слідчих НП, 92,5% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 94,4% суддів.

Окрім процесуальних прав та обов'язків, визначених у КПК України, діяльність кожного з перелічених суб'єктів урегульовується також окремими нормативно-правовими актами.

Органом, що здійснює досудове розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених здебільшого службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, судьями та працівниками правоохоронних органів, є ДБР, діяльність якого регулює Закон України «Про Державне бюро розслідувань» [145]. Корупційні кримінальні правопорушення, які не підслідні НАБУ та ДБР, розслідує НП України, основні засади діяльності якої визначено в Законі України «Про Національну поліцію» [154].

Центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, на який покладено попередження, виявлення, припинення, розслідування і розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових є НАБУ [153], діяльність якого регулює Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України». Завданням НАБУ є протидія корупційним та іншим кримінальним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування і становлять загрозу національній безпеці, а також ужиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції [153].

Іншим спеціалізованим органом, уповноваженим на здійснення антикорупційної діяльності, є Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), завдання та засади діяльності котрої регламентовані Законом України «Про прокуратуру» 2014 року [16]. Згідно ст. 7 Закону України «Про прокуратуру» [160], Спеціалізована антикорупційна прокуратура входить до системи прокуратури України. На САП покладаються такі функції: 1) здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування НАБУ; 2) підтримання державного обвинувачення в суді у відповідних провадженнях; 3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених цим Законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями, а також представництво у межах компетенції інтересів держави у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. У межах реалізації своїх функцій САП здійснює міжнародне співробітництво (ст. 8 Закону України «Про прокуратуру» [160]).

Органом, який створено за аналогом установ з повернення та управління активами, які успішно функціонують у державах – членах Європейського Союзу, є Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (Агентство з розшуку та менеджменту активів, або АРМА), яке є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковано у кримінальному провадженні чи стягнено за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими (ст. 2 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» 2015 року) [152].

Згідно Закону України «Про Службу безпеки України» [164], Служба безпеки України відповідно до своїх основних завдань зобов'язана: «...подавати наявними силами і засобами, в тому числі і технічними, допомогу органам Національної поліції, іншим правоохоронним органам у боротьбі із вчиненням кримінальних правопорушень...» (п. 12 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про Службу безпеки України»). Мова йде і про допомогу у виявленні, розкритті, розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, що вчинюються судовій системі.

Законом України «Про прокуратуру» (ст. 25) визначено, що прокурор здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України [160]. З огляду на нормативно-правові акти, що врегульовують основні засади діяльності суб'єктів, уповноважених на здійснення досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень, слід розглянути нормативно-правове регулювання взаємодії зазначених органів.

Основним законодавчим актом, що регламентує процесуальні засади взаємодії під час здійснення досудового розслідування, є КПК України. Він, зокрема, передбачає право слідчого доручати проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам (п. 3 ч. 2 ст. 40); обов'язок оперативних підрозділів здійснювати слідчі (розшукові) і негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого чи прокурора (ч. 1 ст. 41); право уповноважених оперативних підрозділів за дорученням слідчого проводити негласні слідчі (розшукові) дії (ч. 6 ст. 246) [87]. Питання взаємодії врегульовано також і в низці законодавчих актів. Зокрема, Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» визначено основні положення щодо взаємодії органів прокуратури, внутрішніх справ, СБУ в питаннях боротьби з організованою злочинністю (ст. 16) [157]. Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачено, що оперативним підрозділам

надано право проводити операції із захоплення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, припинення кримінальних правопорушень, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб (п. 5 ч. 1 ст. 8), а також визначає обов'язок цих підрозділів звертатися у межах своїх повноважень із запитами до правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна (ст. 20) [156]. Ст. 5-1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» регламентує міжнародне співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності між оперативними підрозділами правоохоронних органів держав та ін.

Про широке коло суб'єктів взаємодії дає підстави стверджувати й аналіз Закону України «Про Національну поліцію», у якому передбачено такі види взаємодії: взаємодія поліції з органами державної влади та органами місцевого самоврядування (ст. 5); взаємодія з населенням на засадах партнерства (ст. 11); інформаційна взаємодія поліції з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав і міжнародними організаціями (ст. 25); взаємодія між керівниками територіальних органів поліції та представниками органів місцевого самоврядування (ст. 88); взаємодія в межах спільних проєктів з громадськістю (ст. 89) [154]. Окремої уваги заслуговує міжнародне співробітництво поліції (ст. 4) як системна діяльність, яка реалізується відповідно до міжнародних договорів України та у межах членства у міжнародних організаціях.

Правове регулювання взаємодії регламентовано також у відомчих нормативно-правових актах: Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженій наказом МВС України від 7 липня 2017 року № 575 [57]; Інструкції з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України, затвердженій наказом МВС України від 6 липня 2017 року № 570 [58]; Інструкції

про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю, затвердженій спільним наказом МВС України та Центральним управлінням СБУ від 10 червня 2011 року № 317/235 [141]; Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженій спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС і СБУ, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [158].

У підсумку слід вказати про діяльність спеціально створеного органу правосуддя, який уповноважений забезпечувати остаточне виконання завдань кримінального провадження щодо корупційних кримінальних правопорушень – Вищого антикорупційного суду, діяльність котрого регламентується Законом України «Про Вищий антикорупційний суд» 2018 року. Завданням Вищого антикорупційного суду (ВАКС) є «здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства, а також здійснення правосуддя у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», у порядку адміністративного судочинства» [142].

Юрисдикція (підсудність) суду поширюється на всю територію України. ВАКС також аналізує судову статистику, вивчає й узагальнює судову практику в кримінальних та інших провадженнях, віднесених до його підсудності, інформує про результати узагальнення судової практики Верховний Суд та надає йому пропозиції до висновків щодо проектів законодавчих актів, які стосуються

організації та діяльності ВАКС, спеціальних вимог до суддів цього суду та гарантій їх діяльності, а також оприлюднює їх на своєму офіційному вебсайті [27].

ВАКС вже розпочав свою роботу з 2019 року і вже є результати щодо розгляду справ у справах щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Так, рішенням від червня 2024 року колегія суддів Вищого антикорупційного суду визнала винуватим колишнього суддю Ленінського районного суду Полтави у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України. ВАКС призначив обвинуваченому покарання у виді позбавлення волі строком на 6 років, із позбавленням права обіймати посади в органах судової влади, строком на 3 роки та з конфіскацією усього належного йому майна [73].

Можна підсумувати, що таким чином реалізується системна антикорупційна діяльність на державному рівні. Й хоча нині варто констатувати необхідність продовження реформ, однак значний шлях нашою державою вже пройдено. Його обов'язковою складовою є належна правова основа, і вказана проблематика була предметом дослідження у наших наукових працях у межах підготовки дисертації [213, с. 242-258; 214, с. 242-244].

Важливими є нормативно-правові акти, які регулюють функціонування спеціально створених інституцій, покликаних протидіяти проявам корупції. Подальша діяльність з реформування антикорупційного законодавства має спрямовуватися на розробку практичних механізмів міжнародного співробітництва, що сприятиме гармонізації вітчизняної правової системи з положеннями законодавства провідних іноземних держав.

З даного приводу слід додати наступне. Згідно ст. 70 Закону України «Про запобігання корупції», Україна відповідно до укладених нею міжнародних договорів здійснює співробітництво у сфері запобігання і протидії корупції з іноземними державами, міжнародними організаціями, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції. Міжнародна правова допомога та інші види міжнародного співробітництва у справах про корупційні правопорушення здійснюються компетентними органами відповідно до законодавства та

міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України [148].

Тлумачення й особливості реалізації вказаних законодавчих положень потребують роз'яснення та деталізації, з метою їх ефективного правозастосування.

Так, згідно Конституції України 1996 року, «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» (ч. 1. ст. 9) [77].

Міжнародний договір, відповідно до ст. 2 Закону України «Про міжнародні договори» 2004 року, – це укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) [151].

Відповідно до статті 19 Закону України «Про міжнародні договори» 2004 року, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [151].

Визнання пріоритету міжнародного законодавства над національним відповідає практиці іноземних демократичних держав і сприяє розвитку міжнародного співробітництва компетентних органів у сфері запобігання та протидії корупції [110].

Вчинення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди у ряді випадків характеризується наявністю міжнародних зв'язків й забезпечити їх ефективне розслідування без застосування заходів міжнародного співробітництва – неможливо. Необхідним є проведення процесуальних дій у порядку міжнародної правової допомоги, здійснення

екстрадиції (видачі) підозрюваної особи, реалізації кримінального провадження у порядку перейняття. Вказані заходи міжнародного співробітництва держав реалізуються на підставі багатосторонніх міжнародних договорів з питань протидії корупції, а також багатосторонніх міжнародних договорів з питань міжнародної правової допомоги та інших форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні.

1.3. Міжнародний досвід розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди судьями

Корумпованість у вітчизняних судах досить поширена проблема, що вимагає першочергового вирішення, адже з кожним роком вона набуває нових масштабів. Згідно з результатами опитувань, судові та правоохоронні органи не користуються повною довірою громадян, характеризуються корумпованістю, відсутністю результативних системних реформ, за різкого зниження рівня професіоналізму кадрів. За даних умов необхідно реформувати вітчизняну судову систему згідно із кращим досвідом іноземних держав, провести системні реформи з метою забезпечення євроінтеграції та приведення системи вітчизняного судочинства до високих демократичних стандартів.

Таким чином, зменшення рівня корупції в суддівській системі можливе за умови вивчення та втілення в життя досвіду провідних демократичних держав у боротьби з цим вкрай негативним соціальним явищем, запровадженням ефективно і успішно діючих в інших країнах правових та організаційних механізмів подолання корупції. Вивчення міжнародних програм, які спрямовані на протидію

корупції, що довели на практиці свою ефективність, представляє перспективний напрям запозичення кращого світового досвіду та практики іноземних держав.

З огляду на це, в цьому підрозділі нашої роботи ми маємо на меті проаналізувати досвід держав, що досягли успіху у досліджуваній сфері. Зокрема, цінним є досвід європейських країн (Фінляндії, Норвегії, Нідерландів, Італії, Німеччини, Польщі, Франції), а також Сполучених Штатів Америки, Канади, Сінгапуру, Китайської Народної Республіки та ін.

Вважаємо за доцільне розглянути міжнародний досвід запобігання та боротьби з корупцією. Так, досить чітка й ефективна система боротьби з корупцією, що ґрунтується на значній нормативно-правовій базі та однозначній підтримці суспільства, діє у Фінляндії. Для фінської правової системи не є характерними закони з використанням терміна «боротьба» з визначенням певного виду злочину. Фінський законодавець заклав принципи попередження та застереження вчинення злочинів у кожному нормативно-правовому акті, що визначають конкретну сферу діяльності, а не вид злочину. Згідно з положеннями Кримінального кодексу Фінляндії, за вчинення дій, що можуть кваліфікуватися як «корупція», передбачено санкції від штрафу до ув'язнення строком до чотирьох років, залежно від ступеня суспільної небезпеки злочину [148].

Як свідчить аналіз досвіду Бельгії, країна рухається не лише традиційним шляхом – установа кримінальної відповідальності за корупційні діяння, а й реалізує запобігання корупції. Так, ця проблема знайшла своє відображення у межах реформи COPERNIC, зокрема, у реформі сектору фінансового контролю. Бельгія розширила поняття корупції стосовно зловживання владою, не обмежуючись лише кримінальним аспектом, а й залишивши місце для таких понять, як роз'яснення норм, їх нагадування, транспарентність поведінки, що приведе до формування кодексу поведінки.

Досвід боротьби з корупцією у Німеччині та Словаччині свідчить про ефективність залучення громадськості для боротьби з цим явищем. Зокрема, відомство кримінальної поліції федеральної землі Нижня Саксонія впровадило прийом анонімних повідомлень від громадян про корупційні злочини. Таке

рішення було прийнято за результатами пілотного проекту, під час якого за чотири місяці до відповідного спецпідрозділу, що складається всього з дев'яти працівників прокуратури та 33 поліцейських, надійшло 184 повідомлення. Карні справи було відкрито у 124 випадках, з яких 30 % стосується справ щодо корупції [96, с. 111-115].

У Словацькій Республіці з метою отримання інформації про посадові злочини та локалізації цього явища в правоохоронних структурах, встановлено спеціальну телефонну лінію, через яку громадяни країни можуть повідомляти про протиправні дії правоохоронців. Одночасно в міжнародній інформаційній мережі Інтернет створено веб-сторінку, на якій бажаючі можуть висловити свої пропозиції стосовно необхідних заходів щодо боротьби з корупцією [104].

У боротьбі з корупцією в деяких державах активно використовуються різноманітні громадські організації. Зокрема у Швеції незалежним моніторингом за рівнем корумпованості в тих чи інших сферах суспільства займається створена 1994 р. громадська організація «Демократичний аудит», яка об'єднує в собі провідних шведських політологів, економістів та інших науковців, які працюють над вивченням специфічних питань, пов'язаних із боротьбою з корупцією [55, с. 71-77]. У вказаній державі проблема корупції не розглядається як така, що становить значну небезпеку для суспільства, відповідно, у країні не існує будь-яких спеціальних урядових програм чи спеціалізованих державних органів по боротьбі з корупцією. Питання корупції та хабарництва виписані в загальному шведському законодавстві, зокрема Кримінальному кодексі, Кодексі про судочинство, Акті про аудит та інших законодавчих і підзаконних актах [103].

Щодо досвіду Франції слід зауважити, що антикорупційна діяльність в цій країні покладається на систему спеціально створених органів та служб: Центральну службу запобігання корупції; Організацію з боротьби проти відмивання грошей (ТРАСФІН); відділ з боротьби проти корупції при Управлінні боротьби проти економічних та фінансових злочинів; Центральну дирекцію загального інформування; Комісію з фінансової гласності політичного життя; Національну комісію з рахунків виборчих кампаній і фінансування політичних

партій; Центральну рахункову Палату – лише щодо виявлення порушень. Усі ці структури є державними, кожна служба працює відповідно до повноважень у визначеній для неї сфері [78]. В основі правового антикорупційного механізму Франції діє заборона урядовцям поєднувати різні види діяльності: безпосередні посадові обов'язки, повноваження депутата, іншу професійну діяльність у різних сферах суспільного життя; після відставки урядовці півроку не можуть призначатися на керівні посади в державних або приватних установах; відповідно до нормативно-правових актів, а саме згідно зі Статутом про державну службу, у випадку вчинення дій корупційної спрямованості, особа позбавляється всіх регалій та пільг, фінансових виплат та заохочень; діє ряд обмежень морально-етичного змісту. Чинною є Постанова уряду Франції 1988 р., яка стосується оприлюднення фінансової звітності громадських організацій, політичних партій, витрат на здійснення виборчих процесів, а також регламентує обов'язкове декларування урядовців та депутатів. Діє Закон Франції «Про фінансування політичних партій» (1990). Його норми закріплюють контроль над коштами виборчого процесу, надання фінансування політичним партіям від окремих фізичних та юридичних осіб за умови суворого контролю. Закон «Про запобігання корупції та прозорість процедур у державних і приватних організаціях», визначає ряд системних заходів, у тому числі створення Центральної служби запобігання корупції, закріплення жорстких та прозорих умов фінансування політичних об'єднань, проведення виборчих кампаній, укладення контрактів щодо державних закупівель задля об'єктивності та прозорості з метою підвищення прозорості у цій сфері і посилення контролю за діяльністю місцевих органів влади. Закон Сегена 1995 р., що надає Рахунковій палаті право контролювати процес призначення на державну службу [200]. Антикорупційні заходи Франції першочергово спрямовані на контроль діяльності державних службовців усіх рівнів влади спеціалізованими органами, що мають чіткий розподіл повноважень. Головною вимогою є прозорість процедур у державних і приватних організаціях, їх діяльності та фінансуванні. Підвищена увага приділена звітності політичних партій. Тобто у антикорупційній діяльності

Франції центр контролю зміщений у бік діяльності високопосадовців і рішень, що приймаються ними [248, с. 64-69].

Ефективною є система організаційних і правових механізмів боротьби з корупцією в Італії, де у вирішенні цієї проблеми тісно взаємодіють громадські організації та державні установи. Парламентом країни засновано спеціальну Генеральну Раду з боротьби з організованою злочинністю. Поряд з Генеральною Радою засновані окружні управління з боротьби з організованою злочинністю та мафією і окремо – Державне управління з боротьби з мафією. Завданнями цього колегіального органу є: розробка стратегії боротьби з організованою злочинністю; раціоналізація ресурсів, виділених для боротьби з організованою злочинністю, а також прийняття відповідних директив, спрямованих на усунення недоліків або неефективних дій. Усі ці заходи є досить ефективними в механізмі протидії корупції в Італії. Яскравий приклад тому – суд над багатьма вищими посадовими особами Італії, зокрема, над колишніми прем'єр-міністрами Андреотті, Краксі, Берлусконі [52; 248, с. 64-69].

Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини відповідальність суддів за хабарництво передбачає у розділі 30 «Службові злочини». З аналізу норм цього розділу видно, що за хабарництво суддів і третейських суддів передбачаються більш суворі покарання, ніж для всіх інших категорій службових осіб. Наприклад, в абзаці першому § 332 «Одержання хабара» за одержання хабара службовою особою передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від шести місяців до п'яти років, а в абзаці другому цього ж параграфу за одержання хабара, що вчиняється суддею, передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від одного до десяти років. Тенденція встановлення більш суворого покарання для суддів порівняно з іншими службовими особами за аналогічні злочини спостерігається і в § 331 «Одержання вигоди». Також у §§ 333, 334 передбачається більш суворе покарання за дачу хабара судді, третейському судді порівняно з покаранням, що передбачене за дачу хабара іншим службовим особам. Додатково у § 339 «Винесення незаконного вироку чи рішення» КК ФРН передбачено відповідальність судді (суддів), іншої службової особи, чи

третейського судді, який при розгляді справи чи винесення рішення у ній обходить закон на користь або шкоду однієї із сторін. Важливим є зазначення німецьким законодавцем серед суб'єктів цих злочинів не лише суддів (професійних суддів), а й третейських суддів. Третейські судді можуть притягуватися до кримінальної відповідальності за §§ 331–335 КК ФРН тільки у випадках, коли третейський суддя вимагає хабара від однієї сторони таємно від іншої або домовляється про прийняття, чи приймає його [37, с. 170-172].

У Польщі також є практика прийняття державної Антикорупційної стратегії. Основною метою є боротьба зі зловживанням владою та використанням привілеїв для досягнення особистої і майнової користі, а також діяльністю, спрямованою проти економічних інтересів держави. Для боротьби з проявами корупції в лавах суддівського корпусу, інших учасників судового процесу, зали проведення засідань у польських судах з 2006 року почали обладнуватись відеокамерами та мікрофонами, які дозволяють фіксувати хід судових засідань і поведінку кожного з їх учасників. Практика боротьби правоохоронних органів Польщі з проявами корупції свідчить також про ефективність застосування Закону «Про протидію введенню до фінансового обігу матеріальних засобів нелегального чи невизначеного походження». Існує також зворотній зв'язок – правоохоронні органи надають необхідну інформацію органу фінансової розвідки для її використання відносно зобов'язаних інститутів (припинення угод, блокування рахунків тощо). Таким чином, до одного центру збігається інформація про конкретні фінансові угоди та про діяльність щодо встановлення їхньої причетності до фінансових чи економічних злочинів. Представники правоохоронних органів мають можливість співставити базу фінансових даних із базою даних про злочини. Зазначена система дозволяє також досить ефективно виявляти корупційні дії представників влади та вести ефективну боротьбу з ними [78, с. 173].

В Естонській Республіці обов'язок боротьби з корупцією покладається на відповідне бюро Центральної кримінальної поліції, яке входить до складу Міністерства внутрішніх справ Естонії. Бюро разом із підрозділом внутрішньої

безпеки Міністерства внутрішніх справ Естонії здійснює діяльність щодо попередження корупції та виявлення осіб, які такі діяння вчиняють. Водночас у Литві створено Спеціальну службу розслідувань, яка є незалежною державною установою, що підпорядковується безпосередньо Президенту Литви. Разом зі службою внутрішньої безпеки Міністерства внутрішніх справ Литви вона здійснює оперативно-розшукову, слідчу й превентивну діяльність щодо попередження корупції серед працівників поліції [218, с. 149-152]. У продовження цієї тези І. Григоренко наводить досвід Угорщини, де практикується створення мобільних груп з числа працівників підрозділів безпеки правоохоронних органів (свого часу створення в системі МВС України подібних мобільних груп з моніторингу дотримання прав і свобод людини стало помітним кроком у реалізації ідеї громадського контролю над правоохоронними органами). Таким групам надано право здійснювати планові та позапланові перевірки підрозділів поліції будь-якого рівня (місцевого, регіонального чи центрального) [34, с. 66, 149].

Як у результаті проведених досліджень зазначає Н.М. Ахтирська, в основі антикорупційної політики Європейського Союзу – такі складові: 1) політична воля; 2) відповідність міжнародним конвенціям; 3) розширення сфери застосування; 4) антикорупційне законодавство; 5) механізм його реалізації; 6) ефективна діяльність усіх установ, відповідальних за дотримання антикорупційних норм; удосконалена система прийняття на державну службу; 8) адекватна заробітна плата; 9) прозорість та підзвітність діяльності влади; 10) толерантність; 11) чіткі правила фінансового контролю; 12) реєстр корупціонерів; 13) конфіскація майна. Інструментами досягнення успіху є: оцінка поточної ситуації; визначення тенденцій та способів впливу; виважена кадрова політика [6; 248 с. 65]. Вважаємо, що запозичуючи міжнародний досвід щодо підвищення ефективності діяльності із забезпечення протидії та розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди – вказані тези слід адаптувати під досліджувану у роботі проблематику.

Сполучені Штати Америки (США) сформували цілісну систему протидії корупції у державі та за її межами. Тим більше, США є координатором та

організатором системної антикорупційної діяльності. Розпочалася вказана діяльність з прийняттям закону «Про корупцію за кордоном» (1977 р.), який регулював правові засади протидії корупції як у США, так і за межами країни [256]. Органами, які здійснюють антикорупційну діяльність у США, визначені: Національна рада по боротьбі з організованою злочинністю, Головне контрольно-фінансове управління, Спеціальний сенатський комітет з етики, Комітет зі стандартів службової поведінки посадових осіб палати представників, Управління з етики при уряді США та ін. Державні службовці у США зобов'язані дотримуватися етичних норм, які визначені у спеціальних нормативно-правових актах. У США регламентовано й антикорупційні заходи, зокрема: належний контроль за декларуванням фінансових доходів та витрат державних службовців; кримінальна відповідальність не лише фізичних, а й юридичних осіб за факти корупції; перевірка державних службовців на поліграфі; відсутність імунітету для посадових осіб будь-якого рівня; заборона державним службовцям отримувати цінні подарунки; наявність інституту донесення про випадки корупції в органах державної влади; діяльність спеціально призначеного співробітника в кожному відомстві виконавчої влади для здійснення координації та контролю за додержанням посадовими особами норм етичної поведінки та ін. На законодавчому рівні чітко розподілені обов'язки між органами, які здійснюють протидію корупції. Значна увага приділяється діяльності громадських організацій, які протидіють корупції та засобам масової інформації [256; 248 с. 67]. Норми щодо протидії корупції діють й щодо іноземних юридичних та фізичних осіб [256].

Корисним є вивчення практики боротьби з корупцією Китайської Народної Республіки, адже у державі діє як система кримінально-правових заборон, так і реалізуються заходи запобігання корупційним проявам. Наприклад, Центральний комітет Комуністичної партії Китаю забороняє займатися бізнесом і виступати навіть радниками в цій сфері дітям і родичам працівників на керівних посадах. Такий захід покликаний обмежити корупцію у вищих ешелонах влади. Але розглядаючи китайську корупцію, важливо визнати, що це явище належить до так

званої «азійської моделі» корупції, де ним є звичне і суспільно прийнятне культурне й економічне явище, пов'язане з функціонуванням держави. Як і в багатьох країнах, у Японії одним із найважливіших напрямів боротьби з корупцією є кадрова політика. Особливе значення законодавство Японії надає заборонам стосовно політиків, державних і муніципальних службовців. Вони стосуються численних заходів, які політично нейтралізують японського чиновника щодо приватного бізнесу як у час служби, так і після відходу з посади. Державне адміністрування орієнтоване на державну службу. При цьому японським чиновникам гарантована гідна оплата праці, а також законодавець приділяє значну увагу етичній поведінці політиків і службовців [97, с. 33; 248, с. 67].

Ключовий напрям розвитку політики протидії корупції у Сінгапурі полягає як у реалізації профілактики, так і невідворотності покарання за вчинені корупційні дії. Серед основних нормативно-правових актів у Сінгапурі – Акт про запобігання корупції [262]. Він регламентує діяльність Бюро з розслідування випадків корупції, що спеціалізується на розслідуванні корупційних злочинів, які вчинюються у всіх сферах діяльності державних та приватних установ Сінгапуру. Також даний суб'єкт має компетенцію перевірки діяльності, рішень державних службовців, реагує на скарги громадян щодо випадків корупції тощо.

Бюро з розслідування випадків корупції досліджує діяльність державних органів та інших суб'єктів щодо виявлення можливих «слабких місць», ризиків вчинення дій корупційної спрямованості. Вивчається структура механізму діяльності установи, знаходяться ризиковані зони, плануються профілактичні заходи. У результаті діяльності Бюро з розслідування випадків корупції – уряд стримує прояви бюрократії, успішно здійснює запобігання корупції, а це – створює сприятливий інвестиційний клімат Сінгапуру [248, с.67-68].

У Сінгапурі боротьба з корупцією в судових органах була розпочата з різкого підняття зарплати суддів, на суддівські посади були залучені «кращі адвокати». Зарплата сінгапурського судді досягла кількох сотень тисяч доларів на рік (в 1990-ті роки – понад 1 млн дол. США). Були жорстко придушені мафіозні

угруповання. Держслужбовцям, що займали відповідальні пости, були підняті зарплати до рівня, характерного для топ-менеджерів приватних корпорацій.

Водночас сінгапурська стратегія відрізняється суворістю й послідовністю, базуючись на «логіці в контролі за корупцією». Історично Сінгапур майже півтора століття перебував у сфері впливу Великої Британії. Після отримання у 1965 р. незалежності держава перебувала у жахливому стані. Державний апарат пронизувала корупція, бізнес контролювали мафіозні «тріади». Спроби щось змінити у країні наштовхнулися на корупцію та відсталу економічну систему. Наразі Сінгапур називають «азійським тигром», що досягнув небувалих успіхів у економічному розвитку [78, с. 170-173]. У рейтингу сприйняття корупції за 2010 р. Сінгапур посідає разом з Данією і Новою Зеландією перше місце. Секрет такого перетворення полягає в тому, що визначальним принципом розбудови цієї країни стало гасло: «Найголовніше – мати чисту центральну владу. Якщо люди нагорі не є прикладом моральних стандартів, які вони впроваджують на нижчих рівнях влади, щось зробити дуже важко». Серед заходів протидії корупції тут можна назвати наступні:

- 1) мінімізація можливості чиновників діяти на власний розсуд, тобто зменшили кількість підписів під документами. У країні максимально спростили процедуру прийняття рішень і усунули можливість подвійного тлумачення законів, встановили для всіх зрозумілі, прозорі правила з мінімальною дозвільною системою, ліквідували зайві адміністративні бар'єри для розвитку економіки;

- 2) неминуче покарання за корупцію. Для контролю створили спеціальний орган – Бюро з розслідування корупції у вищих ешелонах влади, керівник якого безпосередньо звітує перед прем'єр-міністром. Ніхто не може втрутитися у розслідування;

- 3) відповідність зарплати чиновника ринковому рівню. Але державні посадовці повинні щорічно звітувати про своє майно та активи. Прокурор має право перевіряти будь-які банківські рахунки осіб, підозрюваних у корупції.

Сьогодні Сінгапур займає перші місця в усьому світі по відсутності корупції, економічній свободі та розвитку.

Таким чином, слід підсумувати, що найкращих результатів у протидії корупції досягли ті держави, які у вирішенні шляхів подолання корупції застосували системний та безкомпромісний підхід до осіб, що мають ризик чи вже вчинили корупційні діяння. І це правило діє без виключень, не залежно від того, мова йде про державний чи приватний сектор реалізації повноважень суб'єкта.

Враховуючи високий рівень корупції в Україні, наявність великої кількості державних органів та громадських організацій, створених для запобігання і протидії корупційним проявам, крім впровадження передового досвіду із запобігання та протидії корупції в зарубіжних країнах доцільно було б:

- по-перше, перевіряти на доброчесність не тільки суддів, а й осіб, які призначаються на посади керівників центральних органів виконавчої та місцевої влади, правоохоронних органів державного, обласного та районного рівнів; осіб, що обираються на місцевих виборах на посади керівників органів місцевого самоврядування. Перевірку на доброчесність проводити не тільки при призначенні або обранні на посаду, а й при звільненні таких осіб із займаних посад, оскільки значна кількість сімей таких осіб збагачуються за час перебування на посадах в державних органах та органах місцевого самоврядування;

- по-друге, ефективним засобом протидії корупції може бути заборона громадянам України виводити фінансові активи в офшорні зони, як це практикується у Швеції та Норвегії, що сприятиме їх вкладенню у розвиток економіки України і створенню додаткових робочих місць;

- по-третє, тільки із залученням до протидії корупційним правопорушенням засобів масової інформації, громадянського суспільства та трудових колективів, як це було здійснено в Сінгапурі, можна поступово зменшувати рівень корупції в нашій державі [248, с. 64-69].

За результатом дослідження антикорупційної організації Transparency International, заснованої у 1993 р., Україна піднялася у рейтингу «Індекс сприйняття корупції», складеному організацією за 2022 р. Так, Україна посіла 116-те місце зі 180 країн, набравши 33 бали. А в 2021 році Україна посідала 122-ге місце [266]. Як зазначено в дослідженні Transparency International Ukraine,

набрані Україною 33 бали в 2022 р. – найвищий показник нашої держави з часу запуску оновленої методології СРІ, і за останні 10 років показник України зріс на 8 балів [56]. Загалом найменш корумпованою країною, за версією Transparency International, стала Данія (90 балів). Друге місце посіли Фінляндія та Нова Зеландія (87 балів), далі йдуть Норвегія (84 бали), Швеція та Сінгапур (83 бали). З метою системного та всебічного розуміння системи протидії корупційним кримінальним правопорушенням кримінально-правовими засобами, вважаємо за необхідне дослідити це питання на основі законодавства деяких зарубіжних країн. На нашу думку, найкращим прикладом для аналізу будуть країни, які зайняли з 1 по 5 місце в рейтингу «Індекс сприйняття корупції» [44, с. 65-66].

Однією з причин того, чому в Данії низький рівень корупції, є те, що більшість компаній дотримуються політики «абсолютної нетерпимості», тобто неприйнятність хабарництва в межах власної компанії і в процесі співпраці з зовнішніми партнерами. Найбільш дієвим заходом в питанні запобігання корупції в Данії є закон Данії про корупцію, прийнятий в 2002 р. Відповідно до закону, представники данського уряду щороку зобов'язані публікувати інформацію про своє майно й особисті доходи. Крім того, щоб чиновники не мали можливості використовувати службове становище в особистих цілях, вони зобов'язані продати свої акції в іноземних підприємствах [98]. Корупція в Данії визначається як зловживання довіреною владою для приватної вигоди. Вона впливає на кожного, чие життя, засоби до існування чи процвітання залежать від доброчесності людей, які займають владні посади, загрожує стабільності та безпеці суспільства та підриває демократичні інститути й цінності. Це визначення відповідає концепції корупції в Кримінального кодексу Данії та змісту міжнародних антикорупційних конвенціях, включаючи Конвенцію ООН проти корупції, й охоплює ситуації, пов'язані з отриманням і дачею хабарів, а також іншими видами злочинів. Корупція найбільш відома у формі хабарництва, шахрайства, розкрадання або вимагання. Однак корупція не пов'язана винятково з переходом грошей із рук у руки; це також може включати надання послуг для отримання переваг, таких як сприятливе ставлення, спеціальний захист, додаткові послуги або швидший

розгляд справи [258]. За данським законодавством, корупція також визначається як неправильне використання наданої влади у приватних інтересах. Таке визначення корупції міститься в КК Данії. Як слушно зазначає А.А. Приходько, воно корелюється з 67 міжнародними антикорупційними конвенціями, включаючи Конвенцію ООН проти корупції та охоплює ситуації, пов'язані із взяттям та даванням хабарів, а також інші види активної чи пасивної протиправної вигоди – шахрайство, розтрата, вимагання тощо [137, с. 25-27]. Загалом у країні добре налагоджена система стримування, виявлення і припинення корупції. Деякі прогалини в законодавчій базі, зокрема, у сфері нагляду за декларуванням активів членів парламенту, конфлікту інтересів та лобювання, обмеженого розслідування підкупу за кордоном, непрозорого політичного фінансування й обмеженого захисту інформаторів хоч і є, однак суттєво на країну це не впливає [137, с. 25-27]. Данія є учасником Конвенції Ради Європи проти корупції та учасником (GRECO). Крім того, з 2007 р. в Данії діє кодекс поведінки для державних службовців, яка має справу з практичними аспектами, що описують ситуації, які можуть виникнути в державному управлінні, в тому числі фундамент цінностей та принципи, свобода самовираження, обов'язок конфіденційності, неупередженості та прийняття подарунків. Нарешті, відмивання грошей є правопорушенням, що передбачає покарання відповідно до статті 290 КК Данії. Закон про відмивання коштів також встановлює подальше регулювання й покарання за злочини, пов'язані з відмиванням грошей. КК Данії забороняє активний та пасивний підкуп, зловживання впливом, розкрадання, шахрайство, зловживання довірою та відмивання грошей. Він також криміналізує підкуп іноземних посадових осіб, підкуп між підприємствами та корупцію, вчинену особами, які працюють від імені компанії. Покарання за хабарництво згідно з КК Данії можуть включати штрафи та до шести років позбавлення волі. Доходи, одержані від корупційних дій, також можуть бути конфісковані. У Данії немає спеціальних законів для захисту викривачів, у звіті 2015 р. експертного комітету, призначеного урядом, було рекомендовано не вводити спеціальні закони [255]. Корупція в Данії криміналізована в §§122, 144, 299 закону про кримінальну відповідальність Данії.

Так, § 122 розташований в розділі *Offences against Public Authority, etc.* (Злочини проти 68 державної влади тощо) [265], § 144 розташований у розділі *Offences Committed While Exercising a Public Function* (Злочини, скоєні під час виконання громадської функції), § 299 розташований у розділі *Майнові злочини* [84]. Також згідно з §82 КК Данії пом'якшувальною обставиною є те, що злочинець добровільно з'явився перед владою та зробив повне зізнання, що злочинець надав інформацію, яка має вирішальне значення для розкриття злочинних дій, вчинених іншими особами, або те, що злочинець виправив чи намагався відшкодувати шкоду, завдану злочинним діянням. Крім того, у § 75 КК Данії вказано, що доходи, отримані злочинним діянням, або відповідна сума можуть бути конфісковані повністю або частково. Якщо підстави для визначення розміру такої суми є недостатніми, сума, яка вважається еквівалентною отриманим доходам, може бути конфіскованою. Якщо доходи передаються юридичній особі, над якою відповідна особа здійснює контроль, самотійно чи спільно зі своїми значними особами, доходи можуть підлягати конфіскації. Також судова практика визнає, що співпраця з органами влади або внутрішнє розслідування можуть пом'якшити відповідальність [254].

Фінляндія як член Європейського Союзу є учасником усіх основних нормативних документів ЄС з питань боротьби з організованою злочинністю та корупцією. Законодавець заклав принципи попередження та застереження вчинення злочинів у кожному нормативно-правовому акті, що визначають конкретну сферу діяльності, а не вид злочину [100]. У законі про кримінальну відповідальність Фінляндії слово «корупція» не згадується. Замість цього йдеться про хабарництво чиновників, за яке передбачено покарання (від штрафу до тюремного ув'язнення). У КК Фінляндії [86] за здійснення державними посадовими особами корупційних злочинів передбачені різні покарання: від штрафу до двох років позбавлення свободи (зі звільненням із займаної посади, заборонаю заміщати певні посади або займатися певною діяльністю строком від двох місяців до чотирьох років за наявності обтяжуючих обставин). Покарання призначаються за такими злочинами: отримання державною посадовою особою

хабара або примус до хабара, що карається, як і факт отримання хабара; зловживання посадовими повноваженнями; службова фальсифікація; фальсифікація доказів, підкуп для неправдивих свідчень [128, с. 151]. КК Фінляндії містить чотирнадцять розділів, які стосуються хабарництва. У цих розділах містяться положення про різні форми дачі та отримання хабарів, а також про підкуп у політичній та бізнес-діяльності. У Кримінальному кодексі Фінляндії є такі злочини щодо хабарництва: виборчий підкуп; порушення хабарництва; (обтяжливе) давання хабара; (обтяжливе) одержання хабара; (при обтяжливих обставинах) давання хабара народному депутату; (при обтяжливих обставинах) одержання хабара як народний депутат; (при обтяжливих обставинах) давання хабара у підприємницькій діяльності; (обтяжливе) одержання хабара у підприємницькій діяльності. Покарання за хабарництво варіюються від штрафу до позбавлення волі. Карається як активний, так і пасивний підкуп. Під активним підкупом розуміється надання або пропозиція хабара, тоді як під пасивним підкупом розуміється отримання або вимагання хабара. Покарання за хабарництво варіюються від штрафу до позбавлення волі на два роки. Якщо розмір хабара є значним, злочин може вважатися обтяжуючим, і в цьому випадку передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від чотирьох місяців до чотирьох років. Багато інших злочинів, згаданих у КК Фінляндії, також можуть містити ознаки корупції, наприклад: шахрайство; розкрадання; відмивання грошей; порушення комерційної таємниці; зловживання службовою таємницею; зловживання довірою; (недбале) порушення службової таємниці; (обтяжливі) зловживання службовим становищем; (необережне) порушення службових обов'язків; (обтяжливе) зловживання інсайдерською інформацією [250]. Також лише у травні 2021 р. уряд Фінляндії прийняв першу національну Антикорупційну стратегію. Короткостроковою метою стратегії є посилення запобігання та протидії корупції. Метою Стратегії є посилення боротьби з корупцією в короткостроковій перспективі, а в довгостроковій – побудова суспільства, де корупція не матиме шансів на успіх. Одним із особливостей антикорупційної політики у Фінляндії є те, що фінське суспільство виховане в дусі

поваги до законів, самоповаги й негативного сприйняття питань, пов'язаних з учиненням незаконних дій. Велику роль в ефективному сприянні протидії політичній корупції у Фінляндії відіграють освіта й виховання в дусі поваги до прав і свобод, законів і формування негативного ставлення до питань, які пов'язані з учиненням незаконних дій. Також велике значення має розвиток викривальної журналістики та відповідальності громадян щодо викриття корупційних схем політиків і чиновників [128, с. 150-153]. Незважаючи на відсутність спеціальних антикорупційних органів та законів, низку доволі непрозорих норм у законодавстві, що провокують ризик виникнення політичної корупції в системі державної служби, загальні принципи відкритості, транспарентності й гласності державного управління вважаються головними в діяльності публічних служб у Фінляндії [69].

Прикладом системної протидії корупції є «Антикорупційна стратегія Нідерландів», яка охоплює реалізацію комплексних заходів, а саме: постійна звітність і відкритість, доступ громадськості щодо виявлення фактів корупції та демонстрація наслідків у вигляді справедливого покарання; звітування Міністра внутрішніх справ – парламенту про виявлені факти корупційних дій та вжиті заходи реагування; моніторинг можливих ситуацій щодо вчинення корупційних дій у державних органах, громадських організаціях і суворий контроль за діяльністю працівників; обмеження прав і обов'язків посадових осіб із конкретизацією відповідальності за порушення посадової етики; основною видом покарання за корупційні діяння є заборона працювати в державних органах і втрата соціальних пільг, які надає державна служба (пенсійного забезпечення та соціального обслуговування). Окрім того, у всіх установах та організаціях, зокрема державних, є служби внутрішньої безпеки, обов'язком яких є реєстрація та виявлення зловживань посадовців, їх навмисних чи випадкових дій, які порушують правила і відповідних наслідків таких порушень [195, с. 203-204].

Нова Зеландія має комплексну законодавчу базу для боротьби з корупцією та передбачає суворе покарання за корупційні дії. Два статuti криміналізують активний та пасивний підкуп: Закон про злочини 1961 р. [253] у державному

секторі та Закон про таємні комісії 1910 р. [263] у приватному секторі. Жоден із законів не передбачає виплати за сприяння, але Закон про злочини 1961 р. передбачає звільнення, якщо правопорушення вчинено лише для забезпечення або прискорення виконання іноземним державним службовцем звичайної дії уряду, за умови, що вартість вигоди невелика. Відповідно до Закону про таємні комісії 1910 р., корпорація, визнана винною в правопорушенні, несе відповідальність у розмірі штрафу, що не перевищує 2000 новозеландських доларів (приблизно 1700 доларів США). Будь-яка інша особа засуджується до позбавлення волі на строк до двох років або штрафу в розмірі до 1000 новозеландських доларів [259]. Відповідно до Закону про злочини 1961 р. більшість злочинів, пов'язаних із хабарництвом, караються позбавленням волі на строк до семи років. Виняток 71 становить корупція в судовій системі та корупція і хабарництво міністра Корони або члена Виконавчої ради, які караються на строк позбавлення волі не більше 14 років. Цей Закон має частину 6 «Злочини, що впливають на здійснення закону та правосуддя. Хабарництво і корупція», який містить декілька статей, що передбачають відповідальність за: ст. 100 «Судова корупція», ст. 101 «Підкуп судового працівника тощо», ст. 102 «Корупція та хабарництво міністра корони», ст. 103 «Корупція та хабарництво депутата»; ст. 104 «Корупція та хабарництво правоохоронців»; ст. 105 «Корупція і хабарництво чиновників»; ст. 105 А «Неправомірне використання службової інформації»; 105 В «Використання або розголошення особистої інформації, розкритої з порушенням розділу 105 А»; 105 С «Підкуп іноземної посадової особи»; 105 D «Хабарництво за межами Нової Зеландії іноземного державного службовця»; 105 Е «Корупція іноземних посадових осіб»; 105 F «Торгівля впливом»; 106 «Обмеження щодо притягнення до кримінальної відповідальності». У випадках, коли хтось із Нової Зеландії дає хабар іноземному державному службовцю в іншій країні, цій особі загрожує максимальне покарання у вигляді позбавлення волі на строк до семи років відповідно до розділу 105 С [251]. Низка законодавчих змін останніх років ще більше посилює спроможність новозеландського суспільства опиратися корупційним проявам. У листопаді 2015 р. було прийнято Закон «Про

організовану злочинність та антикорупційне законодавство», а 1 грудня 2015 р. країна ратифікувала Конвенцію ООН проти корупції [259]. Відповідно до цього закону, покарання за хабарництво та корупцію в приватному секторі узгоджуються зі злочинами, пов'язаними з хабарництвом у державному секторі, шляхом посилення покарання з максимального двох років позбавлення волі до максимального семи років позбавлення волі. Крім того, важливим методом запобігання корупції у Новій Зеландії є просвіта громадян з питань своєчасного виявлення ознак корупційної поведінки та протидії їй [259].

Норвегія входить до числа найменш корумпованих країн у світі. Кримінальний кодекс (КК) Норвегії криміналізує активний та пасивний підкуп, шахрайство, зловживання впливом у користі, вимагання, зловживання довірою та відмивання грошей. Це стосується норвезьких державних службовців, суддів, компаній, громадян, іноземних компаній і громадян, які зареєстровані в Норвегії, незалежно від того, чи вчинено злочин у країні чи за кордоном. Так, у Главі 30 «Шахрайство» за ухилення від сплати податків та аналогічні економічні злочини передбачено відповідальність за такі корупційні діяння: ст. 387 «Корупція» карається штрафом або позбавленням волі на строк до 3 р., якщо будь-хто а) для себе чи інших вимагає, отримує або приймає пропозицію неправомірної вигоди під час виконання посади, служби чи виконання доручення, або б) надає або пропонує комусь неправомірну вигоду під час перебування на посаді, службі або виконання доручення; ст. 388 «Груба корупція»: за грубу корупцію передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 10 р. Вирішуючи, чи є корупція серйозною, особливий наголос повинен бути зроблений на діянні: а) вчинено державною посадовою особою або щодо неї з порушенням особливої довіри, пов'язаної з його посадою чи призначенням; б) якщо воно має або могло призвести до значної фінансової вигоди; с) чи існував ризик значної шкоди фінансового чи іншого характеру, а також d) якщо зареєстровано недостовірну бухгалтерську інформацію, складено неправильну бухгалтерську документацію або неправильно складено річну звітність [257]. Інші закони, пов'язані з корупцією, включають Закон про боротьбу з відмиванням грошей і фінансуванням

тероризму, який встановлює зобов'язання щодо фінансової звітності переважно у фінансовому секторі. Крім того, Закон про працю Норвегії гарантує захист викривачів працівникам на всіх посадах як у державному, так і в приватному секторах. Важливе значення надається тому, чи пов'язане діяння з порушенням службових повноважень, розміру економічної вигоди та чи була підготовлена неправдива бухгалтерська інформація [260]. Норвегія є учасником Конвенції ОЕСР про боротьбу з хабарництвом, Конвенції ООН проти корупції, Цивільної та Кримінальної Конвенцій Ради Європи проти корупції та Групи держав проти корупції (GRECO). Як правоохоронна, так і правова база для боротьби з корупцією в Норвегії вважаються дуже міцними [260]. Норвезьке національне управління з розслідування і кримінального переслідування злочинів у сфері економіки й навколишнього середовища працює з 1989 р., але повноваження щодо боротьби з корупцією Управління отримало в 1994 році. Цікаво, що орган входить до Національного директорату поліції, але в окремих випадках може підпорядковуватися Державній прокурорській службі. Таким чином, Управління й проводить розслідування, і пред'являє обвинувачення [178]. Крім того, у Норвегії найголовніше – це дієва взаємодія у «трикутнику»: неурядові громадські організації – преса і громадянське суспільство – уряд і промислові компанії. Норвегія строго дотримується стандартів ЕІТІ (Ініціатива прозорості добувних галузей) [175]. Враховуючи викладене, варто підсумувати, що досвід Норвегії у протидії явищам корупції не зводиться тільки до протидії та попередженню корупції. Діяльність більшості норвезьких інституцій зводиться не тільки до процесу виявлення фактів порушення закону й розробки «антикорупційних» рекомендацій, а й включає заходи щодо зменшення причин та умов корупції: створює сприятливі умови функціонування приватного сектору в бізнесі, що не сприяє корупції; розробляє програми з допомоги населенню, які опинилися в тяжких фінансових умовах; відповідно, зменшується кількість податків – загалом створюють такі умови, за яких такий спосіб діяльності, як «корупція» або «хабар», у норвежців викликає відразу та зневагу [186, с. 251-253].

Також цікавим є досвід Норвегії, де одержання хабара суддею завжди пов'язано з його професійною діяльністю, наприклад, постановлення неправосудного рішення, і такі злочинні діяння у більшості випадків утворюють сукупність кримінальних правопорушень. Більшість із досліджених Кримінальних кодексів іноземних держав диференціюють відповідальність суддів за постановлення неправосудного рішення залежно від різних критеріїв, а саме: у КК Норвегії відповідальність посилюється, якщо неправосудним рішенням застосовано позбавлення волі понад 5 років.

Кримінальний кодекс Швеції передбачає кримінальну відповідальність за більшість форм корупції, і в країні діє принцип верховенства права. КК Швеції криміналізує більшість форм публічної та приватної корупції.

Позитивним й ефективним досвідом у подоланні корупції славиться Сінгапур. Крім того, Сінгапур успішно впровадив комплекс заходів, спрямованих на зміцнення морально-етичних засад влади всіх ланок та підвищення професіоналізму апарату державного управління [264]. В Сінгапурі діє правова система, яка відповідає світовим стандартам, ефективна та прозора економічна система, а також в країні низькі показники злочинності та корупції порівняно з іншими країнами [242]. В основу антикорупційної політики в Сінгапурі покладені такі положення, як: зміцнення верховенства закону; створення і функціонування ефективного спеціального органу з протидії корупції – Бюро з розслідування випадків корупції з розширеними повноваженнями, що працює на принципі чесності та відданості своїй справі; спрощення процедур прийняття державно-управлінських рішень і вилучення будь-яких нечітких або двозначних положень у законодавстві; ліквідація зайвих адміністративних бар'єрів для розвитку економіки (скасовані практично всі дозволи і ліцензії для здійснення підприємницької діяльності); ліквідація всіх форм імунітету для депутатів, чиновників і суддів; захист осіб-інформаторів, які повідомляють про випадки корупції; чітке дотримання принципу відповідальності: корупція карається в адміністративному або кримінальному порядку (встановлення жорстких, суворих санкцій за корупцію: винні особи повинні бути позбавлені волі, їхнє майно та

доходи конфісковані. Родичі корупціонерів вносяться до спеціального реєстру, які втрачають право займати державні посади. Суворість у справах про корупцію стосовно високопоставлених осіб підтримує моральний авторитет непідкупних політичних лідерів; вжиття покарання за факт хабарництва по відношенню до обох сторін: і до тих, хто дає хабаря, і до тих, хто його бере; проведення чіткої межі між державними обов'язками та особистими інтересами (допомагати своїй родині, родичам і друзям тільки із залученням власних, а не державних коштів); громадський осуд є невід'ємною частиною процесу покарання; систематичне проведення перевірок доходів і витрат чиновників та членів їхніх сімей; державні службовці зобов'язані заповнювати спеціальну декларацію щодо відсутності боргів, наявність яких має на увазі ризик піддатися корупції; гідна оплата праці, що зменшує стимул до здійснення корумпованих дій (встановлення високих зарплат мотивує до праці на державній службі. Так, заробітна плата державних службовців, які займають відповідальні посади, відповідає рівню топ-менеджерів приватних корпорацій (до 20-25 тисяч доларів на місяць); підвищення якості підбору кадрового державного апарату; подання особистого прикладу бездоганної поведінки на найвищому рівні; запровадження елементів електронного урядування [114]. Основне антикорупційне законодавство Сінгапуру включає Кримінальний кодекс і Закон «Про запобігання корупції», які забороняють активний і пасивний підкуп, подарунки та винагороди за сприяння у державному та приватному секторах. Максимальне покарання включає штрафи до 100 000 сінгапурських доларів, тюремне ув'язнення до семи років, а в деяких випадках і те, й інше. Платежі за сприяння, хабарі та подарунки рідко зустрічаються в бізнес-операціях [264]. Окрім Закону «Про запобігання корупції» та Кримінального кодексу, в Сінгапурі діє інше антикорупційне законодавство: Закони: «Про Парламент (привілеї, імунітет і повноваження)»; «Про політичні пожертвування»; «Про митниці»; «Про корупцію, розповсюдження наркотиків та інші тяжкі злочини (конфіскація доходів)». Водночас, система боротьби з корупцією у Сінгапурі побудована на 78 принципах послідовності, строгості, логічності. Основним засобом боротьби є швидка, впевнена, тверда, справедлива

дія. У Сінгапурі фундаментально змінилося ставлення спільноти до корупції, утвердилося психологічне несприйняття цього явища, тож корупцію в уряді суспільство сприймає як загрозу для народу. Більше того, звинувачення у корупції призводить до руйнування політичної діяльності та кар'єри [242]. Протидія корупції розповсюджується на всіх громадян і корпорації та застосовується у випадку, якщо незаконна угода вчинена на території Сінгапуру або вчинена громадянами Сінгапуру в іншій державі світу [167].

Зарубіжний досвід формування та реалізації антикорупційної політики засвідчує, що ефективність антикорупційних кримінально-правових засобів залежить, перш за все, від системності, обґрунтованості, прозорості законодавчих положень та ступеня їх дотримання. Водночас, перевагу надають заходам, притаманним вертикальній стратегії протидії корупції зі швидкими темпами результативності, наслідками якої є не повна ліквідація корупції, а досягнення хоча б певного прийняттого для суспільства рівня корупції. Перевага ж «скандинавської» моделі полягає в активному залученні громадськості, підвищенні рівня правової свідомості та правової культури населення, серед якого популяризовано нетерпимість до корупції. Україна здійснює спроби мінімізувати високий рівень корупції та протидіяти корупційним кримінальним правопорушенням, застосовуючи кримінально-правові засоби, які визнані як достатньо ефективні серед країн «сінгапурської» та «скандинавської» моделей протидії корупції [44].

Запозичення кращого іноземного досвіду щодо розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди є пріоритетним напрямом в удосконаленні вітчизняної правозастосовної практики, про що наголошувалося за змістом попередніх наукових публікацій [211, с. 358-364; 207, с. 131-133].

Утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком держави. Виходячи із зазначеної тези, поряд із державними апаратом, системою державних органів, які вирішують стратегічні й поточні питання розвитку, держава створює і забезпечує функціонування системи правоохоронних органів.

Коли діяльність із розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди, у ряді випадків, виходить за межі країни, узгоджена з іншими країнами чи міжнародними організаціями, то така діяльність має характер міжнародної правоохоронної діяльності, й потребує застосування заходів міжнародного співробітництва [210, с. 118-120].

Здійснення співробітництва відповідно до укладених Україною міжнародних договорів у сфері запобігання та протидії корупції з іноземними державами, міжнародними організаціями, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції, у системі нормативно-правових актів, передбачено КПК України [87], Законом України «Про запобігання корупції» (ст. 70) [148]. Міжнародну правову допомогу та інші види міжнародного співробітництва у справах про корупційні правопорушення здійснюють компетентні органи відповідно до законодавства та міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Реалізація міжнародного співробітництва може мати конвенційний чи взаємний (двосторонній) характер. Міжнародні правові акти, які врегульовують такий вид співробітництва, можна поділити на багатосторонні конвенції та двосторонні договори.

Серед міжнародних договорів у сфері протидії корупції слід назвати такі:

1) Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року (набула чинності 9 червня 1998 року, ратифікована із заявами й застереженнями Законом від 16 січня 1998 року) [46]. Положення цієї конвенції відображено у главі 43 КПК України «Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій» [87];

2) Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (набула чинності 1 травня 1998 року, ратифікована із заявами і застереженнями Законом від 17 грудня 1997 року) [76]. Положення цієї конвенції знайшли своє відображення в ст. 568, 602–604 КПК України та Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню

розповсюдження зброї масового знищення» від 6 грудня 2019 року № 361-IX [149];

3) Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією 1999 року (набула чинності 1 березня 2010 року, ратифікована із заявою Законом від 18 жовтня 2006 року № 252-V) [83];

4) Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року (набула чинності 1 січня 2010 року, ратифікована із заявами Законом від 18 жовтня 2006 року № 251-V) [75]. Міжнародний договір передбачає посилення міжнародного співробітництва (взаємодопомоги, екстрадиції та надання інформації) у розслідуванні та покаранні за вчинення корупційних правопорушень.

Наприклад, згідно Конвенції ООН проти корупції 2003 року, кожна Держава-учасниця вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для заохочення, відповідно до її внутрішнього права, співробітництва між, з одного боку, її державними органами, а також державними посадовими особами та, з іншого боку, своїми органами, відповідальними за розслідування та переслідування у зв'язку з кримінальними злочинами. Таке співробітництво може включати: надання таким відповідальним органам з власної ініціативи інформації, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що був вчинений будь-який зі злочинів, визначених Конвенцією; надання таким відповідальним органам, на відповідний запит, усієї необхідної інформації (ст. 38) [75].

Відповідно до ст. 46 Конвенції ООН проти корупції 2003 року, під час розслідування, кримінального переслідування та судового розгляду справ про корупційні правопорушення, держави надають одна одній якнайширшу взаємну правову допомогу. Серед заходів, які застосовуються, визначаються такі як: надання інформації, речових доказів та висновків експертів; надання оригіналів або засвідчених копій відповідних документів та матеріалів, у тому числі урядових, банківських, фінансових, корпоративних або комерційних документів; виявлення та відстеження доходів від кримінальної діяльності, майна, засобів вчинення злочинів або інших предметів з метою доказування та ін. [75].

Положення окресленого змісту наводяться у низці міжнародних договорів та знайшли своє відображення у національному законодавстві України.

Міжнародними договорами, що містять програму дій щодо реалізації механізму міжнародної взаємодії між правоохоронними органами держав, є двосторонні. Україна уклала договори про правову допомогу в цивільних і кримінальних справах з понад тридцяти державами (КНР [38], Республіка Польща [40], Литовська Республіка [39], США [41] та ін.). Необхідно зазначити, що міжнародне співробітництво під час розслідування злочинів транснаціонального характеру, зокрема корупційних кримінальних правопорушень, є своєрідною надбудовою над цілісною системою взаємодії компетентних органів кожної конкретної держави [51, с. 102-105]. Тобто міжнародне співробітництво правоохоронних органів як необхідна складова системного контролю за транснаціональною організованою злочинністю може здійснюватися як на двосторонньому, так і багатосторонньому рівнях у таких формах: обмін відомостями про злочинні організації та осіб, які беруть участь у їх діяльності; організація та проведення спільних оперативних заходів і транскордонних операцій з припинення та запобігання організованій злочинній діяльності; сприяння екстрадиції злочинців і надання правової допомоги на різних етапах розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень; організація обміну досвідом, стажувань і спільних навчань фахівців спеціальних підрозділів [49].

Керуючись положеннями міжнародних договорів України, КПК України, вважаємо доцільним вказати такі основні форми міжнародного співробітництва, що застосовуються у діяльності з розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди: 1) міжнародна правова допомога (ст. ст. 541 (п. 1), 542, 551–560 КПК України); 2) видача особи (екстрадиція) (ст. ст. 541 (п. 2), 573–575, 589–594 КПК України); 3) перейняття кримінального провадження (ст. ст. 541 (п. 3), 595–599 КПК України [229, с. 245].

Вивчення у межах дослідження теоретичних та практичних джерел свідчить, що взаємодія при за даних умов реалізується з метою:

- 1) обміну інформацією, яка складає взаємний інтерес;
- 2) розшуку осіб, що переховуються від кримінального переслідування, а також осіб, що безвісно зникли;
- 3) розшуку предметів, які складають інтерес для розслідування (автотранспортних засобів, вогнепальної зброї, підроблених документів та грошей, цінностей, майна тощо);
- 4) планування й проведення скоординованих заходів, що спрямовані на розслідування злочинів;
- 5) координації діяльності з метою виконання завдань, які виникають під час розслідування, зокрема, створення робочих груп та обміну представниками;
- 6) обміну законодавчими, іншими нормативно-правовими актами, методичними рекомендаціями з питань боротьби з міжнародною злочинністю, статистичною інформацією;
- 7) обміну досвідом роботи, у тому числі проведення нарад, конференцій, стажувань, консультацій і семінарів;
- 8) обміну технічними засобами, експертними методиками, науково-методичною інформацією;
- 9) проведення спільних наукових досліджень та практичних заходів з проблем боротьби з міжнародною злочинністю, що становлять взаємний інтерес [229, с. 262-263].

При реалізації заходів міжнародного співробітництва при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, слід враховувати думку Ю.М. Чорноус, що міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, практика ЄСПЛ є складовою кримінального процесуального законодавства нашої держави [228, с. 81]. При цьому кращий міжнародний та європейський досвід враховує узагальнені й систематизовані відомості щодо діяльності правоохоронних органів іноземних держав, судово-експертних установ, міжнародних організацій, інших компетентних суб'єктів, що спрямовані на досягнення спільної мети – вирішення завдань кримінального судочинства [228, с. 84].

Слід підсумувати, що найбільшою ефективністю у цьому питанні вирізняються ті держави, які обирають комплексний та принциповий підхід до осіб, що вчинили корупційні правопорушення незалежно від займаних ними посад в органах виконавчої, судової та законодавчої влади та в органах місцевого самоврядування. Однак, «універсального» засобу протидії не існує. Україні, зважаючи на допомогу міжнародних партнерів, необхідно вибрати свій шлях, який повинен будуватися самостійно на основі внутрішнього законодавства, менталітету, історичних традицій тощо, що в свою чергу об'єктивує необхідність шукати власний шлях протидії корупції у суддівській системі, з урахуванням міжнародного та європейського досвіду та необхідності реалізації заходів міжнародного співробітництва.

Висновки до першого розділу

1.1. Вагомий внесок у наукову розробку різноманітних аспектів розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі вчинених у сфері службової діяльності, зробили такі вчені як Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, В.Д. Берназ, В.І. Галаган, В.Г. Гончаренко, І.В. Гловюк, В.Г. Дрозд, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, В.Ю. Калугін, О.Н. Колесніченко, В.П. Колмаков, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, В.О. Малярова, М.І. Мельник, Г.А. Матусовський, А.В. Мовчан, М.А. Погорецький, М.В. Приходько, О.В. Пчеліна, М.В. Салтевський, С.М. Стахівський, Р.Л. Степанюк, О.Ю. Татаров, В.В. Тіщенко, К.О. Чаплинський, С.С. Чернявський, В.Ю. Шепітько, М.Г. Щербаковський Б.В. Щур, Ю.М. Чорноус, В.В. Юсупов, О.О. Юхно та інші науковці. Питанням криміналістичного забезпечення розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею, а також розслідування постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови своїй праці присвятили Д.А. Бондаренко, М.А. Погорецький, Н.П. Сиза, М.В. Шепітько. Питання розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання

неправомірної вигоди службовою особою досліджували Л.І. Аркуша, О.Ф. Бантишев, І.С. Башмаков, В.І. Василичук, А.Ф. Волобуєв, М.В. Джига, В.П. Корж, Д.Й. Никифорчук, В.Л. Ортинський, Є.Д. Скулиш, Я.А. Соколова, В.М. Сущенко, О.М. Толочко, В.В. Топчій, Л.Д. Удалова, В.І. Фаринник, М.Є. Шумило та інші дослідники.

Акцентовано увагу на монографічні дослідження на науково-методичні праці щодо питань розслідування корупційних кримінальних правопорушень, а саме роботи: Шепітько В.Ю., Журавель В.А. «Розслідування злочинів корупційної спрямованості» (2013), Кимлик Н.В., Кимлик Р.В., Жерж Н.А. «Розслідування корупційних правопорушень у кримінальному процесі» (2014), Хавронюк М.І. «Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування» (2019).

Розглянуто дисертаційні праці щодо проблем розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, наприклад, О.Ю. Абакумова «Тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (2024), Ю.О. Андрейка «Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою» (2020), Д.А. Бондаренка «Розслідування зловживань владою або службовим становищем та перевищень влади або службових повноважень (криміналістична характеристика та початковий етап розслідування)» (2009),

Низка питань щодо розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди є невивченою. Поза увагою науковців залишився комплексний аналіз криміналістичної характеристики цих кримінальних правопорушень, особливості спеціальної особи – суддів при прийнятті пропозиції обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Результат системного аналізу наукових праць та узагальненої слідчо-судової практики дав змогу дійти висновку, що розслідуванню досліджуваних кримінальних правопорушень притаманні такі проблемні аспекти: їх суб'єктами є освічені, високоінтелектуальні особи, які застосовують підготовчі дії до реалізації

злочинної діяльності; незацікавленість керівництва та колег із суддівського корпусу, щодо виявлення злочинної діяльності свого колеги; обізнаність суб'єктів про можливості, методи та засоби правоохоронних органів щодо документування, розкриття та розслідування корупційних кримінальних правопорушень; наявність корумпованих зв'язків тощо у суб'єкта злочину у сфері службової діяльності та ін. Вказані та інші питання викликають проблемні питання на практиці, що потребує теоретичного осмислення і формування у цьому контексті дієвих практичних рекомендацій.

1.2. З'ясовано, що зростання рівня корупції впливає на вчинення судьями корупційних кримінальних правопорушень, і безпосередньо – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди. Вказана позиція підтверджується даними емпіричних досліджень, таку думку висловили 88,7% слідчих НП, 92,5% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 83,8% суддів.

Нині в Україні діє значна кількість нормативно-правових актів, в яких сформульовано положення, які спрямовані на протидію корупції та координацію діяльності щодо запобігання корупційним проявам. Відповідно, поставлено і вирішено завдання – розглянути нормативно-правові акти, котрі із них створюють правову основу протидії корупційним кримінальним правопорушенням у системі вітчизняного судочинства та безпосередньо – розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди.

Основне значення для правового регулювання протидії корупційним кримінальним правопорушенням, що вчинюються судьями, мають: Конституція України 1996 року, Кримінальний кодекс України 2001 року, Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року, Закон України «Про судоустрій та статус суддів» 2016 року, Закон України «Про Національну поліцію» 2015 року, Закон України «Про очищення влади» 2014 року, Закон України «Про державну службу» 2015 року, Закон України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції» 2006 року, Закон України «Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» 2006 року та ін., низка підзаконних нормативно-правових актів.

Нормативно-правовими актами, в яких зосереджено спеціальні антикорупційні засади є Закони України: «Про запобігання корупції» 2014 року, «Про Національне антикорупційне бюро України» 2014 року, «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» 2015 року, «Про Державне бюро розслідувань» 2016 року, «Про Вищий антикорупційний суд» 2018 року та ін.

Ключовим законодавчим актом, що регулює питання запобігання і протидії корупції, є Закон України «Про запобігання корупції» 2014 року. Його зміст спрямований на комплексне реформування системи запобігання корупції відповідно до міжнародних стандартів та успішних практик іноземних держав.

Важливими є нормативно-правові акти, які регулюють функціонування спеціально створених інституцій, покликаних протидіяти проявам корупції. Подальша діяльність з реформування антикорупційного законодавства має спрямовуватися на розробку практичних механізмів міжнародного співробітництва, що сприятиме гармонізації вітчизняної правової системи з положеннями законодавства демократичних іноземних держав.

Нині активно реалізується системна антикорупційна діяльність на державному рівні. Й хоча нині варто констатувати необхідність продовження реформ, однак значний шлях нашою державою вже пройдено. Його обов'язковою складовою є належна правова основа, зокрема нормативно-правові акти, які регулюють функціонування спеціально створених інституцій, покликаних протидіяти проявам корупції. Подальша діяльність з реформування антикорупційного законодавства має спрямовуватися на розробку практичних механізмів міжнародного співробітництва, що сприятиме гармонізації вітчизняної правової системи з положеннями законодавства провідних іноземних держав.

1.3. Досвід іноземних держав щодо формування та реалізації антикорупційної політики засвідчив, що ефективність антикорупційних засобів залежить від системності, обґрунтованості, прозорості правових положень та механізму їх реалізації. Перевагу надають заходам вертикальної стратегії протидії корупції зі швидкими темпами результативності, наслідками якої є не повна

ліквідація корупції, а зменшення рівня корупції. Перевага такої («скандинавської») моделі протидії полягає в активному залученні громадськості, підвищенні рівня правової свідомості та правової культури населення, серед якого популяризовано нетерпимість до корупції. Україна здійснює спроби мінімізувати високий рівень корупції та протидіяти корупційним кримінальним правопорушенням серед суддів, застосовуючи кримінально-правові засоби, які визнані як достатньо ефективні у різних моделях протидії корупції та апробовані у іноземних державах.

Слід підкреслити, що найбільшою ефективністю у цьому питанні вирізняються ті держави, які обирають комплексний та принциповий підхід до осіб, що вчинили корупційні правопорушення незалежно від займаних ними посад в органах виконавчої, судової та законодавчої влади, інших державних органах та в органах місцевого самоврядування. Однак, «універсального» засобу протидії не існує. Україні, зважаючи на допомогу міжнародних партнерів, необхідно вибрати свій шлях, який уряд повинен побудувати самостійно на основі внутрішнього законодавства, менталітету, історичних традицій тощо, що в свою чергу об'єктивує необхідність шукати власний шлях протидії корупції у суддівській системі, з урахуванням міжнародного та європейського досвіду.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СУДДЯМИ

2.1. Криміналістична характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди

Більшість дослідників криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень визначає як: 1) інформаційну модель типових ознак певного виду (групи) кримінальних правопорушень; 2) ідеальну модель типових зв'язків і джерел доказової інформації; 3) вірогідну модель події; 4) систему даних (відомостей) про кримінальне правопорушення, які сприяють розслідуванню; 5) систему узагальнених фактичних даних, знання яких необхідно для організації розслідування; 6) систему особливостей виду кримінальних правопорушень, що мають значення для розслідування; 7) систему опису криміналістичних значимих ознак кримінальних правопорушень із метою забезпечення їх розслідування та запобігання тощо. Практична значущість цих даних полягає в тому, що при розслідуванні конкретного кримінального правопорушення співставлення наявних даних (що, де, коли, яким чином, за яких обставин тощо) із системою узагальнених відомостей (наукових даних) про кримінальні правопорушення цього виду дозволяє виділити аналогічні за криміналістичні значущими ознаками події та на цій підставі висунути вірогідні версії, врахувати криміналістичні рекомендації щодо подальшого плану розслідування тощо [81].

Сутність криміналістичної характеристики полягає в тому, що вона розглядається як система, що містить ознаки і дані про закономірні зв'язки слідів, які виражені відповідним ступенем вірогідності, встановленої на підставі узагальнення даних матеріалів кримінальних проваджень та апробованих слідчою

практикою. Такі дані складають основу для побудови систем типових версій, що використовуються при вирішенні конкретних слідчих завдань, висуненні робочих версій [236, с. 367-368]. Значення цього елементу методики розслідування – розробка науково обґрунтованих, апробованих практикою рекомендацій, а також найбільш раціональних напрямків слідчого пошуку на основі виявлених взаємозв'язків між окремими криміналістично значущими даними певного виду кримінальних правопорушень [183, с. 203-209].

На думку Р. Л. Степанюка, вивчення особи злочинця всіма юридичними науками повинно здійснюватися із обов'язковим урахуванням положень кримінального права щодо загального та спеціального суб'єкта злочину [192, с. 78], відтак не можемо з'ясувати відомості про типову особу злочинця без урахувань положень кримінального законодавства та теорії кримінального права. В ході дослідження службової особи як особи злочинця службових злочинців, Д.А. Бондаренко, дійшов висновку, що сукупність особистих ознак, які є специфічними для злочинців такого виду, відображають: 1) відомості про ознаки, які характеризують службове становище особи; 2) дані про форму вини службової особи та інших ознаках (мотив, ціль та інші обставини); 3) дані про обставини, які характеризують особу злочинця та відображують причини і умови, які сприяли вчиненню злочину [15, с. 77].

Поняття службових осіб наводиться відповідно до абз. 1 ч. 1 примітки до ст. 364 КК України, що розглядаються відповідно до контексту відповідальності за злочини, передбачені ст.ст. 364, 368, 368-2, 369 КК України та у ч. 2-3 примітки до ст. 368 КК України [85]. Так, службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого

самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом (примітка до ст. 364 КК України) [85].

Власне правовий статус судді визначений у ст. 52 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Так, згідно ст. 52 «Суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі. Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді» [166].

Правові засади статусу судді були розкриті за змістом підрозділу 1.2. дисертації, а криміналістична характеристика, базуючись на даних із кримінального права, виокремлює низку криміналістично значущих ознак судді як суб'єкта досліджуваного кримінального правопорушення виходячи із його індивідуальних ознак і їх відображення у навколишньому середовищі.

У кожному кримінальному правопорушенні (та їх групі) можна виявити коло практично орієнтуючих, криміналістично значущих ознак, що мають значення для розслідування та побудови криміналістичних рекомендацій. Це дозволяє розглядати криміналістичну характеристику як систему даних про ознаки, властивості та особливості кримінальних правопорушень (систему даних про них). Таким чином, вона становитиме систематизований опис закономірностей злочинної діяльності, відобразатиме ці ознаки та властивості. На думку А. П. Шеремета, криміналістичну характеристику утворює система даних щодо певних видів злочинів, ознак суб'єкта злочину, його мотивів, предмета посягання, обстановки, злочинних способів, котрі надважливі у виявленні й розкритті зазначених дій за допомогою криміналістичних засобів, прийомів і методів. Криміналістична характеристика вважається системою, яка вміщує ознаки й відомості щодо закономірних зв'язків слідів, що виражаються через відповідний ступінь вірогідності, встановленою на основі узагальнення цих матеріалів кримінальних проваджень й апробованих за допомогою слідчої практики. Означені дані слугують основою для того, щоб побудувати систему

типових версій, які застосовуються задля вирішення конкретного слідчого завдання, висунення робочих версій [236]. Мета такого елемента методики розслідування – розробити науково обґрунтовані, апробовані на практиці рекомендації, а також опрацювати найбільш раціональні напрями слідчого пошуку, зважаючи на виявлені взаємозв'язки серед окремих криміналістично значущих даних стосовного певного виду кримінальних правопорушень.

Слід підсумувати, що криміналістичну характеристику слід розуміти як систему типових ознак певного виду кримінального правопорушення, що визначає алгоритм дій слідчого (детектива, оперуповноваженого, іншого компетентного суб'єкта щодо розслідування кримінальних правопорушень), з метою встановлення даних про особу правопорушника, обстановку події, слідову картину, спосіб реалізації протиправної діяльності – задля встановлення обставин кримінального правопорушення, що забезпечить його швидке, повне та об'єктивне розслідування та судовий розгляд.

Слід зазначити, що метою створення криміналістичної характеристики окремого виду кримінальних правопорушень є розробка науково обґрунтованих, апробованих практикою рекомендацій, а також найбільш раціональних напрямів слідчого пошуку на основі виявлених взаємозв'язків між окремими криміналістично значущими даними певного виду кримінальних правопорушень. Тобто, щоб слідчий, встановивши одну або кілька складових злочину, що розслідується, міг з достовірністю або доволі високим ступенем ймовірності припускати існування інших, ще не встановлених елементів розслідуваної події [184].

О.В. Пчеліна, зважаючи на особливості механізмів вчинення злочинів у межах службової діяльності, запропонувала включити у криміналістичну характеристику указаних злочинів перелік таких елементів, як особа злочинця; спосіб і протиправні технології; обстановка їх вчинення й предмет посягання; сліди злочину [171, с 191-192]. Л.М. Казанська у структуру криміналістичної характеристики злочинів, скоєних у сфері корупції, запропонувала включити такі складові, як-от: 1) особа злочинця; 2) спосіб учинення та приховування злочину;

3) обстановка (час і місце вчинення); 4) предмет; 5) мета і мотиви; 6) завдана шкода; 7) потерпілі та треті особи [60, с. 169-172]. І.В. Федоренко аргументує, що як основні елементи зазначеної криміналістичної характеристики провокації підкупу можна розглядати: особу злочинця; способи провокації підкупу й предмет посягання; обстановку вчинення та низку типових слідів [216, с. 111; 183, с. 203-209].

Виходячи із вказаних наукових точок зору, власних досліджень [209, с. 532-540; 208, с. 171-173] та емпіричних даних (додаток А) слід підсумувати, що криміналістична характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди складається із таких основних елементів:

– особа правопорушника (на думку 98,4% слідчих НП, 97,0% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 100,0% суддів);

– спосіб підготовки, безпосереднього вчинення та приховування кримінального правопорушення (вважають 100,0% слідчих НП, 98,5% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 100,0% суддів);

– слідова картина (на думку 96,8%, 98,5%, 94,4% опитаних);

– обстановка вчинення кримінального правопорушення (98,4%, 89,6%, 91,7% респондентів);

– предмет посягання (на думку 80,6%, 82,1%, 83,3% опитаних) та ін.

Спосіб вчинення в процесі дослідження елементів криміналістичної характеристики окремих видів кримінальних правопорушень у більшості випадків виділяється як домінуючий і найбільш важливий. Адже вибір того чи іншого способу вчинення свідчить насамперед про відповідні об'єктивно-предметні умови, в яких вчиняється протиправна дія.

Спосіб злочину в криміналістиці визначається як комплекс дій, які виконуються злочинцем у певному порядку і спрямовані на досягнення злочинної мети. Пропонується також розрізняти спосіб злочину в двох розуміннях – у широкому, включаючи в це поняття як саме вчинення, так і приховування злочину, й у вузькому, маючи на увазі лише безпосереднє вчинення злочину. Спосіб злочину становить систему дій з підготовки, вчинення і приховування злочину,

детермінованих умовами зовнішнього середовища і властивостями особистості, що можуть бути пов'язаними з використанням відповідних знарядь і засобів, умов, місця й часу [184].

В окремому правопорушникові не можна абсолютизувати будь-які злочинні його особливості. Однак у кожного правопорушника можна виявити спільне, що характерне для всіх правопорушників певної групи. Важливо підкреслити, що будь-які соціальні, зовнішні умови проявляються в злочині, переломлюючись через особистість, тобто через її внутрішній світ. Цікавою видається позиція В.В. Тацієнка, котрий під особою злочинця розуміє «соціальний тип громадянина, який характеризується антигромадською орієнтацією, дефективними правовою і моральною свідомістю, громадською небезпекою і протиправністю діяльності» [199, с. 34], але розкриває зазначене поняття у психологічному, соціальному та кримінологічному аспектах, а не криміналістичному. Водночас С.С. Чернявський вказує, що дані про те, хто найчастіше вчиняє злочини певного виду (групи), хоча й ґрунтуються на науковому доробку кримінологів, проте активно застосовуються у слідчій практиці [226].

Підтримуємо позицію А. П. Шеремета, котрий стверджує, що особа злочинця – це поняття широке, містить опис людини як соціально-біологічної системи, властивості та ознаки якої відображаються в матеріальному середовищі та використовуються для розкриття і розслідування злочину, пошуку злочинця, його ідентифікації та викриття у вчиненому злочині [236]. Такої ж думки дотримуються В. С. Кузьмічов, Г. І. Прокопенко [88], зазначаючи, що до таких властивостей людини належать: фізичні, біологічні і соціальні. В. Ю. Шепітько вказує, що система ознак особи злочинця охоплює ознаки демографічні, а також ті, що відображають деякі моральні властивості, психологічні особливості (наприклад, риси характеру тощо) [109]. Р. Л. Степанюк вказує про вивчення особи злочинця із обов'язковим урахуванням положень кримінального права щодо загального та спеціального суб'єкта злочину [192, с. 78], відтак не можемо з'ясувати відомості про типову особу злочинця без урахувань положень закону України про кримінальну відповідальність та теорії кримінального права. Як

вважає О.О. Кваша, особа, якою створюється перелік зовнішніх обставин для учинення корупційного правопорушення, не має статусу службової особи. Вона лише діє задля захисту інтересів останньої. Отож, зазначена особа не може зазнати відповідальності згідно зі ст. 370 КК України, в якій наголошено на підставах відповідальності для службових осіб як спеціальних суб'єктів. Відтак особа, яка провокує, взагалі не підлягає кримінальній відповідальності, оскільки її діяння не становлять підбурювання до скоєння корупційного злочину, не здійснюючи безпосередній вплив (зв'язок) на особу [64]. З огляду на вивчення правозастосовної практики і зважаючи на висловлені в межах кримінально-правової доктрини позиції про зазначену проблематику, В.О. Веретянников аргументує, що серед ознак, котрі уможливили кваліфікацію дій прокурора, слідчого чи працівників оперативних підрозділів, як на провокації учинення злочину варто наголосити на: а) меті, сутність якої становить заохочення особи до скоєння злочину; б) активній формі поведінки указаних осіб, яка проявляється як здійснення впливу на людину, умовляння, спонукування її до злочинних дій; в) відсутності схильності та бажання особи вчинити злочин, якщо була реальна можливість його учинити; г) наявності повних відомостей про те, що через відсутність ініціативних діянь указаних осіб злочин не був би вчинений [19, с. 113-120]. Така точка зору підкріплюється думкою науковців з кримінального права, які підкреслюють, що відповідальність за злочини, суб'єктом яких може бути лише службова особа, настає лише за умови, що дії службової особи були зумовлені її службовим становищем і пов'язані з її владними або службовими повноваженнями [111]. Д.А. Бондаренко, досліджуючи службову особу у контексті проблематики, підсумував, що сукупність її особистих ознак може бути розподілена відповідно до трьох груп: 1) дані про службове становище особи; 2) дані про форму вини службової особи та інші ознаки (мотив, мета); 3) дані про обставини, які характеризують особу правопорушника та відображають причини і умови протиправної діяльності [14].

Обстановка вчинення кримінального правопорушення пов'язана з іншими елементами криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або

одержання судьями неправомірної вигоди. Обставинкою є умови, які спонукали суддю до прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Під обставинкою кримінального правопорушення в криміналістичному аспекті вчені розуміють систему різного типу взаємопов'язаних між собою до й у момент вчинення кримінального правопорушення об'єктів, явищ і процесів, що характеризують місце, час, речові, природно-кліматичні, побутові та інші умови навколишнього середовища, особливості поведінки непрямих учасників протиправної події, психологічні зв'язки між ними та інші чинники об'єктивної реальності, які визначають можливість, умови та інші обставини вчинення кримінального правопорушення. Загалом, обстановка як сукупність матеріальних об'єктів на місці злочину відображає механізм злочинної події, особливості дій злочинця та інших учасників [82]. Відповідно, під місцем злочину розуміють певний адміністративно-територіальний регіон, населений пункт, помешкання, відкриту місцевість тощо. Наприклад, у переважних випадках місцем провокації підкупу будуть: місце висловлення пропозиції, обіцянки щодо надання неправомірної вигоди; місце прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди; місце зустрічі провокатора з особою, котру намагаються спровокувати до підкупу; місце передачі предмету підкупу; місце затримання провокатора [183].

Час, як чинник, що характеризує діяння, може виражатися в певних одиницях його виміру (абсолютних, відносних), тимчасових відрізках, періодах. Це період, протягом якого у особи виникає умисел на вчинення провокації підкупу до його реалізації, шляхом вчинення дій, спрямованих на пропонування, обіцянку, надання неправомірної вигоди. Засобом вчинення провокації підкупу у всіх випадках буде неправомірна вигода. Зауважимо, що основною ознакою, яка відрізняє криміналістичну характеристику – це кореляційні зв'язки між елементами, яких не розкриває жодна інша характеристика. Маючи в своєму розпорядженні дані про них, а також кореляції між, ними надається можливість сформулювати обґрунтовані, цілеспрямовані рекомендації з розслідування. Таким чином спостерігається кореляційні зв'язки між елементами криміналістичної характеристики досліджуваного нами виду кримінального правопорушення:

сліди—предмет посягання— способи вчинення – дані про особу злочинця; особа злочинця – мотив, мета – засоби – місце, час – обстановка – спосіб вчинення – сліди [183].

За допомогою вивчення місця вчинення кримінального правопорушення, можна дати відповідь на питання про те, де відбулася подія. Як місце вчинення злочинних дій можна виокремити: квартиру, будинок, вулицю, ресторан, відлюдне місце, ліс тощо. Важливу роль виконують також місця, у яких тривала підготовка до вчинення кримінального правопорушення або де залишено сліди, які вказують на злочинну подію, або де знаходяться їх ознаки. Під час розслідування варто наголосити на: 1) місці, в якому здійснено підготовку до кримінального правопорушення; 2) місці, де безпосередньо вчинено кримінальне правопорушення; 3) місці, на якому залишено сліди (у загальному значенні) посягання; 4) місці, де приховано сліди кримінального правопорушення, знаряддя і засоби його скоєння, предмет посягання. Перелік ознак місця злочину визначається через вид посягання і його спосіб [109].

Більш повним, на наш погляд, є тлумачення предмета посягання В.Ю. Шепітьком, відповідно до якого предмет злочинного посягання – це речі матеріального світу, впливаючи на які особа посягає на ті або інші суспільні відносини [82; 109]. І.І. Когутич не формулює визначення поняття «предмет злочинного посягання», а надає перелік «можливих» таких предметів, називаючи їх: коштами, цінними паперами, матеріальними цінностями (сировина, паливо, матеріали, напівфабрикати, готові вироби), зважаючи на їхню споживчу вартість, які можна віднести до різноманітних джерел посягання (наголошено на підзвітних цінностях, неврахованих цінностях, створених у процесі їх виготовлення за рахунок залишку) [71]. Від предмета злочинного посягання залежить спосіб вчинення злочину, який може вказувати на особу злочинця і слідову картину, тощо. В.Ю. Шепітько наголошує на тому, що, точно встановивши предмет злочинного посягання, можна відмежувати злочин від того, що суміжний з ним. Низка тих або інших ознак предмета посягання може виступати як пом'якшуюча або обтяжуюча обставина одного й того самого злочину або слугувати

перетворенню злочину – він стане особливо тяжким [82; 109]. Своєю чергою, під предметом безпосереднього злочинного посягання в криміналістиці В.С. Кузьмічов і Г.І. Прокопенко розуміють найрізноманітніші об'єкти органічного та неорганічного походження [88]. Так, Л.М. Казанська пропонує таку типологію предметів злочинів, пов'язаних з корупцією: а) грошові кошти; б) переваги; в) пільги; г) послуги; д) нематеріальні активи; е) інше майно [60, с. 169-172]. В.В. Плекан здійснив поділ неправомірної вигоди на такі види: вигода, що має грошовий характер (грошові кошти, інше майно, пільги, деякі переваги, нематеріальні активи), та вигода, яка має негрошовий характер (переваги й інші вигоди негрошового характеру) [134]. Утім, ми дотримуємося думки, що у переважній більшості випадків неправомірна вигода як предмет підкупу має майновий характер і повинна отримувати грошову оцінку. Саме поняття неправомірної вигоди, яке фігурує у міжнародно-правових документах, присвячених протидії корупції, має вживатися у тексті КК України для позначення предмета злочинів, що становлять кримінально карану корупцію [177, с. 121-127]. Однак, практична діяльність знає приклади, коли предмет неправомірної вигоди має нематеріальний характер.

Вважаємо, що теоретичні положення криміналістичної характеристики мають важливе значення для методики розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Криміналістична характеристика слугує орієнтиром для слідчого при обранні ним правильного напрямку розслідування, висуванні слідчих версій і виборі тактичних прийомів при проведенні окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій в умовах конкретної ситуації.

Зупинимося на аналізі кількісно-якісних характеристик криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Власне криміналістична характеристика, як ми зазначали, складається за своїм змістом із кількох блоків інформації.

Це кримінально-правова складова: характеристика об'єктивної сторони, предмета кримінального правопорушення; суб'єкта кримінального правопорушення, мотиваційної складової вчинення кримінального правопорушення, причинно-наслідкових зв'язків та інших обставин пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Кримінологічна складова: характеристика сфер службової діяльності, об'єктів, де найбільш поширені факти отримання пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди; соціально-психологічна характеристика обставин прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, типова соціально-психологічна характеристика особи правопорушника (одержувача, посередника, надавача неправомірної вигоди); характеристика причин, умов, якісно-кількісних показників, що відображають структуру та динаміку вчинення кримінальних правопорушень, відомостей про типову особистість суддів, які притягаються до кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Оперативно-розшукова складова прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди: характеристика особистості та обставин поведінки особи, яка надає неправомірну вигоду; характеристика ознак, що вказують на підготовку або вчинення кримінального правопорушення, у тому числі й даних про матеріальні статки судді; типова характеристика корупційних та інших зв'язків правопорушників відповідно до сфер життєдіяльності, де найбільш поширені факти прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди; характеристика типової організаційно-тактичної моделі оперативно-розшукових заходів щодо виявлення, запобігання та документування фактів прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Власне криміналістична складова прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди (ґрунтується на відображенні криміналістично значимої інформації і є основою розслідування). Це характеристика способу та умов прийняття пропозиції, обіцянки або одержання

суддями неправомірної вигоди, способів маскування та приховування злочинних дій; характеристика типової моделі організації та здійснення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій під час кримінального провадження за фактами прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди та ін. [212, с. 757-760].

Кримінально-правова складова визначає склад кримінального правопорушення – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України), досліджує подію із позиції суспільної небезпеки, протиправності й відповідальності за вчинене.

Наведемо положення ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» [85].

«1. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища – ....

2. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у значному розмірі, ...

3. Діяння, передбачене частиною першою або другою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у великому розмірі або вчинене службовою особою, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або поєднане з вимаганням неправомірної вигоди, – ...

4. Діяння, передбачене частинами першою, другою або третьою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода в особливо великому розмірі, або вчинене службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, – ...

Примітка. 1. Неправомірною вигодою в значному розмірі вважається вигода, що в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великому розмірі – така, що у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, в особливо великому розмірі – така, що у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

2. Службовими особами, які займають відповідальне становище, у статтях 368 ..... цього Кодексу є особи, зазначені у пункті 1 примітки до статті 364 цього Кодексу, посади яких згідно із статтею 6 Закону України «Про державну службу» належать до категорії «Б», судді, прокурори, слідчі і дізнавачі, а також інші, крім зазначених у пункті 3 примітки до цієї статті, керівники і заступники керівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць.

3. Службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, у статтях 368 ... цього Кодексу є:

1) .... Голова Конституційного Суду України, його заступники та судді Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду, його заступники та судді Верховного Суду, голови вищих спеціалізованих судів, їх заступники та судді вищих спеціалізованих судів .....» [85].

Отже, дані кримінально-правової характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою прямо впливають на процес розслідування, адже визначають кваліфікацію і початок кримінального провадження за даних умов. Так, залежно від того, яку посаду займає суддя, є службовою особою, яка займає відповідальне становище, або займає особливо відповідальне становище відповідно до тлумачення ч. 2, ч. 3 Примітки до ст. 368 КК України – початок досудового розслідування буде розпочинатися із внесення даних до ЄРДР за ч. 3 ст. 368 КК України або ч. 4 ст. 368 КК України.

Із кримінально-правової характеристики можна отримати дані про об'єкт і предмет кримінального правопорушення.

Визначення поняття «неправомірна вигода» є ключовим. Згідно примітки до ст. 364-1 КК України, за умови кваліфікації протиправних дій судді за ч. 3 або ч. 4 ст. 368 КК України, «під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав» [85].

Як свідчить правозастосовна практика, предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, є:

– кошти або майно, у тому числі вилучене з вільного обігу (гроші, цінності й інші речі). Це найбільш поширена група, згідно матеріалів вивчених кримінальних проваджень.

– право на майно (документи, що надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань тощо);

– будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг, санаторних або туристичних путівок, проведення будівельних чи ремонтних робіт тощо);

– предмет неправомірної вигоди нематеріального характеру.

У результаті проведених емпіричних досліджень (додаток Б) були з'ясовані характеристики *предмета* кримінального правопорушення – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Це: грошові кошти (долари США (75,8%), гривні (53,9%), євро (43,4%), матеріальні цінності (вироби з дорогоцінних металів, побутова техніка, будівельні матеріали (36,8%), матеріальні послуги (ремонт службового кабінету, квартири) (26,3%), право на майно (14,5%), предмет неправомірної вигоди нематеріального характеру (2,6%). Нерідко предмет кримінального правопорушення об'єднував речі і послуги із кількох груп.

Розмір предмету у грошовому еквіваленті теж був значним. Так, на прикладі долару США – до 3000 дол. (6,6% кримінальних проваджень), від 3000 до 5000 дол. (7,9% кримінальних проваджень), від 10 000 до 20 000 дол. (13,2% випадків), більше 20 000 дол. (72,4% кримінальних проваджень).

Серед фактів корупції у суддівському середовищі зустрічаються й надзвичайно резонансні факти, й зокрема з причини – розміру суми неправомірної вигоди. Так, Голові Верховного Суду та адвокату, викритим на отриманні 2,7 млн дол. США неправомірної вигоди, повідомили про підозру, за кваліфікацією ч. 4 ст. 368 КК України. НАБУ і САП викрили підозрюваних «на гарячому». Гроші передавали Голові ВС в обмін на рішення на користь одного з українських

бізнесменів. Виявити схему вдалося завдяки проникненню детективу НАБУ під прикриттям всередину злочинного угруповання. А епізод із «винагородою» для Голови Верховного Суду пов'язаний з ухваленням судом рішення в інтересах власника групи «Фінанси і кредит». За даними слідства, у 2002 році український бізнесмен придбав 40,19% акцій гірничо-збагачувального комбінату (далі — ГЗК) у чотирьох компаній (далі – колишні акціонери). 18 років потому колишні акціонери звернулися до господарського суду з позовом, щоб визнати договір купівлі-продажу цінних паперів недійсним та повернути собі акції ГЗК. Проте, суд відмовив у задоволенні вимог. У 2022 році апеляційний суд скасував рішення першої інстанції та визнав недійсним договір купівлі-продажу цінних паперів. Аби не допустити втрату акцій, на початку березня 2023 року бізнесмен вступив у змову з адвокатом одного зі столичних адвокатських об'єднань, який мав зв'язки з суддями Верховного Суду. Протягом березня-квітня 2023 року він передав адвокату 2,7 млн дол. США (1,8 млн дол. США – суддям Верховного Суду, решта – як «оплата» посередницьких послуг). Врешті-решт, Верховний Суд у квітні 2023 року ухвалив рішення на користь бізнесмена. Під час слідчих дій, НАБУ і САП задокументували передачу і отримання двома траншами 1,8 млн дол. США. Під час отримання другого траншу у 450 тис. дол. США 15 травня 2023 року Голову ВС і адвоката було викрито «на гарячому» [31].

Отже, серед вигод майнового характеру найбільш поширеними є грошові кошти. Грошові кошти – це гроші [196], фінансові ресурси [123, с. 125], які як економічна категорія, визначаються як товар, призначений бути мірою цінності інших товарів та мають найвищу ліквідність, що набагато перевищує витрати на їх утримання [26, с. 30].

Виходячи із проведених досліджень можна підсумувати, що гроші є видом коштів [140], можуть існувати як національна (гривня) чи іноземна валюта, бути законним платіжним засобом [223].

Вважаємо доцільним звернути увагу на актуальну проблемну ситуацію, пов'язану отриманням як предмету неправомірної вигоди грошових коштів у електронній формі, і зокрема – криптовалюти.

Електронні гроші характеризуються низкою особливостей, варто назвати основні: випуск електронних грошей являє собою надання електронних грошей в обмін на готівкові або безготівкові кошти; майнова цінність електронних грошей забезпечується передплаченими готівковими чи безготівковими грошима; електронні гроші, на відміну від безготівкових коштів, існують поза межами банківської системи і переміщуються в межах різних телекомунікаційних мереж (Інтернет); електронні гроші не є універсальним засобом платежу і приймаються виключно користувачами відповідних платіжних систем; електронні гроші з огляду на їх двояку правову природу являють собою також право вимоги. Це означає, що власники електронних грошей мають право грошової вимоги до банку-емітента, який зобов'язаний ці вимоги погашати. Унаслідок переказу електронних грошей їх одержувач набуває право грошової вимоги до того самого суб'єкта (емітента), що й платник [240, с. 372-393].

З електронними грошами пов'язано поняття криптовалюти та її популярного різновиду – біткоіна. Європейська судова практика прирівняла криптовалюту до законного платіжного засобу, а обмін грошових коштів – до «валютно-обмінної операції» [261].

Вважаємо доцільним звернути увагу на актуальну проблему, пов'язану отриманням як предмету неправомірної вигоди грошових коштів у електронній формі, і зокрема – криптовалюти. З електронними коштами пов'язано поняття криптовалюти та її різновиду – біткоіна. На нинішній час, на рівні нашої держави, слід керуватися роз'ясненням Національного Банку України щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти – криптовалюти Bitcoin» від 10 листопада 2014 року. Згідно якого, Національний банк України визначив, що «випуск та обіг на території України інших грошових одиниць і використання грошових сурогатів як засобу платежу забороняються (ч. 2 статті 32 Закону України «Про Національний банк України». Ураховуючи зазначене вище Національний банк України розглядає «віртуальну валюту/криптовалюту» Bitcoin як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як

засіб платежу, оскільки це протирічить нормам українського законодавства. Крім того, під час використання «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin є фактор підвищеного ризику, пов'язаного із цією послугою, операцією або каналом постачання, зокрема анонімність операції (які можуть включати готівку), децентралізованість операції» [179]. Таким чином, правове регулювання віртуальної валюти нині – не належне, що є приводом для різноманітних зловживань

Кроком до нормативно-правового врегулювання ситуації з криптовалютою є прийнятий Закон України «Про віртуальні активи» [143], яким узаконюються віртуальні активи, в тому числі, криптовалюта, прирівнюючи її до об'єкту цивільних прав. Однак, незважаючи на те, що вказаний законодавчий акт прийнятий ще 17.02.2022 року, станом на сьогодні він законної сили не набрав, залишаючи законодавчо невизначеними нові форми грошей.

Тобто, згідно законодавства України криптовалюта не є ані платіжним засобом, ані грошовим сурогатом, ані майном, ані майновими правами. В той же час, криптовалюта використовується як предмет прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, така ситуація вимагає невідкладного законодавчого врегулювання.

Як бачимо, грошові кошти й досі залишаються основним предметом досліджуваного кримінального правопорушення. Оскільки від розміру неправомірної вигоди залежить кваліфікація кримінального правопорушення, предмет неправомірної вигоди повинен отримати грошову оцінку в національній валюті України. Це є необхідним і тоді, коли як неправомірну вигоду було передано майно, що не купувалося (викрадене, подароване, знайдене). Під час досудового розслідування з метою вирішення вказаного завдання обов'язково буде призначена судово-товарознавча експертиза.

Акцентуємо увагу на тому, що законодавець не обмежує перелік благ, як предмету неправомірної вигоди, передбачаючи їх розширення через розвиток суспільних відносин та поліфонічність прагнень і бажань службових осіб, які отримують неправомірну вигоду. У процесі аналізу ст. 368 КК України ми

розглянули примітку цієї статті, у якій диференційовано розмір неправомірної вигоди на значний (розмір отриманої неправомірної вигоди в 100 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (далі – НМДГ), великий (розмір отриманої неправомірної вигоди у 200 і більше разів перевищує НМДГ) та особливо великий (отримана неправомірна вигода в 500 і більше разів перевищує НМДГ) [112, с. 332].

Кримінологічна складова криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди містить відомості про стан, структуру, географію, динаміку та криміногенні чинники отримання неправомірної вигоди, передбачає обставини, зокрема ті, що впливають на обрання предмета посягання, часу, місця, способу й інших умов підготовки до вчинення кримінального правопорушення; сприяють формуванню особи правопорушника, визначенню злочинної цілі, мотиву протиправної діяльності. На підставі кримінологічної характеристики розробляють головні напрями й засади виявлення цих кримінальних правопорушень, їх припинення та запобігання.

У контексті висвітлення проблематики виявлення, документування, розслідування та запобігання кримінального правопорушення – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, характеристики резонансної й гострої ситуації, слід навести приклади з практики.

Так, за матеріалами із відкритих джерел [107], наведемо такі приклади. У 2007 році на хабарі у розмірі 100 тисяч доларів було затримано голову Львівського апеляційного адміністративного суду Ігоря Зварича. Суддя стверджував, що частина грошей потрапила до нього в кабінет від «колядників на Різдво». У вересні 2011 року Оболонський районний суд Києва засудив Зварича до 10 років позбавлення волі. У 2016 році його було звільнено за «законом Савченко» [107].

У серпні 2016 року суддю Дніпровського суду Києва Миколу Чауса затримали на хабарі у розмірі 150 тисяч доларів – таку суму він просив за «правильне» рішення у кримінальному провадженні, пов'язаному із розповсюдженням наркотиків. Хабар Чаус зберігав у скляних банках, закопаних на городі. Після викриття Чаус втік і ховався, але його затримали у Молдові, де потім

викрали. Через деякий час колишній суддя з'явився на Вінниччині. Суд у його справі досі триває [107].

Навесні 2017 року «на гарячому» було затримано суддів Кіровського суду Дніпра Наталію Овчаренко та Олега Ходасевича: вони вимагали 30 тисяч доларів за ухвалення «потрібного рішення» у кримінальній справі. Після цього Овчаренко та голова Кіровського суду Геннадій Підберезний намагалися підкупити тодішнього голову Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Назара Холодницького – їх затримали під час передачі частини хабара у 50 тисяч доларів. У березні 2023 року Овчаренко засудили до 10 років позбавлення волі [107].

У листопаді 2017-го правоохоронці затримали голову Господарського суду Сумської області Олександра Коваленка: він вимагав від місцевого бізнесмена неправомірну вигоду у сумі 26,6 тисяч доларів за «вирішення» земельної суперечки у господарській справі [107].

Запобігання таким резонансним кримінальним правопорушенням має бути системним, і передумовою успішності такої діяльності є вивчення предмету дослідження – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, його криміналістичної характеристики як повної інформаційної моделі кримінального правопорушення.

У контексті проблематики предмета кримінального правопорушення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, його резонансного значення слід навести висновки дослідження О. Ю. Бусол про те, що основними видами корупційних зловживань у судовій гілці влади в Україні є: 1) зловживання, пов'язані з корисливою зацікавленістю судді, насамперед, хабарництво (неправомірна вигода), тобто отримання суддею грошей чи інших матеріальних благ в обмін на використання суддею своїх владних повноважень з метою виконання прохання особи, що дає хабара. Існує також «корупція за правилами», коли суддя внаслідок усталених традицій (презумпція необхідності «подяки») отримує «хабар» за «належне» (згідно із законом) виконання обов'язків (ухвалення за хабар законного судового рішення чи вироку); 2) зловживання, прямо не пов'язані з корисливою зацікавленістю судді, а саме: а) зловживання

«під тиском обставин» – порушення закону (ухвалення свідомо неправосудного рішення чи вироку, навмисні процесуальні правопорушення), що вчиняються суддею на прохання особи, від якої суддя певним чином залежить у службових питаннях (народні депутати, посадові особи органів виконавчої влади, члени кваліфікаційних комісій суддів, голова суду) без винагороди або в обмін на отримання матеріальних благ, передбачених судді за законом (обрання на посаду, надання житла, оплата санаторно-курортного лікування тощо); б) зловживання з особистих міркувань – використання суддею своєї посади для отримання особистих немайнових благ, як-то отримання інформації, до якої законодавчо встановлено обмежений доступ, безкоштовне сприяння родичам та знайомим;

3) опосередковані форми корупційної поведінки суддів, які зустрічаються в реальному житті: а) «суддя-утриманець» – суддя, який отримує щомісячно певні кошти або інші блага від будь-кого на випадок допомоги при виникненні проблем, що потребують судового «втручання»; б) «суддя-саджанець» – використовуючи недосконалість процедур призначення суддів на посаду, народні депутати, бізнесмени, інші особи сприяють проходженню на посаду суддів залежних від них осіб, які в майбутньому впливають на прийняття «потрібних» судових рішень. Кар'єра таких суддів може бути доволі швидкою, а дії для захисту інтересів осіб, що забезпечили їхню службову кар'єру, досить активними; в) налагодження тісного зв'язку між суддями різних судових інстанцій з метою впливу на прийняття потрібного рішення, зменшення контролю за судовими рішеннями; г) домовленість суддів із будь-ким із зацікавлених осіб про спрямування коштів на рахунки різних громадських фондів, об'єднань громадян тощо як спосіб оплати за прийняте судове рішення. Найпростіша схема в цьому випадку така: зацікавлена особа з'ясовує, з якою адвокатською чи юридичною фірмою суддя «підтримує стосунки». Укладаючи договір з цією фірмою, зацікавлена сторона у справі формально сплачує представницькі послуги, що насправді включають у себе завуальований хабар, який суддя потім отримує «чорною» готівкою. Статистика свідчить, що виявити докази судової корупції в таких випадках практично неможливо: прямих доказів майже немає, оскільки вони є в сторони, яка

перемогла в суді, й ця сторона не зацікавлена в розкритті своїх «методів»; д) отримання корпоративних прав у суб'єктів підприємницької діяльності як каналів сплати суддям винагороди; е) домовленість між суддею і стороною у справі про законне вирішення справи на її користь за надання послуг: отримання відповідної фінансової допомоги для ремонту кабінету, приміщення суду, оновлення комп'ютерної техніки, мобільного зв'язку, ремонту автомобіля як свого, так і службового тощо [16, с. 239-240].

Ще однією особливістю корупції в судових органах є її латентність, не зацікавленість як надавача, так і отримувача у розголошенні компрометуючої інформації. Практично виключається ситуація, коли суддя сам особисто натякає на пропозицію йому якоїсь неправомірної вигоди й отримує її від безпосередньо зацікавленої особи, адже для цих цілей використовуються переважно посередники. Трапляються ситуації, коли посередник вдається до обману, шахрайських дій, й розслідування вимагає ретельної перевірки механізму злочинної діяльності. Так, НАБУ і САП скерували до суду справу за обвинуваченням судді райсуду Одещини у підбурюванні до надання неправомірної вигоди та скоєнні шахрайських дій, спрямованих на заволодіння нею. Як встановило слідство, суддя схилив громадянина до пропозиції та надання 4 тис. дол. США неправомірної вигоди двом іншим суддям за начебто ухвалення ними «потрібних» рішень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності. Надалі суддя отримав кошти нібито для подальшої передачі їх колегам, але натомість розпорядився ними на власний розсуд. У лютому 2024 року йому повідомили про підозру за ч. 4 ст. 27, ч. 3 ст. 369, ч. 1 ст. 190 КК України. На початку квітня розслідування завершили [131].

Переходимо до питання щодо з'ясування ознак ключового елемента криміналістичної характеристики – *особи правопорушника*.

Наведемо зведені дані вивчення кримінальних проваджень за одержання неправомірної вигоди суддями. Злочини цієї категорії вчиняються здебільшого чоловіками (96,1% суддів) віком від 35-40 років (26,3%) та 40-45 років (23,7%), що мають вищу освіту (100 % правопорушників). Також ці особи володіють

знаннями правоохоронної діяльності, у тому числі щодо способів приховування своєї протиправної діяльності (додаток Б).

Особливістю особи правопорушника є специфічний правовий статус судді. Правовий статус судді становлять такі елементи, що відрізняють його від інших публічних суб'єктів-носіїв державної влади: суддівський імунітет – інститут недоторканності суддів, що виражається в наявності специфічного порядку притягнення суддів до кримінальної та адміністративної відповідальності.

Виокремимо основні чинники, що детермінують корупційні процеси в судових органах, що дозволить сформулювати пропозиції, спрямовані на попередження вчинення таких кримінальних правопорушень.

Об'єктивні чинники пов'язані з недосконалістю вітчизняного законодавства, що регламентує проходження судового розгляду справи: неточність існуючих у законі формулювань, зумовлених недосконалістю законодавчої техніки, що, своєю чергою, створює передумови неоднозначності підходів до їх системного тлумачення й до різного використання оціночних понять; брак єдиних стандартів правової технології забезпечення якості судових рішень; допустимість дискреційних повноважень, непрозорість механізму прийняття певних процесуальних рішень і вчинення процесуальних дій; недоліки в організації діловодства в суді з питань розподілу справ між суддями, направлення рішень до Єдиного державного реєстру судових рішень, а також вжиття інших організаційних заходів; недоліки правової регламентації статусу суддів і працівників суду, зобов'язань суддів щорічно подавати декларації про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру та ін.

Суб'єктивні чинники, що детермінують корупційні процеси в судовій владі, пов'язуються з низьким рівнем професійної культури загалом і правової, зокрема, із правосвідомістю носіїв владних повноважень – суддів, а також працівників апарату суду. У цьому аспекті ключовою засадою протидії корупції вбачається оптимальна кадрова політика в суді, а саме: упровадження ефективного оцінювання наявних професійних якостей у кандидата на ту чи іншу посаду в суді з висновком про можливість учинення ним корупційного правопорушення чи

схильність до цього; використання ефективного внутрісистемного й зовнішнього контролю за професійністю кадрів; утілення в життя відповідних стандартів професійної поведінки; наявність дієвої системи підвищення кваліфікації суддів і працівників суду тощо.

Серед впливових корупційних чинників можна назвати і економічні. На законодавчому рівні регламентовано засади й порядок фінансування судів, де законодавець передбачив участь органів судової влади в бюджетному процесі, які забезпечують фінансування судів із Державного бюджету України. Суть цих засад зводиться до того, що фінансування судів повинно здійснюватись у повному обсязі, згідно з відповідними статтями видатків бюджетної класифікації, а уряд не має права зменшувати такі видатки залежно від надходження коштів у дохідну частину Держбюджету. Однак у Законі не міститься механізму дотримання цих положень.

Ключове значення у структурі криміналістичної характеристики має *спосіб* вчинення кримінального правопорушення.

Є різні способи одержання неправомірної вигоди. Це може бути передавання предмета хабара (неправомірної вигоди) «з рук у руки», перерахування грошових коштів на поточні рахунки в банках, передавання неправомірної вигоди у вигляді подарунка на день народження, у вигляді виконання ремонтних робіт без сплати, надання путівки без сплати її вартості, під виглядом трудової угоди та ін. Чинне законодавство України визначає, що закінченим складом злочину вважається прийняття суддею пропозиції чи обіцянки надати неправомірну вигоду.

Способи прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди можуть бути різними, водночас можна виділити дві головні форми його вчинення:

– просту (полягає в безпосередньому наданні неправомірної вигоди судді, його близьким родичам чи членам сім'ї, передаванні її через посередника чи третіх осіб (60,5% кримінальних проваджень);

– завуальовану (факт одержання неправомірної вигоди маскується під зовні законну угоду та виглядає цілком законною операцією як, наприклад, укладення

законної угоди, нарахування й виплата заробітної плати чи премії, оплата послуг, консультації, експертизи тощо (39,5% кримінальних проваджень). Це не вичерпний перелік, оскільки способи вчинення кримінального правопорушення постійно змінюються та поєднуються.

До складових способу належить такий елемент як спосіб приховування кримінального правопорушення. Спосіб приховування як сукупність прийомів, спрямованих на протидію правоохоронним органам у боротьбі зі злочинністю, є частиною протиправної діяльності і здійснюється в процесі вчинення кримінального правопорушення або/та після нього. Спосіб приховування обумовлений й особистісними якостями суб'єкта – вмінням знайти засоби маскуванню, фальсифікації, інсценування, поширення неправдивих відомостей про подію.

Способи приховування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди визначаються двома групами чинників: з одного боку, – суб'єктивними інтересами і можливостями «хабародавця», з іншого, – об'єктивною обстановкою, що сприяє отриманню неправомірної вигоди або перешкоджає такій діяльності. Таким чином, знання способів учинення та приховування кримінального правопорушення мають значення для розуміння тих процесів, що відбуваються в судових і правоохоронних органах, й забезпечення ефективного досягнення завдань кримінального провадження.

Спосіб, що характеризує діяльність правопорушника, відображає відповідну систему зв'язків та відносин елементів, що входять до єдиної структури протиправної діяльності.

Відомості про механізм вчинення кримінального правопорушення містяться в джерелах криміналістичної значимої інформації, що утворюються внаслідок відбиття події в навколишній обстановці. Якщо йдеться про те, що способи вчинення кримінального правопорушення зумовлюють виникнення слідів цього злочину, необхідно водночас розмежовувати поняття «механізм слідоутворення» та «механізм вчинення кримінального правопорушення». Якщо механізм слідоутворення багато в чому зумовлюється способом вчинення злочину й

характеризується взаємодією слідоутворюючого та слідосприймаючого об'єктів, то механізм злочину містить усю сукупність фактів, що спричиняють виникнення джерел інформації про злочин [20, с.20-21].

Слідами кримінального правопорушення є зміни, які причинно пов'язані із подією суспільно-небезпечного діяння. Вчинення будь-якого протиправного діяння вносить певні зміни у навколишнє середовище, предмети тощо. Неможливо вчинити кримінальне правопорушення не залишивши ніяких слідів. За допомогою слідів можливо відтворити «картину» події та поведінку окремих її учасників. Інформація про сліди кримінального правопорушення дозволяє змодельовати ситуацію, висунути версії, спланувати хід проведення розслідування тощо.

Слідова картина прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди у криміналістичному аспекті може бути розглянута у напрямі особливостей механізму слідоутворення та змісту слідів (інформації) при вчиненні протиправного діяння.

Існує взаємозалежність слідів кримінального правопорушення та способу його вчинення, а також інших структурних елементів криміналістичної характеристики, зокрема, суб'єкта. Виділення та аналіз типових слідів конкретних кримінальних правопорушень чи їх видів створює умови для їх встановлення у ході виявлення та розслідування, а з іншої сторони, у разі виявлення тих чи інших слідів – висунення типових версій щодо конкретних напрямів реалізації протиправної діяльності.

Отже, сліди знаходять відображення у певних документах, предметах, пам'яті людей. Таким самим чином у об'єктивній дійсності знаходять відображення дії суб'єктів – суддів чи інших осіб, які пов'язані із вчиненням прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. Сліди знаходять свій прояв у матеріальних носіях інформації чи особистих джерелах (пам'яті людей).

До ідеальних джерел інформації відносяться показання осіб, які володіють необхідними відомостями про обставини вчинення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди: службові особи суду чи

технічний персонал, учасники кримінального провадження, у тому числі захисник підозрюваного. У більшості випадків такі особи не є суб'єктами кримінальної відповідальності за ст. 368 КК України і допитуються у кримінальному провадженні як свідки. Нерідко встановлюються факти, коли такі фізичні особи надають певну допомогу у реалізації протиправного умислу, сприяють корупційній діяльності суддів.

Якщо звернутися до матеріальних джерел слідової інформації, що це переважно документи різного виду і значення. Також це документи які перебувають у системі документообігу, а також які готуються як складова підготовки до реалізації протиправної діяльності з метою прийняття суддею неправосудного рішення.

За своїм змістом, з метою досягнення завдань кримінального провадження, документи можуть: 1) мати важливе доказове значення; 2) не мати прямого відношення до вчинення кримінального правопорушення, але за своїм змістом бути ланкою, яка розкриває процес відправлення правосуддя; 3) бути незначними із правової точки зору, але містити орієнтуючу інформацію, яка може бути підставою для висування версій і в цілому для організації процесу розслідування кримінальних правопорушень.

У практичній діяльності правоохоронних органів нерідко виникають проблеми щодо можливості використання у доказовому процесі інформації, яка міститься у чорнових записах. У ході проведення обшуку вилучаються чорнові записи, ряд документів із інформацією особистого змісту. За таких умов вказані об'єкти набувають статусу речових доказів та підлягають експертному дослідженню (судово-почеркознавча експертиза, експертиза техніко-криміналістичного дослідження документів).

Слід додати, що термін «матеріальні сліди кримінального правопорушення» та його зміст у криміналістиці тлумачать досить широко. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень (додаток Б) засвідчило, що типовими матеріальними слідами прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди є: документи (офіційні документи, їх проекти, чорнові записи (100,0%

кримінальних проваджень), сліди-відображення (пальців рук, взуття, коліс транспортних засобів (98,7%), матеріали фото-, відеозапису (94,7%), сліди спеціальних хімічних речовин (86,8%), сліди волокон, нашарувань інших матеріалів та речовин (43,4%), біологічні сліди (28,9%). Всі перелічені джерела слідової інформації є предметом дослідження відповідних судових експертиз, що буде розкрито у третьому розділі дисертації.

Відповідно до ст. 99 КПК України документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. До документів можуть належати, зокрема, матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані) (п. 1 ч. 2 ст. 99 КПК України) [85].

Отже, слід вести мову ще про одне джерело слідової інформації у структурі слідової картини досліджуваного кримінального правопорушення – електронні (цифрові, комп'ютерні) сліди.

Відповідно до ст. 93 КПК України електронні сліди збирають шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, проведення інших процесуальних дій. Зокрема, електронні сліди та їх відображення можуть бути виявлені в ході обшуку, огляду, тимчасового доступу до речей і документів, а також в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій – аудіо-, відеоконтролю особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, спостереження за особою, річчю або місцем, моніторинг банківських рахунків, аудіо-, відеоконтролю місця, контролю за вчиненням злочину [87].

Слід відзначити неоднозначність термінології щодо розглядуваного виду слідової інформації. Використовуються поняття «електронні», «цифрові», «комп'ютерні» сліди, «електронні докази», «електронні документи» та ін.

Наприклад, на думку Є.С. Хижняка під електронним документом необхідно розуміти будь-яку інформацію, представлену в електронній формі, що має значення для розслідування кримінальних правопорушень, дослідження якої здійснюється за допомогою спеціальних програмно-технічних засобів [220, с. 81].

Як зауважують Д.О. Алексеева-Процюк та О.М. Брисковська, у кримінальному провадженні не варто ототожнювати поняття «цифрові докази», «комп'ютерні об'єкти», «кібердокази», «електронні документи», «електронне відображення», «цифрові джерела доказової інформації», «електронні докази». Адже цифрова інформація є формою передання електронної інформації. І хоча сьогодні весь світ переходить саме на цифрову інформацію, у КПК необхідно використовувати більш універсальний термін – електронні докази, під якими розуміти фактичні дані, які зберігаються в електронному вигляді на будь-яких типах електронних носіїв та в електронних засобах та які після обробки спеціальними технічними засобами та програмним забезпеченням стають доступними для сприйняття людиною [3, с. 250]. Розділяємо точку зору вчених і необхідність врегулювання проблемної ситуації, що склалася.

Загальними ознаками електронних документів є: 1) існують у нематеріальному вигляді; 2) створюються людиною, або комп'ютерною системою; 3) не можуть існувати поза межами фізичного носія або каналу зв'язку; 4) не мають нерозривного зв'язку з матеріальним носієм; 5) вільно переміщуються в електронній мережі; 6) сприйняття та дослідження таких документів може здійснюватися лише з використанням спеціальних програм та пристроїв; 7) потребують спеціального порядку збирання, перевірки й оцінки; 8) мають здатність до дубляжу, тобто копіювання або переміщення на інший носій без втрати своїх характеристик; 9) можливість дистанційного внесення змін до них та їх знищення [3, с. 252].

Таким чином, електронні сліди, відповідні електронні відображення, можуть набувати статусу речових доказів у кримінальному провадженні, тому ми ведемо мову про нове джерело доказів. Так, за результатами дисертаційного дослідження С.О. Ковальчук відзначив, що зміст електронних доказів складають фактичні дані,

на підставі яких можуть бути встановлені факти й обставини, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню, та які існують в електронно-цифровій формі. До таких доказів можуть належати шкідливі програми, віруси, програми, які були об'єктом протиправних дій, комп'ютерні сліди, кошти та інші цінності в електронній формі, електронні документи та інші. Такі докази створені та існують об'єктивно, незалежно від волі правоохоронних органів та суду, містять доказову інформацію та не містять ознак предметності [124, с.121-122].

Як продемонструвало вивчення кримінальних проваджень (додаток Б) джерелами слідової інформації у електронному вигляді були:

1) комп'ютерні системи (персональні комп'ютери, ноутбуки, сервери тощо) (96,1% кримінальних проваджень);

2) пристрої зберігання даних (оптичні диски: Compact Disk (CD), Digital Video Disk (DVD), Blu-ray Disk (BD); знімні накопичувачі даних: USB-накопичувачі, зовнішні SSD/HDD; карти пам'яті: Secure Digital Card (SD), Micro SD Card (micro SD) (89,5% кримінальних проваджень);

3) програмне забезпечення (системне програмне забезпечення, прикладне програмне забезпечення (текстові і графічні редактори, системи управління базами даних, електронні таблиці (27,6% кримінальних проваджень);

3) мобільні пристрої (мобільні телефони (смартфони), планшети, цифрові камери, автомобільні ІТ-пристрої (97,4% кримінальних проваджень);

4) стрічкові пристрої зберігання даних (14,5% кримінальних проваджень);

5) мережеві пристрої (NetworkAttachedStorage (NAS), мережеві концентратори, комутатори, маршрутизатори, мережеві екрани (Firewall) (9,2% кримінальних проваджень).

Наведений перелік джерел електронних слідів й, відповідно – доказів не є вичерпним, але наводить приклади тих, які зустрічаються найчастіше.

С.О. Ковальчук зазначив, що на підставі норм КПК і сформованої слідчої та судової практики, електронні докази на сьогодні розглядаються як електронні документи, а їх матеріальні носії – як речові докази. Проте, з урахуванням їх

існування в електронній формі та механізму залучення у кримінальне провадження, електронні докази, по аналогії з їх закріпленням в адміністративному, господарському і цивільному процесі, підлягають визнанню самостійним видом доказів у кримінальному процесі [70, с. 123].

Тим більше, що згідно ч. 3 ст. 106-1 КПК України «Інформаційно-комунікаційна система досудового розслідування», матеріали досудового розслідування, що містяться в інформаційно-комунікаційній системі досудового розслідування, передаються, їх копії чи примірники надаються в електронній формі, а за рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду, які їх передають чи надають, – у паперовій формі. В ч. 5 ст. 106-1 КПК вказано, що обіг електронних документів у кримінальному провадженні в частині, не врегульованій КПК, регулюється іншими законами щодо електронних документів та електронного документообігу [87].

Визнання електронних слідів, документів та відображень самостійним джерелом доказів, відповідно запровадження нового джерела слідової інформації, розроблення нормативно-правового забезпечення щодо їх виявлення, збирання, дослідження, оцінки полегшить роботу практичних підрозділів та усуне законодавчі прогалини.

2.2. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди

Ефективність досягнення завдань кримінального провадження у процесі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди суддями залежить від оптимального поєднання процесуальних дій, організаційних і тактичних засобів, а отже, комплексного поєднання кримінальної процесуальної форми та криміналістичного забезпечення розслідування. У центрі

вказаної діяльності – обставини, які підлягають доказуванню (ст. 91 КПК України, з точки зору науки кримінального процесу), або – обставини, що підлягають встановленню (з точки зору науки криміналістики).

Виходячи із проведених досліджень, вважаємо необхідним сформулювати актуальні рекомендації щодо розслідування кримінальних правопорушень, а саме шляхом визначення обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні [212, с. 757-760].

Питання щодо розмежування понять «обставини, що підлягають доказуванню» та «обставини, що підлягають встановленню» є дискусійним.

О.В. Пчеліна відзначає, що конкретизація предмета доказування реалізується через криміналістичне поняття «обставини, що підлягають встановленню», що визначає обставини, які потрібно не просто визначити, розпізнати за певними ознаками, а й виявити, відкрити, розкрити як що-небудь доволі часто приховане. Тому обставини, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, повинні бути не просто встановлені, а підкріплені системою належних, допустимих, достовірних і достатніх доказів, які вказували б на їх незаперечність [171, с. 270].

Слушним є висновок Р.О. Пиняги, що «обставини, що підлягають встановленню» є категорією криміналістичної методики, а перелік цих обставин наповнюється конкретним змістом і залежить від видової (групової) характеристики кримінальних правопорушень, а також конкретної ситуації розслідування. Цей перелік, поряд із прямими доказами, охоплює різноманітну криміналістично значущу інформацію (проміжні факти й обставини), що виходить за межі предмета доказування, проте має чітке пошуково-пізнавальне спрямування, визначає напрям розслідування [129, с. 113–115].

Особливості збирання, перевірки та оцінки доказів з метою встановлення важливих для розслідування кримінального провадження обставин визначає конкретний вид кримінального правопорушення. Обставини, що підлягають з'ясуванню, є ширшим за своїм обсягом поняттям, ніж обставини, які підлягають

доказуванню (предмет доказування). Відповідно, ці категорії є різними, хоча часто переплітаються між собою [173, с. 155].

Ми цілком розділяємо точку зору вчених, і наголосимо, що встановлення обставин, які підлягають доказуванню згідно ст. 91 КПК України є обов'язком суб'єкта, який здійснює досудове розслідування щодо розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Однак, обставини, які підлягають встановленню, ґрунтуючись на них, розширюють уявлення про розслідуване кримінальне правопорушення, дозволяють з'ясувати додаткові ознаки, які враховують індивідуальність кримінального правопорушення.

Так, згідно ст. 91 КПК України, у кримінальному провадженні підлягають доказуванню: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завдані кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення; 7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів

кримінально-правового характеру. Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [87].

Згідно глави 37 «Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб», п. 2 ч. 1 ст. 480 КПК України, особливий порядок кримінального провадження застосовується стосовно: судді, судді Конституційного Суду України, судді Вищого антикорупційного суду, а також присяжного на час виконання ним обов'язків у суді, Голови, заступника Голови, члена Вищої ради правосуддя, Голови, заступника Голови, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [87].

Такий особливий порядок обумовлює зміни кримінально-процесуальної форми й визначає особливості діяльності із доказування події кримінального правопорушення. Так, згідно ч. 1 ст. 481 КПК України, письмове повідомлення про підозру здійснюється: «3) судді, судді Конституційного Суду України, присяжному на час виконання ним обов'язків у суді, Голові, заступнику Голови, члену Вищої ради правосуддя, Голові, заступнику Голови, члену Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, працівникам Національного антикорупційного бюро України – Генеральним прокурором або його заступником; 3¹) судді Вищого антикорупційного суду - Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора)» [87]. Згідно ч. 2 ст. 481 КПК України, Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора), його заступник, керівник обласної прокуратури може доручити іншим прокурорам здійснити письмове повідомлення про підозру особам, визначеним частиною першою цієї статті, у порядку, передбаченому частинами першою і другою статті 278 КПК України [87].

Статтею 482 КПК України визначені особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання і обрання запобіжного заходу стосовно судді. Так, затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом здійснюється за згодою Вищої ради правосуддя. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до

винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком:

1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням;

2) затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину. Суддя має бути негайно звільнений, якщо мета такого затримання (попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину) досягнута.

У статті 482-1 КПК України регламентовано особливості кримінального провадження стосовно суддів Вищого антикорупційного суду. Так, під час досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо судді Вищого антикорупційного суду клопотання учасників кримінального провадження розглядає слідчий суддя, визначений пунктом 18 частини першої статті 3 КПК України у визначеному ним порядку [87].

Стаття 483 КПК України передбачає порядок інформування державних та інших органів чи службових осіб за даних умов. Так, про застосування запобіжного заходу, ухвалення вироку щодо суддів повідомляються: органи і службові особи, які їх обрали або призначили чи відповідають за заміщення їхніх посад [87].

Отже, по перше, перелік обставин, що підлягають доказуванню згідно КПК України, має бути розширений, і до нього додана така обставина як «з'ясування підстав для особливого порядку кримінального провадження згідно глави 37 КПК України».

Окремі того, доказування в кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України складний і повинен враховувати індивідуальність кожного кримінального правопорушення. Встановлення додаткового переліку обставин вчинення кримінального правопорушення повинно позитивно вплинути на з'ясування всіх обставин події.

Встановлюючи подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини його вчинення), окрім аналізу складу кримінального правопорушення згідно ст. 368 КК України, варто формувати більш широку й змістовну інформаційну модель, й будувати цілісну криміналістичну характеристику прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Як зазначалося, криміналістична характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди складається із таких основних елементів: 1) особа правопорушника; 2) спосіб підготовки, безпосереднього вчинення та приховування кримінального правопорушення; 3) слідова картина; 4) обстановка вчинення; 5) предмет посягання [208]. Важливим є аналіз кількісно-якісних характеристик криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Окрема увага повинна бути спрямована на з'ясування ознак предмета неправомірної вигоди, адже дана обставина впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення, грошові кошти й досі залишаються основним предметом прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Оскільки від розміру неправомірної вигоди залежить кваліфікація кримінального правопорушення, предмет неправомірної вигоди повинен отримати грошову оцінку в національній валюті України. Це є необхідним і тоді, коли як неправомірну вигоду було передано майно, у тому числі викрадене, подароване, знайдене тощо. Обов'язковим у кримінальному провадженні є призначення та проведення судово-товарознавчої експертизи.

Акцентуємо увагу на тому, що законодавець не обмежує перелік благ, як предмету неправомірної вигоди, передбачаючи їх розширення через розвиток

суспільних відносин та поліфонічність прагнень і бажань службових осіб, які отримують неправомірну вигоду. У процесі аналізу ст. 368 КК України розглянуто примітку цієї статті, у якій диференційовано розмір неправомірної вигоди на значний (розмір отриманої неправомірної вигоди в 100 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (НМДГ)), великий (розмір отриманої неправомірної вигоди у 200 і більше разів перевищує НМДГ) та особливо великий (отримана неправомірна вигода в 500 і більше разів перевищує НМДГ) [112, с. 332].

Ключове значення у структурі криміналістичної характеристики має спосіб вчинення кримінального правопорушення, який може бути різним. Це може бути передавання предмета неправомірної вигоди «з рук у руки», перерахування грошових коштів на поточні рахунки в банках, передавання неправомірної вигоди у вигляді подарунка на день народження, у вигляді виконання ремонтних робіт без сплати, надання путівки без сплати її вартості, під виглядом трудової угоди та ін. КК України визначає, що закінченим складом кримінального правопорушення вважається прийняття службовою особою пропозиції чи обіцянки надати неправомірну вигоду.

Крім того, спосіб вчинення кримінального правопорушення за ст. 368 КК України може виражатися у таких формах: прийняття суддею пропозиції, обіцянки надання неправомірної вигоди; одержання суддею неправомірної вигоди; прохання (вимога) судді щодо надання неправомірної вигоди. Вказані дії можуть бути вчинені за попередньою змовою групою осіб, повторно, або поєднані з вимаганням неправомірної вигоди.

Власне криміналістична характеристика складається за своїм змістом із кількох блоків інформації. Це кримінально-правова складова: характеристика об'єктивної сторони, предмета кримінального правопорушення; суб'єкта кримінального правопорушення, мотиваційної складової вчинення кримінального правопорушення, причинно-наслідкових зв'язків та інших обставин пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Метою протиправної діяльності суб'єкта корупційного кримінального правопорушення є не лише покращення власного майнового становища або пов'язаних із ним осіб, а й отримання можливості розпоряджатися неправомірно отриманими вигодами. Отже, встановлення всіх обставин у хронологічній послідовності та в необхідному обсязі, визначення зв'язків і відносин, виявлення їх властивостей, станів, характеристик учасників технології злочинного збагачення надає можливість повно і правильно усвідомити сутність розслідуваної події, дати їй відповідну правову оцінку, з'ясувати всі обставини, які впливають зі змісту кримінального та кримінального процесуального законів і сприяють об'єктивному розслідуванню [133, с. 178].

Тобто, слід виокремити ще одну обставину, яка підлягає встановленню щодо розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, зокрема: *«всебічне дослідження події кримінального правопорушення шляхом формування її криміналістичної характеристики»*.

Особлива увага повинна бути звернена на встановлення винуватості судді у вчиненні кримінального правопорушення, форми вини, мотиву і мети вчинення кримінального правопорушення. Так, однією із засад кримінального провадження є презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини. Згідно зі ст. 17 КПК України особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому КПК України, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. Також, при доведенні винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ст. 368 КК України, необхідно врахувати ставлення особи до вчинюваної нею дії чи бездіяльності, тобто визначити суб'єктивну сторону протиправної діяльності, якій притаманні такі ознаки як вина, мотив, мета. Ознакою суб'єктивної сторони злочину за ст. 368 КК України є вина у формі прямого умислу. Із цього слід розуміти, що суддя бажає вчинити діяння за ст. 368 КК України й усвідомлює протиправність дій та їх наслідків.

Судді, які отримують неправомірну вигоду, мають на меті отримати вигоду внаслідок вчинення дій або бездіяльності, які суперечать вимогам законодавства, тобто вона є неправомірною, та приховати її результати від суспільства і правоохоронних органів. Відповідно, ця обставина повинна бути з'ясована додатково, адже крім власне розслідування, таким чином буде вирішена функція запобігання кримінальним правопорушенням.

Вказана теза підтверджується й тим, що досить часто слідчий (детектив) під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди має справу із складним механізмом протиправної діяльності, і необхідно встановити всі його складові.

Слід сказати про важливість встановлення ролі співучасників, зокрема – посередника у досліджуваному механізмі злочинної діяльності. І дана складова повинна відображатися за змістом криміналістичної характеристики кримінального правопорушення. Так, попри те що переважно ми ведемо мову про роль надавача й отримувача предмета неправомірної вимоги, роль посередника вимагає окремої дослідницької уваги, що й підтверджується судовими рішеннями.

Так, у провадженні №1-кп/748/157/13 від 5 листопада 2013 року, Чернігівський районний суд Чернігівської області встановив, що підозрюваний (особа 1) сприяв в одержанні неправомірної вигоди особі, відносно якої матеріали кримінального провадження виділені в окреме провадження (суддя), за наступних підстав. Особа, відносно якої матеріали кримінального провадження виділені в окреме провадження, яка згідно примітки 2 до ст. 368 КК України є службовою особою (суддя) і займає відповідальне становище, вступив у злочинну змову з адвокатом (особа 4) юридичної консультації адвокатського об'єднання «Чернігівська обласна колегія адвокатів». Підозрюваний (особа 1), з метою одержання неправомірної вигоди від особи відносно якої клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності перебуває у Чернігівському районному суді Чернігівської області (далі у суді першої інстанції), за постановлення виправдовувального вироку у кримінальному провадженні за вчинення злочину, передбаченого ч.2 ст. 367 КК України (службова недбалість).

Підозрюваний (особа 1) попередньо узгодивши з особою, відносно якої матеріали кримінального провадження виділені в окреме провадження (суддя), суму матеріальної вигоди, вказав особі відносно якої клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності перебуває у суді першої інстанції, про необхідність передачі коштів у сумі 30 000 грн у день чергового засідання, що мало відбутися 21.06.2013 р.

21.06.2013 року близько 12 год 15 хв. поблизу приміщення Ріпкинського районного суду Чернігівської області, підозрюваний (особа 1) для отримання частини неправомірної вигоди в сумі 10 000 грн для передання в подальшому особі, відносно якої матеріали кримінального провадження виділені в окреме провадження (судді), зустрівся з особою відносно якої клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності перебуває у суді першої інстанції, якій поставив умову про передачу іншої частини неправомірної вигоди в сумі 20 000 грн до початку судового засідання, що мало відбутися о 10-00 год. 04.07.2013 р.

У період з 22.06.2013 року по 23.06.2013 рік підозрюваний (особа 1), перебуваючи поблизу свого помешкання у смт. Ріпки Чернігівської області, передав особі, відносно якої матеріали кримінального провадження виділені в окреме провадження, одержану від особи відносно якої клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності перебуває у суді першої інстанції, неправомірну вигоду в сумі 10 000 грн.

04.07.2013 року близько 08 год. 30 хв. підозрюваний (особа 1), маючи на меті одержати всю суму обумовленої неправомірної вигоди, перебуваючи поблизу приміщення Ріпкинського районного суду Чернігівської області, одержав від особи відносно якої клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності перебуває у суді першої інстанції, заздалегідь обумовлену раніше частину неправомірної вигоди в сумі 20 000 грн, для подальшої передачі особі, відносно якої матеріали кримінального провадження виділені в окреме провадження (суддя), за постановлення виправдовувального вироку у кримінальному провадженні за вчинення злочину, передбаченого ч.2 ст.367 КК України.

З метою укриття неправомірної вигоди підозрюваний (особа 1) приніс до свого помешкання у смт. Ріпки Чернігівської області, отриманні від особи відносно якої клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності перебуває у суді першої інстанції, гроші сховав у кімнаті. Частину неправомірної вигоди в сумі 4000 грн залишив собі за сприяння у вчиненні злочину.

Цього ж дня, близько 19 год. 30 хв. особа, відносно якої матеріали кримінального провадження виділені в окреме провадження (суддя), на власному автомобілі, підвіз підозрюваного (особа 1) до його помешкання у смт. Ріпки Чернігівської області, надав свій портфель, до якого згідно з попередньою домовленістю, підозрюваний (особа 1) повинен був покласти решту суми неправомірної вигоди, одержаної від особи відносно якої клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності перебуває у суді першої інстанції.

Діючи узгоджено із особою, відносно якої матеріали кримінального провадження виділені в окреме провадження (суддя), підозрюваний (особа 1) зайшов до свого будинку, поклав до вказаного портфелю частину одержаної, від особи відносно якої клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності перебуває у суді першої інстанції, неправомірної вигоди в сумі 16 000 грн, після чого, за вказівкою особи, відносно якої матеріали кримінального провадження виділені в окреме провадження (суддя), на задньому сидінні автомобіля, залишив портфель з грошима.

Такі дії підозрюваного (особа 1) органом досудового розслідування кваліфіковано за ч.5 ст. 27, ч.4 ст. 368 КК України, як пособництво в одержанні службовою особою, яка займає відповідне становище (суддею), неправомірної вигоди для себе за вчинення в інтересах того, хто дає неправомірну вигоду, будь-яких дій з використанням наданого їй службового становища.

За результатами судового розгляду, суд виніс таке рішення: підозрюваного (особа 1) – визнати винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.5 ст. 27, ч.4 ст. 368 КК України [24].

Отже, вважаємо доцільним наголосити, що цілісно і системно розкрити механізм протиправної діяльності щодо прийняття пропозиції, обіцянки або

одержання суддями неправомірної вигоди – можливо лише побудувавши криміналістичну характеристику, яка врахуватиме всі криміналістично значимі ознаки кримінального правопорушення та його індивідуальність.

Важливо встановити вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Вимогою п. 7 ч. 2 ст. 291 КПК України є те, що відомості про розмір шкоди завданої кримінальним правопорушенням необхідно зазначати в обвинувальному акті, а згідно з п. 2 ч. 4 цієї ж статті, цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, має бути доданий до обвинувального акту.

Проте в більшості випадків на момент звернення особи із заявою до правоохоронного органу, їй зазвичай надходить лише прохання щодо надання неправомірної вигоди, тобто матеріальна шкода фактично не завдається. Інша ситуація, коли неправомірну вигоду вимагають у особи, чим їй може бути завдана моральна, фізична й матеріальна шкода. Тому всі ці обставини необхідно з'ясувати під час досудового розслідування [42, с. 36-38].

Необхідно приділити увагу й обставинам, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та обставинам, які характеризують особу підозрюваного (обвинуваченого), обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження.

Визначаючи обставини, які підлягають встановленню при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, варто приділяти увагу: кримінально-правовій складовій (ст. 368 КК України), кримінально-процесуальній (ст. 91 КПК України) та криміналістичній складовій (виходячи із даних криміналістичної характеристики кримінального правопорушення та особливостей його розслідування).

2.3. Типові слідчі ситуації розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди

Як показує аналіз криміналістичної літератури, у криміналістиці складовою криміналістичної методики розслідування є «слідча ситуація». У загальному значенні слідча ситуація визначається як ступінь інформаційної поінформованості суб'єкта розслідування як про подію кримінального правопорушення, так і стану процесу розслідування, що складається на певний момент часу.

Тобто, слідча ситуація характеризує не лише фактичний стан речей, наявну обстановку, але й має тактичне і стратегічне значення у розслідуванні.

Саме виділення типових слідчих ситуацій та їх науково-криміналістичний аналіз, дозволяє, на думку В.В. Тіщенка, сформулювати адекватні тактичні завдання і рекомендувати відповідну програму діяльності з розслідування злочинів певної категорії [202, с.129].

Аналіз широкого кола наукових джерел щодо дослідження слідчих ситуацій дозволив виділити три основних погляди на їх тлумачення: а) слідча ситуація як обстановка під час розслідування; б) слідча ситуація формується залежно від зібраної доказової інформації, що характеризує стан розслідування; в) зміст слідчої ситуації складають обстановка і стан розслідування — підхід, що вбачається є найбільш вдалим [18, с.6].

Типова слідча ситуація характеризується наявністю видових ознак, що конкретизують конкретну групу слідчих ситуацій. Типова слідча ситуація відображує особливості джерел і умов їх формування, засобів і методів її вирішення під впливом специфіки кримінального правопорушення, елементів його криміналістичної характеристики, етапів розслідування (початкового та наступного). Джерелами типових слідчих ситуацій є практичні дані: практичний досвід, матеріали кримінальних проваджень, рішення суду.

Зупинимося на типових слідчих ситуаціях розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Традиційно в криміналістичній методиці виділяють два етапи розслідування – початковий і наступний. Їх розмежування повинно базуватися на такій ознаці,

яка легко піддається визначенню і є стійкою. Такою ознакою, як обґрунтовано відзначає А.Ф. Волобуєв, може бути вирішення тактичних завдань, у зв'язку з чим він визначає етап розслідування як певний проміжний пункт в процесі розслідування кримінального правопорушення, який характеризує стан слідства з точки зору повноти вирішення його задач і визначається прийнятими процесуальними рішеннями у кримінальному провадженні. Для початкового етапу розслідування характерними є такі завдання розслідування: 1) встановлення місця, часу та інших обставин вчинення кримінального правопорушення, його змісту, а також виявлення, фіксація та вилучення слідової інформації, яка під впливом несприятливих умов може зникнути або бути знищеною; 2) встановлення, розшук і затримання особи (або вибір запобіжного заходу), підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення; 3) збирання доказів, достатніх для пред'явлення підозри особі [29, с.28-37].

Отже, початковий етап завершується, коли встановлено особу, щодо якої є обґрунтовані підозри вважати, що вона вчинила кримінальне правопорушення і збирано докази, достатні для повідомлення їй підозри у вчиненні кримінального правопорушення. Наступний етап розслідування спрямовується на подальше доказування вини підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення і спрямуванні матеріалів кримінального провадження до суду.

Отже, це традиційний погляду у науковій літературі, згідно з яким початковий етап розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди розпочинається із внесення даних до ЄРДР і завершується встановленням особи, щодо якої є підстави повідомити про підозру у вчиненому кримінальному правопорушенні.

Однак, специфіка розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди обумовлює необхідність вести мову про попереднє документування протиправної діяльності, шляхом взаємодії із підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність та проведення негласних слідчих (розшукових) дій за умови внесення інформації до ЄРДР.

Обрання форми взаємодії пов'язано з характером слідчої ситуації, зокрема *на момент надходження інформації про подію кримінального правопорушення.*

Перша ситуація пов'язана із тим, що під час проведення оперативно-розшукових заходів задокументовано факт прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди суддею, є підстави для відкриття кримінального провадження, внесення інформації до ЄРДР та початку досудового розслідування.

Друга ситуація буде полягати в затриманні судді «на гарячому», тобто під час одержання неправомірної вигоди. Вона пов'язана із вирішенням таких додаткових завдань: створення належних умов для подальшого розслідування; попередження втечі і вчинення неправомірного впливу на свідків, понятих та інших суб'єктів фігурантом; забезпечення таємниці слідства, ізоляція затриманого від інших учасників протиправної діяльності; забезпечення збереження джерел інформації для процесу доказування; створення умов, які перешкоджатимуть продовженню вчинення кримінального правопорушення або вчинення нового.

Паралельно відбувається плановий на погоджений процес реалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності. Передбачається використання необхідних сил і засобів оперативно-розшукової діяльності, послідовність дій, план заходів та їх обсяг, залучення матеріалів оперативно-розшукової діяльності та результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій до доказування у кримінальному провадженні.

Важливо враховувати, що під час затримання судді «на гарячому», у момент передання неправомірної вигоди, слід дотримуватися наступного алгоритму дій:

1) визначити коло працівників, які будуть брати участь у операції, зокрема: оперативні працівники, слідчий (детектив), співробітники патрульної поліції, співробітники підрозділів оперативного реагування НП, співробітники підрозділів криміналістичного забезпечення та ін.;

2) визначити функції та поставити завдання для кожного учасника групи, скласти план з розподілом місця розташування кожного з учасників;

3) визначити наявність автотранспорту у групі затримання, номерів прикриття та вивчення місця ймовірного одержання неправомірної вигоди;

4) маскування дій правоохоронців, розробка й реалізація легенди;

5) ознайомлення учасників операції з особою фігурантів (надавач та отримувач) (фото, відео, особливі прикмети осіб, супутні речі, автотransпорт).

Слід зосередити увагу на обов'язковому складанні додаткового плану реалізації даної тактичної операції, враховуючи всі можливі форс-мажорні обставини.

За даних умов важливою є добре налагоджена взаємодія між слідчим (детективом) і працівником оперативного підрозділу, іншими залученими до вирішення поставлених завдань суб'єктами.

Такі слідчі ситуації характеризують початок досудового розслідування і значною мірою обумовлюють ефективне досягнення завдань кримінального провадження. Слід додати, що формування типових слідчих ситуацій в поєднанні з тлумаченням етапів розслідування використовується для структуризації окремих методик розслідування, що підвищує практичну спрямованість наукових досліджень. Формування переліку типових слідчих ситуацій для кожного етапу розслідування робить більш чіткою структуру відповідної методики розслідування кримінального правопорушення. У процесі висвітлення даного питання будемо формувати слідчі ситуації – від початкового до наступного етапів розслідування, відповідно до логіки викладу і щоб охопити якомога ширший їх перелік.

Залежно від обсягу і змісту відомостей, що стосуються події кримінального правопорушення й особи ймовірного підозрюваного, можна виокремити такі слідчі ситуації:

– факт вчинення кримінального правопорушення й особа ймовірного підозрюваного – судді який вчинив прийняття пропозиції, обіцянки або одержав неправомірну вигоду – відомі;

– про факт вчинення кримінального правопорушення та особу ймовірного підозрюваного – судді який вчинив прийняття пропозиції, обіцянки або одержав неправомірну вигоду – є лише окремі відомості, які підлягають перевірці;

– наявна інформація про корупцію у судовій системі, відомості про особу ймовірного підозрюваного у вчиненні прийняття пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди – відсутні.

У свою чергу перша слідча ситуація залежно від обсягу і змісту даних, що вказують на співучасть у вчиненні кримінального правопорушення, може бути розподілена на декілька інших: а) у вчиненні кримінального правопорушення, крім надавача неправомірної вигоди і отримувача, брало участь декілька осіб, мова йде про співучасників (організатор, підбурювач, пособник); б) у вчиненні кримінального правопорушення брали участь лише надавач і отримувач.

Ознаками, що вказують на вчинення кримінального правопорушення у співучасті, є: великий розмір предмету неправомірної вигоди; ретельна підготовка до вчинення кримінального правопорушення; продумані дії правопорушників; належна поінформованість про предмет посягання; увага до ключових свідків з метою вплинути на їх позицію; у спілкуванні з правоохоронними органами відчувається їх замкнутість, хвилювання за власну безпеку; зухвала поведінка підозрюваних, у спілкуванні із слідчими (детективами), оперативними співробітниками; залучення «системи захисту»: у якості захисників підозрюваних виступають досвідчені адвокати; здійснюється пошук можливостей підкупу, іншого впливу на співробітників правоохоронних органів, суддів; використання корумпованих зв'язків у правоохоронних органах, органах влади, засобах масової інформації;

Характерною ознакою вчинення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, є протидія розслідуванню кримінального правопорушення.

Протидія розслідуванню, на думку О.В. Александренко – це своєрідний вид соціальної діяльності, що являє собою систему цілеспрямованих дій з перешкоджання повному, усебічному й об'єктивному розкриттю та розслідуванню злочинів [2, с.90].

Протидія розслідуванню сьогодні набула особливої актуальності й гостроти у зв'язку з поширенням організованої злочинності, тісно пов'язаної зі зростанням

кількості корумпованих працівників владних структур і правоохоронних та судових органів. Протидія може охоплювати не тільки активну форму людської поведінки – дію, але й пасивну – бездіяльність. До протидії у формі бездіяльності відносяться умовчання, недонесення, неповідомлення запитуваних відомостей, невиконання дій, які вимагаються, відмова від надання показань.

Узагальнюючи проведені дослідження, слід зазначити, що протидія розслідуванню прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди головним чином спрямовується на приховування події кримінального правопорушення та на перешкоджання розслідуванню кримінального правопорушення.

Види, форми, методи і засоби протидії розслідуванню – різноманітні. Так, стосовно організованої злочинності, форми протидії розслідуванню Р.М. Шехавцов, окрім загальних підстав, диференціює за об'єктом впливу (прості та комплексні); за кількістю об'єктів впливу – простий (шляхом впливу на один об'єкт), складний (на два та більше об'єкти); за тривалістю (одномоментні; такі, що використовуються упродовж всього розслідування); за характером прояву (явні та приховані) [237,с.34-36].

Вивчення емпіричних джерел (додаток А) продемонструвало, що під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди застосовувалися такі види протидії з боку недобросовісних учасників кримінального провадження, зокрема – підозрюваних та/або свідків.

– приховування і знищення слідів кримінального правопорушення і правопорушника (64,5 слідчих НП, 59,7% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 55,6 % суддів);

– приховування і знищення інформації, що має доказове значення, та її носіїв (48,4%, 46,3%, 44,4% опитаних);

– вплив на учасників кримінального провадження (підкуп, погрози, шантаж) (58,1%, 70,1%, 30,6% респондентів);

– втручання в діяльність правоохоронних органів, створення перешкод діяльності слідчого (детектива, оперативного працівника) (40,3%, 49,3%, 36,1% опитаних).

Таким чином, залежно від протидії учасників кримінального провадження слід виділити слідчі ситуації, які супроводжуються її проявами або – ні (протидія відсутня або не виявляється і не впливає на хід досудового розслідування).

Ще одна характерна ознака розглядуваної слідчої ситуації – використання корумпованих зв'язків з метою «прикриття», а в разі виявлення – здійснення протидії розслідуванню.

Отже, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди відноситься до тієї категорії кримінальних правопорушень, результативність доказування в яких, як і наслідок судового розгляду, цілком залежить від:

– вжитих заходів щодо перевірки інформації на етапі прийняття заяви (повідомлення) про підготовку або вчинення даного кримінального правопорушення;

– правильно обраних і проведених з дотриманням визначеної законодавством України процедури оперативно-розшукових заходів, а також слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій на початковому етапі досудового розслідування [42, с. 75];

– застосування спеціальних знань у різних формах, у тому числі призначення необхідного комплексу експертних досліджень та ін. У зв'язку з чим криміналістичному забезпеченню розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень необхідно приділити особливу увагу.

Залежно від того, наскільки на момент отримання правоохоронними органами інформації про кримінальне правопорушення щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддею неправомірної вигоди *вже було реалізовано протиправний умисел*, виокремлюють такі типові слідчі ситуації початкового етапу досудового розслідування:

1) Одержання предмета неправомірної вигоди вже відбулося та нових епізодів вчинення злочину співучасниками не планується.

Дана ситуації є несприятливою для процесу доказування, оскільки втрачено можливість задокументувати факт передачі/отримання неправомірної вигоди й відповідно затримати правопорушників «на гарячому». У зв'язку з чим постають завдання, спрямовані на виявлення та вилучення в отримувача предмета неправомірної вигоди, ретельне вивчення обставин даного кримінального правопорушення, з'ясування за які конкретні дії та рішення судді надавач надавав неправомірну вигоду.

У іншому випадку між особами, причетними до вчинення кримінального правопорушення, тривають перемовини про умови, за яких буде надано предмет неправомірної вигоди в майбутньому.

За таких умов слідчий (детектив) спільно з працівниками оперативних підрозділів повинні вжити заходів щодо проведення тактичної операції з метою фіксації обставин підготовки та вчинення кримінального правопорушення (фіксування перемовин та факту одержання неправомірної вигоди) з подальшим затриманням учасників у момент передачі такого предмету або його частин. Така ситуація є більш поширеною у практиці та сприятливою для процесу доказування [43, с. 76].

Залежно від джерела надходження відомостей, а також інформації, яка міститься в заяві (повідомленні) про факт прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддею неправомірної вигоди, можна виокремити такі типові слідчі ситуації:

1) коли заява (повідомлення) про таке кримінальне правопорушення надійшла від особи, якій про нього стало відомо ще на етапі підготовки.

Ця особа залучається та сприяє процесу документування даного кримінального правопорушення в той час коли отримувачу неправомірної вигоди невідомо про розслідування цього факту. Як правило, в даному випадку є достатні відомості про особу отримувача неправомірної вигоди та обставини події.

Повнота таких відомостей впливає на прийняття відповідних тактичних рішень. Одним із них є проведення тактичної операції із затримання «на гарячому».

2) коли факт одержання службовою особою неправомірної вигоди вже відбувся і заява надійшла від особи вже по факту події.

Така слідча ситуація є менш сприятливою, оскільки надання/одержання неправомірної вигоди вже відбулося, а стосовно предмету неправомірної вигоди відбулися дії з приховання;

3) коли інформація про факт прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, а також про готування до вчинення даного кримінального правопорушення отримана за результатами проведення оперативно-розшукової діяльності.

У цьому випадку правопорушникам невідомо про документування їх протиправних дій правоохоронними органами. Зазвичай на цій початковій стадії не може бути відразу отримано повний обсяг відомостей про кримінальне правопорушення, тому така слідча ситуація не є сприятливою для процесу доказування. Для того, щоб ці відомості були належним чином задокументовані та набули доказового значення необхідно їх легалізувати саме в межах кримінального провадження [42, с. 76-77].

Після внесення відомостей до ЄРДР про відповідне кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 або ч. 4 ст. 368 КК України, шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, у тому числі й негласних, інших процесуальних дій, застосовується такий алгоритм дій:

– затримання судді як підозрюваного, а у випадках якщо особа, яка надала неправомірну вигоду попередньо не звернулася до правоохоронних органів, то відбувається затримання і надавача неправомірної вигоди, та здійснюють їх особистий обшук;

– обшук місця де зберігається предмет неправомірної вигоди. Якщо місце передачі неправомірної вигоди не збігається з місцем її зберігання і немає необхідності здійснення пошукових дій, характерних для обшуку, то проводиться огляд місця події де відбулося одержання неправомірної вигоди [43, с. 85];

– здійснюються первинні та повторні допити судді та особи, яка надала неправомірну вигоду.

Допит підозрюваного судді слід здійснювати із застосуванням засобів відеозапису. Варто конкретизувати коло посадових обов'язків судді, а також максимально деталізувати за які саме дії, рішення – пропонувалася та /або одержувалася неправомірна вигода. Слід отримати дані про судові рішення які були прийняті (готувалися до прийняття) з метою реалізації протиправного наміру.

– вирішується питання щодо обрання запобіжного заходу підозрюваному судді із врахуванням глави 37 «Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб», п. 2 ч. 1 ст. 480 КПК України [87];

– проводиться тимчасовий доступ до речей та документів, які підтверджують, що особа є суддею на момент вчинення кримінального правопорушення, а також допомагають з'ясувати коло її повноважень і їх відношення до події кримінального правопорушення. Також з метою вилучення відповідної документації, може проводитися обшук службового кабінету судді, його житла чи іншого володіння (транспортного засобу);

– здійснюються допити як свідків понятих, які були присутні під час вилучення предмета неправомірної вигоди у судді, обшуку житла чи іншого володіння особи, а також безпосереднього керівника судді – щодо посадових обов'язків підозрюваного, а також допити осіб, яким відомі обставини прийняття суддею управлінських чи судових рішень, щодо яких була висловлена пропозиція, надана обіцянка, прохання надати неправомірну вигоду.

Якщо в результаті здійснення оперативно-розшукової діяльності одержані дані про готування до вчинення кримінального правопорушення, що підпадає під ознаки ч. 3, ч. 4 ст. 368 КК України, організовується тактична операція «Документування одержання неправомірної вигоди суддею». В результаті її здійснення можуть бути одержані фактичні дані, про інші епізоди корупційної діяльності суддів. Типовим за даних умов є проведення контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту. При цьому їх використання

не повинно призвести до провокації злочину. До складу цієї операції в таких умовах можуть включатися:

- спеціальне виготовлення речей, документів, які необхідні для звернення до судді;

- помітка предмету неправомірної вигоди для спеціального слідчого експерименту;

- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю судді (посередника), за наявності підстав;

- аудіо-, відеоконтроль особи, який проводиться разом зі спеціальним слідчим експериментом, для фіксування спілкування між суддею (посередником) та особою, яка надає неправомірну вигоду, щодо узгодження умов надання-одержання неправомірної вигоди та факту одержання суддею неправомірної вигоди. А якщо суддя залучає посередника, то аудіо-, відеоконтроль особи може задокументувати факт передачі посередником предмету неправомірної вигоди, коли є можливість його провести;

- зняття інформації з електронних комунікаційних мереж для фіксування спілкування між суддею та посередником, посередником та особою, яка надає неправомірну вигоду;

- спеціальний слідчий експеримент, під час якого здійснюється контроль за наданням-одержанням предмету неправомірної вигоди посередником, суддею;

- спостереження за посередником та суддею для фіксування контактів між ними до, після одержання неправомірної вигоди при передачі її судді;

- затримання посередника, судді у порядку ст. 208 КПК та їх обшук;

- обшук місця надання-одержання неправомірної вигоди та осіб, які в ньому знаходяться. Під час такого обшуку вилучається предмет неправомірної вигоди, засоби зв'язку, документи, у яких зафіксовані дії судді та особи, яка надавала неправомірну вигоду. Вилучається спеціальна хімічна речовина для помітки предмету неправомірної вигоди, а також мають вилучатися сліди пальців рук, інші

джерела слідової інформації, а також за можливості сліди, які можуть бути предметом молекулярно-генетичної судової експертизи;

- обшук житла чи іншого володіння (автотранспортних засобів, гаражів тощо) посередника, судді, а за наявності для цього підстав житла чи іншого володіння близьких, родичів цих осіб, з метою вилучення грошових коштів та інших матеріальних цінностей, які могли бути передані ним суддею чи посередником, після одержання неправомірної вигоди;

- огляд місця надання-одержання неправомірної вигоди, якщо воно не збігається з місцем зберігання неправомірної вигоди;

- освідування посередника, судді для фіксування та вилучення з їх тіл, одягу слідів спеціальної хімічної речовини, якщо нею був помічений предмет неправомірної вигоди;

- повідомлення судді про підозру;

- допит судді як підозрюваного;

- обрання запобіжного заходу підозрюваному;

- накладення арешту на вилучений під час обшуку предмет неправомірної вигоди та інші матеріальні об'єкти, зокрема, для забезпечення вирішення в подальшому питання щодо їх конфіскації чи спеціальної конфіскації;

- дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів під час проведених негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 266 КПК);

- долучення матеріалів оперативно-розшукової діяльності та результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій до доказування у кримінальному провадженні;

- отримання зразків для порівняльного дослідження (відбитків пальців слідів рук, слідів із ДНК, зразків голосів (судді, посередника, особи, яка надала неправомірну вигоду), для проведення судових експертиз;

- призначення хімічної експертизи для ідентифікації слідів спеціальної хімічної речовини, якою був оброблений предмет неправомірної вигоди, зі слідами цієї речовини на змивах з тіла, одягу посередника, судді; дактилоскопічної експертизи, для ідентифікації слідів пальців рук особи, яка надала неправомірну

вигоду, виявлених на предметі неправомірної вигоди, та слідів пальців рук службової особи, посередника; фоноскопичної експертизи, для ідентифікації осіб за голосом, який зафіксований на аудіо-, відеозаписах, одержаних в результаті зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж чи під час аудіо-, відеоконтролю особи; лінгвістичної експертизи матеріалів аудіо-, відеозапису, для встановлення змісту діалогів при використанні службовою особою (посередником) непрямих висловлювань чи невербальних знаків (жестів) щодо одержання неправомірної вигоди [42, с. 87-89].

Виокремлюючи типові слідчі ситуації, слід враховувати й такий критерій як «повнота реалізації протиправного умислу». Як правило, предмет неправомірної вигоди передається частинами, й документування стосується його повного обсягу, з метою вірної кваліфікації діяння. Так, у листопаді 2023 року НАБУ і САП завершили слідство за підозрою судді Броварського міськрайонного суду Київської області у вимаганні та одержанні неправомірної вигоди у сумі 4 тис. дол. США. За даними слідства, суддя одержав неправомірну вигоду від представника однієї зі сторін у цивільній справі за ухвалення рішення в її інтересах. Частину неправомірної вигоди у сумі 1 тис. дол. США він отримав раніше за прийняття ним рішення про витребування доказів у справі. Під час одержання другої частини неправомірної вигоди у сумі 3 тис. дол. США за ухвалення ним у цей день рішення про стягнення боргу на користь позивача його викрили «на гарячому» детективи Національного бюро. У вересні 2023 року НАБУ і САП викрили суддю, було повідомлено про підозру за ч. 3 ст. 368 КК України [118].

Отже, за результатами проведених досліджень побудовано таку класифікацію типових слідчих ситуацій при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди відповідно до таких критеріїв класифікації:

1) *особливості виявлення протиправної діяльності:*

– результат оперативно-розшукової діяльності – під час проведення оперативно-розшукових заходів задокументовано факт одержання неправомірної

вигоди суддею, є підстави для відкриття кримінального провадження, внесення інформації до ЄРДР та початку досудового розслідування (17,9% кримінальних проваджень, додаток Б);

– внаслідок затримання судді «на гарячому», тобто під час одержання неправомірної вигоди (38,8 %);

– інформація від заявника про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди надійшла на етапі підготовки до вчинення кримінального правопорушення (23,9%);

– факт одержання суддею неправомірної вигоди вже відбувся й відомості про подію отримані вже по факту (19,4%).

2) обсяг і зміст відомостей, що стосуються події кримінального правопорушення й особи ймовірного підозрюваного:

– факт вчинення кримінального правопорушення й особа ймовірного підозрюваного – судді який вчинив прийняття пропозиції, обіцянки або одержав неправомірну вигоду – відомі (31,3% кримінальних проваджень);

– про факт вчинення кримінального правопорушення та особу ймовірного підозрюваного – судді який вчинив прийняття пропозиції, обіцянки або одержав неправомірну вигоду – є окремі відомості, які підлягають перевірці (49,3%);

– наявна інформація про корупцію у судовій системі, відомості про конкретно вчинене кримінальне правопорушення та особу ймовірного підозрюваного у вчиненні прийняття пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди – відсутні (19,4%).

3) наявність співучасті у вчиненні кримінального правопорушення:

– у вчиненні кримінального правопорушення, крім хабародавця і хабароотримувача, брало участь декілька осіб (організатор, підбурювач, пособник) (59,7% кримінальних проваджень);

– у вчиненні кримінального правопорушення брали участь лише хабародавець і хабароотримувач (40,3%).

4) протидія учасників кримінального провадження:

– протидія у різних формах виразу застосовується учасниками кримінального провадження (93,5% слідчих НП, 92,5% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 94,4% суддів (додаток А);

– протидія відсутня або не виражалася і не впливала на хід досудового розслідування (1,6% слідчих НП, 1,5% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 2,8 % суддів).

5) *повнота реалізації протиправного умислу:*

– протиправний умисел був реалізований, предмет неправомірної вигоди отриманий у повному обсязі (73,1% кримінальних проваджень);

– протиправний умисел був реалізований не повністю, предмет неправомірної вигоди отриманий частково (26,9%).

Висновки до другого розділу

2.1. У підсумку наукової дискусії підсумовано, що криміналістичну характеристику слід розуміти як систему типових ознак певного виду кримінального правопорушення, за допомогою якої можна визначити алгоритм дій слідчого (детектива, оперуповноваженого, іншого компетентного суб'єкта на розслідування кримінальних правопорушень) для встановлення даних про особу правопорушника, обстановку події, пошуку слідової інформації з метою встановлення обставин кримінального правопорушення, що сприятиме його швидкому, повному та неупередженому розслідуванню та судовому розгляду.

Кримінально-правова складова у структурі криміналістичної характеристики визначає її основу, на підставі аналізу складу кримінального правопорушення (ст. 368 КК України) досліджує подію з позиції суспільної небезпеки, протиправності й відповідальності за вчинене. Такі дані впливають на процес розслідування, адже визначають кваліфікацію і початок кримінального провадження. Зокрема, залежно від того, яку посаду займає суддя, а саме є службовою особою, яка займає відповідальне становище, або особливо відповідальне становище відповідно до тлумачення ч. 2, ч. 3 Примітки до ст. 368

КК України – початок досудового розслідування буде розпочинатися із внесення даних до ЄРДР за ч. 3 ст. 368 КК України або ч. 4 ст. 368 КК України.

Метою формування криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди є розробка науково обґрунтованих, апробованих практикою рекомендацій, а також найбільш раціональних напрямів слідчого пошуку на основі виявлених взаємозв'язків між окремими криміналістично значущими даними певного виду кримінальних правопорушень.

Криміналістична характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди складається із таких основних елементів: 1) особа правопорушника (на думку 98,4% слідчих НП, 97,0% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 100,0% суддів); 2) спосіб підготовки, безпосереднього вчинення та приховування кримінального правопорушення (100,0%, 98,5%, 100,0% респондентів); 3) слідова картина (96,8%, 98,5%, 94,4% опитаних); 4) обстановка вчинення кримінального правопорушення (98,4%, 89,6%, 91,7% респондентів); 5) предмет посягання (80,6%, 82,1%, 83,3% опитаних).

2.2. Обставини, що підлягають доказуванню, регламентовані ст. 91 КПК України, а також слід враховувати положення глави 37 «Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб», п. 2 ч. 1 ст. 480 КПК України, у яких встановлено особливий порядок кримінального провадження, який застосовується стосовно суддів. Мова йде про суддів, суддів Конституційного Суду України, суддів Вищого антикорупційного суду, а також присяжних на час виконання ним обов'язків у суді, Голови, заступника Голови, члена Вищої ради правосуддя, Голови, заступника Голови, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Такий особливий порядок обумовлює особливості кримінально-процесуальної форми й визначає специфіку діяльності із доказування події кримінального правопорушення. Так, згідно ч. 1 ст. 481 КПК України, письмове повідомлення про підозру щодо суддів здійснюється Генеральним

прокурором або його заступником, а щодо судді Вищого антикорупційного суду – Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора).

Згідно ст. 482 КПК України, затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом здійснюється за згодою Вищої ради правосуддя. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком: 1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням; 2) затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину. Суддя має бути негайно звільнений, якщо мета такого затримання (попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину) досягнута. Стаття 483 КПК України передбачає порядок інформування державних та інших органів чи службових осіб за даних умов. Так, про застосування запобіжного заходу, ухвалення вироку щодо суддів повідомляються: органи і службові особи, які їх обрали або призначили чи відповідають за заміщення їхніх посад.

На підставі вивчення думок вчених обґрунтовано, що встановлення обставин, які підлягають доказуванню згідно ст. 91 КПК України, є обов'язком суб'єкта, який здійснює досудове розслідування щодо розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Однак, обставини, які підлягають встановленню, ґрунтуючись на них, розширюють уявлення про розслідуване кримінальне правопорушення, дозволяють з'ясувати додаткові ознаки, які враховують індивідуальність кримінального правопорушення.

Запропоновано перелік обставин, які підлягають встановленню при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, відповідно до таких груп: кримінально-правова (ст. 368 КК України), кримінально-процесуальна (ст. 91 КПК України) та криміналістична складова (виходячи із даних криміналістичної характеристики кримінального правопорушення).

2.3. При виокремленні типових слідчих ситуацій розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди слід враховувати етапи розслідування кримінальних правопорушень. Початковий етап розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди розпочинається із внесення даних до ЄРДР і завершується встановленням особи, щодо якої є підстави повідомити про підозру у вчиненому кримінальному правопорушенні. Наступний етап розслідування спрямовується на подальше доказування вини підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення і спрямуванні матеріалів кримінального провадження до суду.

Однак, специфіка розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди обумовлює необхідність вести мову про попереднє документування протиправної діяльності, шляхом взаємодії із підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Обрання форми взаємодії пов'язано з характером слідчої ситуації. Перша ситуація пов'язана із тим, що під час проведення оперативно-розшукових заходів задокументовано факт одержання неправомірної вигоди суддею, є підстави для відкриття кримінального провадження, внесення інформації до ЄРДР та початку досудового розслідування. Друга ситуація буде полягати в затриманні судді «на гарячому», тобто під час одержання неправомірної вигоди. Дана ситуація пов'язана із вирішенням таких додаткових завдань: створення належних умов для подальшого розслідування; попередження втечі і вчинення неправомірного впливу на свідків, понятих та інших суб'єктів фігурантом; забезпечення таємниці слідства, ізоляція затриманого від інших учасників протиправної діяльності; забезпечення збереження джерел інформації для процесу доказування; створення умов, які

перешкоджатимуть продовженню вчинення даного кримінального правопорушення або вчинення нового. Паралельно відбувається плановий на погоджений процес реалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності. Передбачається використання необхідних сил і засобів оперативно-розшукової діяльності, послідовність дій, заходів та їх обсяг, залучення матеріалів оперативно-розшукової діяльності та результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій до доказування у кримінальному провадженні.

РОЗДІЛ 3. РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ І ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ СУДДЯМИ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

3.1. Форми та особливості використання спеціальних знань під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди

У практиці розслідування кримінальних правопорушень постійно виникають питання, що виходять за межі правових, для вирішення яких недостатньо професійних знань слідчого чи детектива як службової особи, що здійснює досудове розслідування. У таких випадках до кримінального провадження з метою виконання поставлених завдань залучаються спеціальні знання у різних формах.

Важливою формою використання спеціальних знань є залучення спеціаліста з метою надання допомоги, у тому числі шляхом використання технічних засобів. Сучасний етап розвитку криміналістики характеризується активним, цілеспрямованим пошуком шляхів удосконалення практики виявлення, розслідування та попередження кримінальних правопорушень на фундаментальній теоретичній основі. Спрямованість на удосконалення засобів і методів завжди була визначальною для діяльності з розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. І якщо перші криміналісти обходились нехитрими пристроями, то зараз у розпорядженні правоохоронців – новітня техніка, експертні центри та науково-дослідні інститути з різноманітними лабораторіями, системою криміналістичних обліків, електронними базами даних та власне експертами – висококваліфікованими спеціалістами. Проте й можливості злочинності третього тисячоліття істотно змінилися. Особливу небезпеку нині становить корупційна

злочинність, що діє як на державному, так і міжнародному рівні, добре фінансується, використовує новітні досягнення науки і техніки. Звісно, за таких умов вимоги суспільства до діяльності правоохоронців підвищуються. Цим негативним тенденціям необхідно об'єктивно протиставити сучасні методи і засоби боротьби зі злочинністю, у тому числі й науково-технічні, відповідну організацію і тактику їх використання. Отже, важливою запорукою ефективної та результативної боротьби зі злочинністю є сучасне науково-технічне забезпечення правоохоронних органів та спеціальні знання, щоб ефективно вирішити завдання, пов'язані із їх використанням.

Питання визначення меж щодо застосування технічних засобів у вітчизняній та міжнародній практиці розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, нині є важливим завданням, і нерозривною пов'язано із проблематикою використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Це питання набуває особливої актуальності у зв'язку з розширенням кола використовуваних у сфері кримінального судочинства технічних засобів, розвитком міжнародного співробітництва правоохоронних органів.

Нормативно-правові положення щодо використання технічних засобів у діяльності з розслідування кримінальних правопорушень як на вітчизняному, так і міжнародному рівнях, потребують удосконалення. Це пов'язано з тим, що у кримінальному процесуальному законодавстві правові підстави їх застосування спеціально не визначені. У КПК зазначені лише окремі прийоми та засоби фіксації речових доказів, умови проведення слідчих (розшукових) дій, залучення спеціаліста та проведення експертизи. Це ускладнює повноцінне залучення технічних засобів та спеціальних знань до вирішення завдань кримінального провадження. Зважаючи на проблемність наявної ситуації, органи, що здійснюють розслідування кримінальних правопорушень, при застосуванні нових технічних методів і засобів, стосовно яких немає прямої вказівки в кримінальному процесуальному законі, але вони рекомендовані криміналістикою, повинні керуватися принципами і завданнями кримінального судочинства та загальними

вимогами Основного закону (законність, етичність, науковість, ефективність та ін.).

Власне поняття «спеціальні знання» розглядалося багатьма науковцями протягом розвитку науки криміналістики.

На думку К. О. Чаплинського спеціальні знання сприяють повному і швидкому розкриттю та розслідуванню злочинів [224, с. 328].

Н. І. Клименко зазначає, що під час розробки рекомендацій для експертої практики, судова експертологія використовує і трансформує такі знання, за допомогою яких оптимізується впровадження спеціальних знань в судочинство [67, с. 35-40].

Науковці вважають, що спеціальними є такі знання, якими не володіє суб'єкт який здійснює досудове розслідування. Узагальнюючи, можна надати визначення терміну «спеціальні знання». Спеціальні знання – сукупність теоретичних знань і практичних умінь і навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті фахової підготовки або професійного досвіду роботи, що використовуються з метою розслідування та попередження злочинів [130, с.14-15].

І. І. Когутич вважає, що під час розслідування спеціальні знання використовують у процесуальних і непроцесуальних формах. Основними процесуальними формами застосування спеціальних знань і технічних засобів є: 1) безпосереднє використання їх слідчим, прокурором (зокрема криміналістом) і складом суду під час виконання процесуальних функцій збирання, дослідження й оцінки доказів; 2) участь спеціалістів у провадженні слідчих (розшукових) дій; 3) призначення та провадження судових експертиз. Форма реалізації спеціальних знань залежить насамперед від суб'єкта, виду діяльності й мети їх застосування. Серед непроцесуальних виправдано розглядати консультаційну й довідкову діяльність суб'єктів спеціальних знань (усну чи у вигляді довідок); проведення ревізійних чи аудиторських дій; участь суб'єктів спеціальних знань в оперативно-розшукових заходах; попередні дослідження матеріальних об'єктів

спеціалістами й експертами в усній чи письмовій формах); результати перевірок за криміналістичними обліками (у вигляді довідок) тощо [72, с. 114].

Нині немає єдиної думки щодо поняття, форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Переважно мова йде про процесуальні та непроцесуальні форми реалізації. Процесуальними слід вважати форми, які регламентовані КПК України: участь спеціаліста у кримінальному провадженні; проведення експертиз. Непроцесуальними формами є: відомчі розслідування, перевірки технічного стану; проведення досліджень об'єктів безпосередньо на місці події; в) консультаційно-довідкова допомога; надання технічної допомоги в підготовці технічних засобів, виконанні допоміжних робіт; використання допомоги обізнаних осіб при проведенні оперативно-розшукових заходів [130, с.15].

Цікавими є думки вчених щодо класифікації спеціальних знань залежно від галузі знань, яка є їх джерелом. Передусім мова йде про криміналістичні знання (з трасології, балістики, вибухотехніки, почеркознавства та ін.). Окрім власне криміналістичних, використовують й інші спеціальні знання, наприклад, з таких сфер, як: економіка; автотехніка; товарознавство, авторознавство; інформаційні та комп'ютерні технології; психологія, судова медицина, психіатрія, мистецтво, будівництво, землеустрій тощо [132, с. 242].

Проблематика використання спеціальних знань у кримінальному провадженні вивчалася низкою вчених, зокрема Н.І. Клименко, Е.Б. Сімаковою-Єфремян, М.Г. Щербаковським та іншими вченими. Однак, праці дослідників стосувалися переважно загальних засад, а проблематика використання спеціальних знань під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди не розкривалася у науковій літературі.

Щодо використання спеціальних знань під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень варто вказати дослідження О.М. Шрамка «Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень» (2021) [243].

На основі проведених теоретичних та емпіричних досліджень, необхідно виокремити види спеціальних знань, що використовуються під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. За основу їх виокремлення обрана класифікація судових експертиз відповідно до критерію застосовуваних спеціальних знань, тобто відповідної галузі знань, яку залучають до вирішення завдань кримінального провадження. Основи для такої класифікації сформовані у Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 [150].

Передусім це *криміналістичні знання*:

– *спеціальні знання в галузі почеркознавства*. Такі знання необхідні задля ідентифікації виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів (літерних та цифрових) і підпису. За допомогою вказаних знань вирішуються і деякі неідентифікаційні завдання (установлення факту виконання рукописного тексту під впливом будь-яких факторів, що заважають (природних: хворобливий стан, хронічні захворювання, вікові зміни; тимчасових зовнішніх: незвичне тримання засобу для писання, незвична поза, обмеження зорового контролю тощо; тимчасових внутрішніх: алкогольне сп'яніння, фармакологічні, наркотичні засоби тощо; штучних: викривлення письма зміненими рухами) тощо. Вивчення емпіричних джерел продемонструвало, що спеціальні знання в галузі почеркознавства у практичній діяльності щодо розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень залучалися 46,7% слідчими НП, 28,4% детективами НАБУ та співробітниками ДБР, 33,3% суддями (додаток А).

– *спеціальні знання в галузі лінгвістичної експертизи мовлення*. Спеціальні знання з лінгвістичної експертизи мовлення залучаються, за умови дослідження продуктів мовленнєвої діяльності людини, відображених у писемній або в усній формі (зафіксований у відео-, фонограмі). За розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди типовим є проведення такого виду лінгвістичної експертизи мовлення як семантико-текстуальної

експертизи. Об'єктом дослідження є звукозаписи про особливості провокації надання неправомірної вигоди, процесу прийняття пропозиції чи отримання неправомірної вигоди суддею, отримані у тому числі й шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, експерт надає відповідь на такі запитання: які значення мають слова, словосполучення, фрази, зафіксовані в тексті або повідомленні, промові, що підлягають дослідженню? Яким є об'єктивний зміст досліджуваного словосполучення, речення, тексту, групи текстів, повідомлення, промови? Чи міститься в тексті, повідомленні, промові висловлювання, виражені у формі пропозиції, обіцянки, прийняття або спонукання до надання будь-якої вигоди? Чи містяться в тексті, повідомленні, промові висловлювання, виражені у формі спонукання до вчинення певних дій? Якщо так, то до яких саме дій? [150] Вказаний перелік питань, що вирішуються експертами-лінгвістами, не є вичерпним. Важливо, що за даних умов експерту обов'язково надаються протокол огляду та прослуховування відео-, звукозаписів досліджуваних розмов із текстовим відтворенням їх змісту стенограмою, оформлений відповідно до положень КПК України.

Шляхом проведення лінгвістичної експертизи усного мовлення проводяться ідентифікаційні, діагностичні дослідження усного мовлення особи та семантичне дослідження усного мовлення. Орієнтовний перелік питань, що найчастіше вирішуються у ході судової експертизи під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди: чи брала участь особа у досліджуваній розмові, зафіксованій на (відео) фонограмі? Якщо так, то які слова та висловлювання промовлені саме нею? Чи одна й та сама особа брала участь у досліджуваних розмовах? Скільки осіб брали участь у розмові, зафіксованій на фонограмі? Чи є мовлення досліджуваної особи спонтанним підготовленим (завченим) чи спонтанним непідготовленим? Чи є в мовленні досліджуваної особи ознаки читання тексту? Чи є в мовленні досліджуваної особи ознаки імітації мовленнєвих навичок іншої людини або спотворення своїх та ін. [150]

Для ототожнення досліджуваної особи з конкретною особою за ознаками мовлення надаються: (відео) фонограма досліджуваної розмови, в якій могла брати участь певна особа; (відео) фонограма зразків усного мовлення особи, що перевіряється, у формі спонтанного діалогу або монологу. Вимоги щодо зразків усного мовлення особи, що перевіряється: 1) збіг за мовою мовлення досліджуваної особи та особи, зразки мовлення якої надані для ототожнення; 2) дотримання технічних (звукозаписуючий пристрій у робочому стані, відстань до його мікрофона і розташування відносно нього тощо) та акустичних умов (негулке середовище, відсутність сторонніх шумів, неоднчасне мовлення декількох осіб тощо) для якісного запису зразків, достатньо високої гучності мовлення особи для забезпечення розбірливості мовлення; 3) достатній обсяг мовленнєвого матеріалу (орієнтовно 5-10 хвилин мовлення особи, що перевіряється); 4) створення умов для отримання зразків у формі розгорнутих висловлювань (але не коротких реплік-відповідей на питання) [150]. Експерту також обов'язково надаються протокол огляду та прослуховування фонограм досліджуваних розмов з їх надрукованим текстом, оформлений відповідно до норм КПК України.

Вивчення емпіричних джерел продемонструвало, що спеціальні знання в галузі лінгвістичної експертизи мовлення залучалася у практичній діяльності 53,2% слідчих НП, 47,7% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 36,1% суддів (додаток А).

– *спеціальні знання в галузі техніко-криміналістичного дослідження документів.* Спеціальні знання з технічної експертизи документів необхідні задля установлення фактів і способів унесення змін до документів (підчистка, травлення, дописка, переклеювання фотокарток, літер) та виявлення їх первинного змісту. Також завданням є виявлення залитих, замазаних, вицвілих та інших слабо видимих або невидимих текстів (зображень) на різних матеріалах, а також текстів (зображень) на обгорілих та згорілих документах за умови, що папір, на якому вони зображені, не перетворився на попіл [150].

Під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди шляхом проведення технічної експертизи

документів вирішуються такі типові завдання: установлення виду та ідентифікація приладів письма за штрихами; визначення відносної давності виконання документа або його фрагментів, а також послідовності нанесення штрихів, що перетинаються; установлення цілого за частинами документа; установлення типу та ідентифікація комп'ютерної і копіювально-розмножувальної техніки за виготовленими за їх допомогою матеріальними документами; установлення способу нанесення відтисків печаток, штампів, факсиміле; ідентифікація печаток, штампів, факсиміле тощо за їх відтисками [150].

Орієнтовний перелік вирішуваних питань: чи вносились у текст документа зміни? Якщо вносилися, то яким чином (підчистка, дописка, травлення, виправлення тощо) і який зміст первинного тексту? Чи замінювались у документі аркуші? Який зміст замаскованого (зафарбованого, забрудненого, замазаного тощо) тексту? Який зміст знебарвленого тексту? Чи є на обгорілих аркушах який-небудь текст і (або) зображення? Якщо є, то який (яке) саме? Яким чином виконаний підпис від імені особи (прізвище, ім'я, по батькові), текст документа (за допомогою технічних засобів чи писальним приладом)? Чи виконані записи писальним приладом (кульковою ручкою, ручкою з пером, олівцем тощо), наданим на дослідження та ін. [150] ?

Спеціальні знання в галузі техніко-криміналістичного дослідження документів залучалася на думку 53,2% слідчих НП, 47,7% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 36,1% суддів (додаток А).

– *спеціальні знання в галузі трасології.* Спеціальні знання з трасології використовуються з метою ідентифікації або визначення родової (групової) належності індивідуально визначених об'єктів за матеріально фіксованими слідами – відображеннями їх слідоутворювальних поверхонь; задля діагностики (установлення властивостей, станів) об'єктів; вирішуються й ситуалогічні завдання (установлення механізму слідоутворення тощо).

Під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди проводяться такі основні підвиди трасологічної експертизи: експертиза слідів рук людини (дактилоскопічна); експертиза слідів

взуття людини; експертиза слідів рукавичок, одягу людини, слідів нашарувань на об'єктах; ідентифікація цілого за частинами; експертиза слідів транспортних засобів та ін. Типовою є ситуації, коли під час отримання неправомірної вигоди, на відповідному предметі залишаються сліди пальців рук надавача і отримувача неправомірної вигоди. Орієнтовним переліком вирішуваних питань є: чи є на об'єкті сліди рук? чи придатні дані сліди для ідентифікації особи? чи залишені сліди рук конкретною (однією) особою? чи залишені однією особою сліди рук, вилучені в різних місцях? чи є на даному предметі сліди рук і якщо так, то чи придатні вони для ідентифікації? якою рукою і якими пальцями руки залишено сліди? які особливості мають руки людини, що залишила сліди (відсутність пальців, наявність шрамів тощо)? чи були сліди до вилучення на поверхні конкретного об'єкта? чи є ознаки перенесення вилучених слідів з однієї поверхні на іншу [150]? Утворення дактилоскопічної слідової інформації може супроводжуватися утворенням іншої трасологічної слідової інформації, а саме відображення слідів взуття суб'єктів, слів транспортних засобів, які вони використовували при реалізації протиправної діяльності.

Опитування практиків продемонструвало, що спеціальні знання в галузі трасології залучалася у діяльності 53,2% слідчих НП, 47,7% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 36,1 % суддів (додаток А).

– *спеціальні знання у галузі фототехніки.* Спеціальні фототехнічні знання необхідні задля вирішення таких завдань розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди: 1) ідентифікації типу (марки) фото-, кіноматеріалів та відеоматеріалів, які застосовуються для зйомки і для виготовлення фотознімків і кінофільмів; 2) ідентифікації предметів, приміщень та ділянок місцевості, відображених на знімках (негативах) та відеозаписах. Типовими питаннями за даних умов, які підлягають вирішенню, є такі: чи виготовлявся даний фотознімок (фотокопія мікрофільму) за допомогою наданих технічних засобів? Той самий чи інший об'єкт (предмет, приміщення, ділянка місцевості тощо) зафіксовано на даних фотознімках (кінокадрах, відеозаписах), що надані для проведення експертизи [150]?

Дані практики свідчать, що фототехнічні знання залучалася 50,0% слідчими НП, 50,7% детективами НАБУ та співробітниками ДБР, 52,8% суддями (додаток А).

– *спеціальні знання у галузі відеозвукозапису.* Метою застосування спеціальних знань у галузі відеозвукозапису та проведення відповідної експертизи, є: встановлення технічних умов та технології отримання відеозвукозапису; ототожнення особи за фізичними параметрами голосу; ототожнення особи за лінгвістичними ознаками усного мовлення. Типовий перелік вирішуваних питань у межах проведення даної експертизи при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди: чи за допомогою даного технічного пристрою (відеомагнітофона, диктофона, відеокамери, спеціального засобу тощо) зафіксовані відеофонограма (фонограма) та її фрагменти? Чи проводився запис відеофонограми (фонограми) безперервно? Чи зазнавала змін надана відеофонограма (фонограма)? Чи одночасно проводився запис відеозображення та звуку у відеофонограмі та чи відповідає зміст відеозображення запису звуку? За допомогою одного чи декількох технічних пристроїв зафіксовані конкретні фрагменти відеофонограми (фонограми)? Чи брали перелічені особи участь у зафіксованій на фонограмі розмові та які конкретно слова та фрази ними промовлені? Скільки осіб брало участь у зафіксованій на фонограмі розмові? Чи зафіксовано мовлення особи на звукозаписі (зазначається носій та назва файлу)? Якщо так, то які слова й висловлювання промовлені саме нею? Чи зафіксовано у файлі (зазначається назва файлу) на часовому відрізку запису (зазначаються відрізок запису з год:хв:с по год:хв:с) мовлення особи? Якщо так, то які слова та висловлювання промовлені цією особою? Чи відповідає текстовий зміст розмови, який наведений в протоколі (зазначаються реквізити протоколу), змісту звукозапису цієї розмови (зазначається назва файлу [150])? та ін.

Спеціальні знання у галузі відеозвукозапису залучалися 61,3% слідчими НП, 59,7% детективами НАБУ та співробітниками ДБР, 61,1% суддями (додаток А).

– спеціальні знання у галузі криміналістичного дослідження матеріалів, речовин та виробів. В даній галузі спеціальних знань та відповідній експертизі розрізняють такі основні підвиди: волокон і волокнистих матеріалів; лакофарбових матеріалів і покриттів; нафтопродуктів та паливно-мастильних матеріалів; ґрунтів; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; сильнодійних і отруйних речовин; рідин, що містять спирт; металів і сплавів та виробів з них; полімерних матеріалів; скла, кераміки; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; встановлення наявності пестицидів у навколишньому середовищі; вибухових речовин, продуктів вибуху (пострілу).

Основними завданнями, спільними для всіх підвидів експертиз матеріалів, речовин і виробів, є: виявлення на предметах обстановки місця події (предметах-носіях) мікрочастинок або мікрослідів певних матеріалів і речовин (частинок фарби, слідів паливно-мастильних матеріалів, слідів металізації, мікрОВОЛОКОН, частинок наркотичних засобів тощо); визначення роду (виду) матеріалів і речовин за класифікаціями, що існують у науці, техніці та на виробництві (за хімічним складом, фізичними властивостями, призначенням тощо); установлення спільної родової (групової) належності матеріалів і речовин; установлення походження матеріалів і речовин з певного джерела [150].

Криміналістичне дослідження речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин – цей підвид спеціальних знань у галузі криміналістичного дослідження матеріалів, речовин та виробів – найбільш поширений у практиці розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень. Так, вказані спеціальні знання залучалися 93,5 % слідчими НП, 92,5% детективами НАБУ та співробітниками ДБР, 86,1% суддями (додаток А) у досліджуваних кримінальних провадженнях. Типовий перелік вирішуваних питань за даних умов є такий: яка природа речовини, наданої на дослідження? Чи є нашарування спеціальних хімічних речовин на предметах-носіях (грошових купюрах, змивах з рук тощо)? Чи мають надані речовини спільну родову належність?

При розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, спеціальні знання у галузі матеріалів речовин та виробів

застосовують у процесі підготовки та реалізації тактичної операції щодо затримання особи правопорушника у момент отримання предмету неправомірної вигоди. Переважно мова йде про грошові кошти, які фігурують за даних умов. Наступним кроком при реалізації даної тактичної операції буде проведення огляду місця події, фіксація предмету неправомірної вигоди за слідами спеціальних хімічних речовин та проведення відповідної судової експертизи щодо ідентифікації зразків спеціальних хімічних речовин та їх відображенні на предметі неправомірної вигоди, руках, одязі корупціонера.

Причетність судді до одержання предмету неправомірної вигоди встановлюється за фактом експертного дослідження щодо наявності мікрослідів спеціальних хімічних речовин, які попередньо контрольовано помічаються і даний процес документується. Таким чином, предмети зі слідами спеціальних хімічних речовин є речовими доказами у кримінальному провадженні, мають важливе значення як під час досудового розслідування, так і судового розгляду. Про це свідчать й результати вивчення судової практики як стосовно кримінальних проваджень щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, так й інших резонансних корупційних кримінальних правопорушень, що вчинюються службовими особами, що займають відповідальне або особливо відповідальне становище.

Наприклад, у кримінальному провадженні (ЄРДР № 12020140000000430 за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч.2 ст. 369-2 КК України), відповідно до вироку Шевченківського районного суду м. Львова від 4 вересня 2023 року, речовими доказами, згідно постанови про визнання речовими доказами у кримінальному провадженні, були визначені:

- «конверт в середині якого містились грошові кошти у сумі 1000 доларів США мають наступні номери та серії.....»;
- «мобільний телефон марки «Самсунг» ІМЕІ ....., в котрому містяться дві сім карти...»;
- «мобільний телефон марки «Самсунг» ІМЕІ. .... із сім картою мобільного оператора «Київстар» із № .....

– «обеззолений фільтр із зразком спецхімпрепарату «Промінь-1», гумові рукавиці, в яких проводилась ідентифікація та помічення грошових копюр, обеззолений фільтр зі змивами з пальців та долоні правої руки ОСОБА_8, обеззолений фільтр зі змивами з пальців та долоні лівої руки ОСОБА_8, гумові рукавиці, в яких проводились змиви з долоні та пальців правої руки ОСОБА_8, гумові рукавиці, в яких проводились змиви з долоні та пальців лівої руки ОСОБА_8, обеззолений фільтр зі змивами з пальців та долоні правої руки ОСОБА_7, обеззолений фільтр зі змивами з пальців та долоні лівої руки ОСОБА_7, гумові рукавиці, в яких проводились змиви з долоні та пальців правої руки ОСОБА_7, гумові рукавиці, в яких проводились змиви з долоні та пальців лівої руки ОСОБА_7, паперовий конверт в якому було виявлено грошові кошти в сумі одна тисяча доларів США, гумові рукавиці, в яких проводилося вилучення грошових коштів в сумі одна тисяча доларів США (постанова про визнання речовими доказами та долучення їх до матеріалів досудового розслідування від 30.05.2020)» та ін. [25]

У даному кримінальному провадженні щодо дослідження перелічених речових доказів проводилися наступні експертизи: криміналістична експертиза речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; технічна експертиза документів; криміналістична експертиза відеозвукозапису; криміналістична експертиза речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин [25].

Ще один приклад. У кримінальному провадженні (ЄРДР № 12019140000000581 за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України), відповідно до вироку Франківського районного суду м. Львова від 22 січня 2020 року, речовими доказами, згідно постанови про визнання речовими доказами у кримінальному провадженні, були визнані:

– «ватний тампон (обеззолений фільтр) із змивами з лівої руки ОСОБА_5 ; ватний тампон (обеззолений фільтр) із змивами з правої руки ОСОБА_5 ; медичні рукавиці в яких проводилися змиви з рук ОСОБА_5 ; медичні рукавиці в яких

оглядалися грошові кошти в сумі 300 доларів США; медичні рукавиці в яких проводився огляд гаманця та сумки»;

– «три купюри номіналом 100 доларів США з серіями та номерами ... (які відповідають серіям і номерам купюр вказаних у протоколі ідентифікації та помічання грошових коштів від 13.08.2019)»;

– «гаманець синього кольору ОСОБА_5, записник ОСОБА_5, мобільний телефон марки «Iphone7» червоного кольору із вмістом стартового пакета оператора мобільного зв'язку «Київстар» з № ....».

Щодо дослідження перелічених речових доказів проводилися наступні судові експертизи:

– судово криміналістична експертиза речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин;

– криміналістична експертиза відеозвукозапису [23].

У кримінальному провадженні (ЄРДР № 42020070000000336 за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 368 КК України), відповідно до вироку Іршавського районного суду Закарпатської області від 4 лютого 2021 року, речовими доказами, згідно постанови про визнання речовими доказами у кримінальному провадженні, були визначені:

– «зразок спеціальної хімічної речовини, упакований в спеціальний пакет Експертної служби №...; паперовий фільтр контрольний упакований в спеціальний пакет Експертної служби № ...; змив з правої руки, упакований в спеціальний пакет Експертної служби ...; змив з лівої руки, упакований в спеціальний пакет Експертної служби №...»;

– «грошові кошти в сумі 14000 грн. (сімдесят купюр номіналом по 200 грн.), які упаковані в спеціальний пакет МВС Експертна служба №... та передано на зберігання АТ КБ «ПриватБанк»;

З метою дослідження вказаних речових доказів було проведено експертизу, а саме – експертизу матеріалів, речовин та виробів [21].

Повертаючись до розгляду видів спеціальних знань, що використовуються під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями

неправомірної вигоди, слід зазначити й про їх інші різновиди, які не належать до групи криміналістичних.

Це *спеціальні знання в галузі товарознавства*. Під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди, призначення товарознавчої експертизи дає змогу встановити: якісні та кількісні характеристики виробу; групову належність, походження, спосіб і час виготовлення виробу; вартість, фактичну роздрібну ціну виробу (товару). Об'єктами дослідження в цьому разі є промислові товари та їх документація. Товарознавча експертиза надає відповіді на такі запитання: Яким є найменування наданого на дослідження товару? До якого виду, сорту, артикулу належить наданий на дослідження товар? Якою є вартість одиниці наданого на дослідження товару? Якою є роздрібна ціна одиниці товару, що зазначена в товарно-транспортній накладній або рахунку-фактурі? [119, с. 50].

Як зазначає О.М. Шрамко, спеціальні товарознавчі знання використовуються в процесі розслідування більшості корупційних кримінальних правопорушень, оскільки метою їх використання є встановлення оціночної вартості окремих матеріальних об'єктів (машин, обладнання, сировини, споживчих товарів тощо), які могли бути предметами посягання, а також набутими у результаті вчиненого правопорушення [243, с. 70].

На думку О. В. Шевченка, спеціальні товарознавчі знання визначають як систему науково-обґрунтованих і/або практично апробованих, незагальновідомих у кримінальному процесі товарознавчих знань теоретичного і прикладного характеру, набутих у результаті навчання та роботи за певною спеціальністю, які використовуються експертом або спеціалістом для дослідження товарних (споживчих) властивостей виробів з метою визначення їх фактичного стану або (та) їх вартості, в ході вирішення завдань кримінального судочинства [233, с. 174–175].

Під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди товарознавчі знання залучалися у практиці 80,6%

слідчих НП, 89,6% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 88,9% суддів (додаток А).

Цікавим є приклад з експертної практики (вирішення завдань у межах кримінального провадження щодо отримання неправомірної вигоди за допомогою товарознавчої експертизи). Під час огляду місця події за фактом отримання доцентом кафедри одного з університетів неправомірної вигоди від студента за іспит виявлено його розписку про надання спонсорської допомоги кафедрі університету в розмірі 10 000 грн. Підозрюваний у процесі допиту пояснив, що на ці кошти придбав для кафедри металеві двері. З метою перевірки версії підозрюваного слідчий призначив товарознавчу експертизу, поставивши експертові запитання: «Якою є вартість металевих дверей, встановлених на кафедрі в аудиторії № ...?». Спираючись на результати експертизи, слідчий дійшов висновку про те, що частину коштів, отриманих як добровільний внесок, витрачено викладачем незаконно, на власні потреби [165, с. 172-178, 119, с. 50-51].

– спеціальні знання в галузі психології залучалася у практичній діяльності 56,5% слідчих НП, 82,1% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 77,8 % суддів (додаток А) у різних формах – і як участь спеціаліста-психолога у проведенні слідчих (розшукових) дій, отримання консультації у спеціаліста-психолога, так і проведення судово-психологічної експертизи.

Об'єктом психологічної експертизи є психічно здорові особи (підозрюваний, обвинувачений, підсудний, виправданий, засуджений, свідок, потерпілий, позивач, відповідач: малолітні; неповнолітні; дорослого та похилого віку) [150].

Психологічна експертиза також може бути часткою комплексного експертного дослідження, якщо в органі, який призначив експертизу, виникають питання, вирішення яких потребує синтезування спеціальних знань з різних галузей науки (у досліджуваних кримінальних правопорушеннях мова йде про психолого-лінгвістичну експертизу) [150].

Психологічна експертиза встановлює ті особливості психічної діяльності та такі їх прояви в поведінці особи, які мають юридичне значення та викликають певні правові наслідки. Основним завданням психологічної експертизи є

визначення у підекспертної особи: індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, провідних якостей особистості; мотивовірних чинників психічного життя і поведінки; емоційних реакцій та станів; закономірностей перебігу психічних процесів, рівня їхнього розвитку та індивідуальних її властивостей [150].

При розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди типовими питаннями, які ставляться на вирішення психологічної експертизи, є наступні: які індивідуально-психологічні особливості має підекспертна особа? чи має підекспертна особа індивідуально-психологічні особливості, які суттєво вплинули на характер її протиправних дій або злочину чи злочинних дій (етичні орієнтації, соціальні установки, мотиваційна сфера)? Які психологічні особисті якості та провідні мотиваційні чинники поведінки має підекспертна особа? У якому зв'язку вони перебувають з обставинами справи? Чи могли індивідуально-психологічні особливості підекспертної особи суттєво вплинути на її поведінку під час скоєння нею протиправних дій? Чи є у підекспертної особи зміни в емоційному стані, індивідуально-психологічних проявах, які перешкоджають активному соціальному функціонуванню її як особистості і виникли внаслідок впливу певних обставин (безпідставне обвинувачення, незаконне позбавлення волі, наклеп, образа, заподіяння шкоди її громадським інтересам тощо)?

Інноваційним є підхід, що згідно із п. 6.8. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз 1998 року [150], що з метою отримання орієнтувальної інформації, у межах психологічної експертизи, можуть проводитися опитування із застосуванням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа.

Предметом опитування із застосуванням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа є отримання орієнтувальної інформації щодо: ступеня ймовірності повідомленої опитуваною особою інформації; повноти наданої опитуваною особою інформації; джерела отриманої опитуваною особою

інформації; уявлень опитуваної особи про певну подію; іншої орієнтувальної інформації, необхідної для конструювання версій розслідування певних подій. Такі опитування можуть проводитись тільки за наявності письмової згоди особи, яка проходить опитування [150].

Додатково, враховуючи специфіку розслідування корупційних кримінальних правопорушень, слід вказати наступне.

КПК України не містить прямих посилань на можливість застосування поліграфа в кримінальному провадженні. Однак, у практичній діяльності під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень – поліграф застосовується тривалий час.

Як відзначає С.С. Чернявський, висновок експерта-поліграфолога може бути джерелом доказів у кримінальному провадженні [225, с. 9]. З урахуванням викладеного вчений доходить до таких висновків: 1) використання поліграфа на досудовому слідстві здійснюють шляхом проведення судової психофізіологічної експертизи та психофізіологічних експертних досліджень під контролем поліграфолога, виконання яких забезпечуватиме система криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ та експертно-криміналістична служба МВС України, а також органи прокуратури, Служби безпеки та ін.; 2) психофізіологічна експертиза дає змогу виявити матеріальні ознаки ідеальних слідів пам'яті особи, яка є носієм інформації, що може бути використана як доказ фактів чи обставин, що їх встановлює слідчий під час розслідування; 3) слідчій практиці відомо використання висновку експерта-поліграфолога як джерела доказів у кримінальному провадженні [225, с. 10].

Дослідник А.В. Мовчан на підставі проведеного дослідження підкреслює доцільність внесення відповідних змін до КПК України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо законодавчого унормування проведення поліграфного опитування під час кримінального провадження та оперативно-розшукової діяльності [105, с. 46].

Ми розділяємо такі наукові роздуми і вважаємо доцільним удосконалити нормативно-правове регулювання застосування поліграфа під час кримінального провадження та використання отриманих результатів як джерела доказів.

Потребує розв'язку і питання про виокремлення форм використання спеціальних знань під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди

О.М. Шрамко за змістом дисертаційного дослідження, на підставі вивчення чинного законодавства, наукових джерел, анкетування працівників слідчих НП України та експертних підрозділів МВС України, вважає, що до процесуальних форм використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях при розслідуванні корупційних правопорушень слід віднести: залучення та участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій; залучення експерта та призначення судових експертиз; допит експерта. До непроцесуальних форм: ревізії та перевірки; попередні дослідження слідів, речових доказів та перевірка за криміналістичними обліками. О. М. Шрамко додатково виділяє довідково-консультаційну діяльність як змішану форму (як частково процесуальну, так і непроцесуальну) [243, с.90].

Вважаємо аргументи вченого достатньо переконливими, адже традиційний погляд на класифікацію форм використання спеціальних знань на процесуальні та непроцесуальні є застарілим, не відповідає сучасним положенням теорії доказування та стану науково-технічного прогресу. Й слід підкреслити, що сучасний погляд щодо розширеного підходу щодо виокремлення форм спеціальних знань розділяють й окремі сучасні дослідники.

Так, досліджуючи форми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні Ю.М. Черноус та А.В. Лісіцький зазначають, що вивчення норм КПК України дозволяє виокремити такі регламентовані кримінальним процесуальним законодавством форми їх використання під час розслідування кримінальних правопорушень: процесуальні; [231, с. 478]; консультаційну форму використання спеціальних знань (висновки ревізій та акти перевірок; акти про пожежу, звіти про

причини виникнення пожежі, складені спеціалістом з дослідження пожеж та ін.); непроцесуальну форму використання спеціальних знань [231, с. 480].

Наближуючи проблематику до предмету власного дослідження, слід підкреслити, що перелічені вище форми використання спеціальних знань є актуальними. Отже, під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди спеціальні знання використовуються у наступних формах:

Процесуальні:

- залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій (ст. 224, 226, 227, 228, 236, 237, 240, 245 КПК України);
- залучення спеціаліста до проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 262, 266 КПК України);
- проведення експертизи (ст. 242, 243 КПК України);
- надання консультацій спеціалістом (ст. 71 КПК України), надання письмових пояснень спеціалістом, який брав участь у проведенні відповідної процесуальної дії (згідно з п. 2 ч. 2 ст. 105 КПК України),

Змішані:

- консультаційна форма використання спеціальних знань, результати котрої підлягають додатковій оцінці як джерела доказів (ст. 93, ст. 99 КПК України);
- висновки ревізій та акти перевірок (ст. 93 КПК України);

Непроцесуальні:

- попередні дослідження слідової інформації щодо події кримінального правопорушення;
- перевірка за інформаційними, криміналістичними та довідковими базами;
- усні консультації спеціаліста з різних питань [231].

3.2 Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди

Проведення слідчих (розшукових) дій підпорядковано досягненню завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України) [87].

Науковим підґрунтям дослідження даного питання є праці Ю.М. Чорноус «Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення» (2005 р.) [230] та С.Ю. Карпушина «Проведення слідчих (розшукових) дій» (2016) [63].

У КПК України законодавець передбачив ряд загальних вимог до проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема щодо: поняття слідчих (розшукових) дій; загальні підстави їх проведення; учасники слідчої (розшукової) дії, їх права та обов'язки; час, період та строки проведення слідчих (розшукових) дій; порядок проведення та фіксування результатів слідчої (розшукової) дії.

КПК регламентує проведення таких слідчих (розшукових) дій:

- допит, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб;
- пред'явлення для впізнання: особи, речей, трупа;
- обшук;
- огляд: місця події, місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних, трупа, трупа, пов'язаний з ексгумацією;
- слідчий експеримент;
- освідування особи;
- залучення експерта та проведення експертизи;
- отримання зразків для експертизи;
- зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису.

Вивчення думки практичних працівників дозволило виокремили слідчі розшукові дії, проведення яких є типовим під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди (додаток А).

1) допит (на думку 100% слідчих НП, 100% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 100% суддів), в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (29,0%, 46,3%, 61,1% опитаних);

- 2) обшук (100% слідчих НП, 100% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 100% суддів);
- 3) огляд (96,8% слідчих НП, 98,5% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 94,4% суддів);
- 4) слідчий експеримент (66,1% слідчих НП, 46,3% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 33,3% суддів);
- 5) пред'явлення для впізнання (37,1% слідчих НП, 29,9% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 36,1% суддів);
- 6) освідчування особи (17,7% слідчих НП, 19,4% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 19,4% суддів);
- 7) отримання зразків для експертизи (29,0% слідчих НП, 26,9% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 38,9% суддів);
- 8) зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису (37,1% слідчих НП, 44,8% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 41,7% суддів);
- 9) проведення експертизи (98,4% слідчих НП, 98,5% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 100,0% суддів).

Зважаючи, що проведення допиту і обшуку належить до найпоширеніших слідчих (розшукових) дій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, розглянемо їх організаційно-тактичні засади.

Допит. Загальні кримінально-процесуальні та організаційно-тактичні особливості допиту розглянуті у роботах В.К. Весельського, В.С. Кузьмічова, С.М. Стахівського, Л.Д. Удалової та інших вчених [121; 191; 205]. Звернемо увагу на особливості допиту під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Особливу складність та значення всіх всебічного і повного встановлення всіх обставин кримінального правопорушення має допит підозрюваного, який має особливий статус як суддя, що впливає на організаційно-тактичні засади допиту.

Крім того, тактика допиту, обумовлена: а) значною інформованістю допитуваного з матеріалами, які знаходяться у розпорядженні слідчого, детектива; б) високим освітнім рівнем і соціальним статусом допитуваного.

Як правило, допит зазначених категорій осіб проводиться після допиту заявника як свідка про подію корупційного кримінального правопорушення. Дотримання такої послідовності сприяє підвищенню ефективності цієї слідчої (розшукової) дії. Адже в ході допиту заявника слідчий (детектив) одержує необхідну інформацію про зміст і характер протиправної діяльності, докази, які її підтверджують. З цією метою проводяться негласні слідчі (розшукові) дії, щоб отримати документальне підтвердження виявлених корупційних дій..

Важливим напрямом в організації і тактиці проведення допиту є виконання підготовчих заходів. Підготовка до допиту судді як підозрюваного у кримінальному провадженні охоплює виконання таких дій:

- 1) ознайомлення з матеріалами кримінального провадження;
- 2) складання плану проведення слідчої (розшукової) дії;
- 3) ознайомлення із спеціальною літературою, предметом розгляду якої є питання виявлення і розслідування корупційних кримінальних правопорушень;
- 4) ознайомлення з нормативними документами, які визначають порядок виконання службових обов'язків, розподіл повноважень у суддівській системі;
- 5) витребування, тимчасовий доступ до речей і документів, аналіз необхідних документів, які підтверджують виявлені порушення корупційного характеру;
- 6) отримання і аналіз даних, які характеризують особистість допитуваного;
- 7) залучення до підготовки і проведення допиту осіб, які володіють спеціальними знаннями;
- 8) підготовка необхідних технічних засобів, які застосовуватимуться в ході допиту та інші заходи.

Складність механізму вчинення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди вимагає від слідчого (детектива) ретельного вивчення матеріалів кримінального провадження. У ході ознайомлення

з матеріалами кримінального провадження слідчий розкриває механізм прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, який сприяє визначенню тактики допиту.

Паралельно з вивченням матеріалів кримінального провадження слідчий повинен скласти план проведення слідчої (розшукової) дії, задля отримання як доказової, так й орієнтуючої інформації, обмеженню можливості допитуваного повідомляти неправдиві дані про характер і зміст виконуваних протиправних дій. Наявність документів, речових доказів та їх системне пред'явлення в ході допиту є однією з підстав встановлення контакту з допитуваним і отримання правдивих показань.

Отримання і аналіз даних про особистість допитуваного судді є одним з важливих підготовчих заходів. Необхідно встановлювати відомості, які характеризують професійні якості допитуваного (освіта, досвід роботи) і особисті якості (характер, схильність до здійснення протиправних діянь і ін.). Важливими даними є інформація про минулий досвід професійної діяльності, корупційні зв'язки, здійснення окремих видів підприємницької діяльності близькими судді особами тощо. Вивчення особи допитуваного і врахування окремих моментів життєвого і професійного шляху може сприяти встановленню психологічного контакту з допитуваним і отриманню інформації про обставини вчинення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Підготовка технічних засобів, які можуть бути використані в ході допиту, сприяє належній організації і проведенню цієї слідчої (розшукової) дії. Перш за все, це засоби фіксації показань (відеозапис).

Результативність проведення допиту залежить від багатьох чинників. Перш за все, це відповідна підготовка слідчого (детектива) (наявність навиків і досвіду розслідування відповідних кримінальних правопорушень). З іншої сторони, позитивний результат допиту залежить від того, наскільки підготовлений допитуваний до того, щоб давати правдиві показання або ж він має намір дотримуватися «установки» на неправдиві показання, відмову від надання показань. За таких умов важливою є попередня діагностика допитуваного та

застосування тактичних прийомів, спрямованих на подолання протидії допитуваного.

Значною мірою результативність допиту залежить від здатності слідчого (детектива) правильно і своєчасно задавати питання допитуваному.

У визначенні тактики допиту як заявника, так і підозрюваного значний вплив має зміст криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Система узагальнених даних про кримінальне правопорушення сприяє створенню загальної моделі вірогідної поведінки його учасників та формуванню уявлення про його механізм.

Характер і зміст тактичних прийомів, які застосовуються в ході допиту щодо даного кримінального правопорушення, може бути визначений виходячи із аналізу поведінки допитуваного і його позиції – надавати правдиві показання чи протидіяти встановленню істини у кримінальному провадженні.

Слідча ситуація допиту, пов'язана з відмовою давати показання допитуваних про дії причетних до кримінального правопорушення осіб, обставини події через побоювання помсти з боку співучасників, матеріальну та іншу залежність – є поширеною у практичній діяльності. В ході розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди нерідко виникає ситуація, коли помічник судді, інший обізнаний співробітник судової установи через побоювання помсти з боку керівника суду, судді – підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, матеріальної або іншої особистої зацікавленості не бажає давати правдиві показання про причетність до вчинення кримінального правопорушення.

Найпоширенішим способом «захисту» в ході допиту, які застосовують підозрювані, є відмова від надання показань.

Головними тактичними прийомами для подолання відмови підозрюваного від надання показань є: переконання допитуваного в неправильності зайнятої позиції; пред'явлення речових доказів, висновків експертиз, зачитування показань інших осіб, що викривають протиправну діяльність підозрюваного; використання суперечностей між показаннями співучасників тощо.

Слід застосовувати й інноваційні рішення з метою забезпечення успішної тактики допиту, які ґрунтуються на кращому досвіді правоохоронних органів провідних іноземних держав. Наприклад, це процесуальне інтерв'ю, мозковий штурм.

Впровадження процесуального інтерв'ю на зміну традиційним допитам є сучасним світовим трендом, спрямованим на підвищення ефективності діяльності органів правопорядку. Процесуальне інтерв'ю представляє нову філософію досудового розслідування, спрямованого не на підтвердження версії слідчого, а на збір інформації та її всебічний аналіз [217].

Відповідно до стандартів процесуального інтерв'ю, отримання інформації про обставини події доцільно починати з вільної розповіді підозрюваної особи [180, с. 173]. Під час допиту домінують відкриті та напівзакриті питання, що цілком відповідає стандартам процесуального інтерв'ю, адже такі питання дозволяють отримати більше інформації від допитуваної особи, яку не обмежують відповідями «так» чи «ні» [180, с. 178].

Процесуальне інтерв'ю покликане запобігати неправдивим зізнанням або помилкам в процесі здійснення правосуддя та допомагати працівникам правоохоронних органів інтерв'ювати систематично та неупереджено, зменшуючи ризик людської помилки і неправдивих зізнань, які можуть статися в результаті застосування методів, призначених для отримання визнання вини і підтвердження версії, яку інтерв'юер вважає правдивою. Дослідження невірних засуджень показує, що проблеми «тунельного бачення» або «схильності до підтвердження» (підсвідома схильність шукати лише ту інформацію, яка «підходить» та/або ігнорувати інформацію, яка не підтверджує те, в чому переконаний інтерв'юер) лежать в основі судових помилок у майже всіх справах. ... Як результат, саме процесуальне інтерв'ю є механізмом процесуальної діяльності правоохоронних органів, мета якого полягає в отриманні точної, добровільної, надійної та повної інформації від інтерв'юента, незалежно від його процесуального статусу – свідка, потерпілого, підозрюваного чи обвинуваченого [30, с. 203]. С.Р. Гавгун визначає процесуальне інтерв'ю як процесуальну дію, що полягає в отриманні точної,

надійної та достовірної інформації від потерпілих, свідків, підозрюваних або обвинувачених – інтерв'юєнтів в ході їхнього спілкування з інтерв'юєром для встановлення фактичних обставин кримінального провадження з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування [30, с. 203].

Однак, вважаємо доцільним зауважити, що нині процесуальне інтерв'ю у практичній діяльності правоохоронних органів реалізується у межах проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема – допиту. Тому зважаючи на нинішній стан розвитку кримінального процесуального законодавства, процесуальне інтерв'ю не слід розглядати як окрему процесуальну дію, а як систему тактичних прийомів допиту.

Ще одним інноваційним методом отримання інформації від підозрюваного у процесі допиту під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди – є рефлексивне мислення і прийоми його реалізації.

Рефлексія тісно пов'язана зі встановленням психологічного контакту під час допиту. Застосовуючи рефлексивне мислення, слідчий (прокурор): 1) імітує мислення допитуваного, ставить себе на місце допитуваного, щоб збагнути розумові процеси, визначити характер поведінки особи для можливості вибору способу встановлення психологічного контакту; 2) визначає мотиви, що спонукали допитуваного до вчинення певних дій, щоб зрозуміти його психологічну спрямованість, знайти «точки взаємопорозуміння» у процесі розмови; 3) аналізує всі можливі чинники, що впливають на позицію особи та її вчинки залежно від конкретної ситуації, щоб подолати їх вплив на особу. Здійснюючи рефлексивне управління, слідчий (прокурор): 1) змінює негативний емоційний стан та долає можливі бар'єри спілкування; 2) корегує неправильно сформовані ситуаційні настанови допитуваного, щоб орієнтувати його на заняття правильної позиції, на пошук оптимального виходу з критичної для нього ситуації; 3) здійснює вплив на допитуваного, спрямований на встановлення психологічного контакту з метою закріплення правильної позиції та забезпечення надання достовірних та повних показань; 4) на підставі вчиненого впливу, реакції особи на нього та ситуаційної

обстановки при допиті слідчий прогнозує подальшу поведінку особи, здійснює вплив, що спрямований на закріплення психологічного контакту [11, с. 7-8].

Тобто, рефлексивне мислення передбачає попереднє максимальне вивчення особи допитуваного, намагання максимально зрозуміти причини та мету реалізації протиправної діяльності, й на підставі отриманих даних сформулювати прийоми ефективного отримання об'єктивних показань допитуваного.

Вивчення думки практиків засвідчило використання всіх розглянутих тактичних прийомів та їх комплексів під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди (додаток А). Це: встановлення психологічного контакту (на думку 100% слідчих НП, детективів НАБУ та співробітників ДБР, суддів), переконання (100%), постановка різного виду запитань (100%), пред'явлення речових доказів (на думку 80,6% слідчих НП, 82,1% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 83,3% суддів), процесуальне інтерв'ю (37,1%, 29,9%, 36,1% опитаних), рефлексивне мислення (66,1%, 46,3%, 61,1% респондентів відповідно).

Слід зазначити, що перераховані тактичні прийоми носять загальний характер. Для розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди ефективним прийомом буде поставка різного виду запитань на основі повного документального дослідження діяльності судді, об'єктивності прийняття судових рішень.

За таких умов слідчий (детектив) у процесі постановки питань поступово розкриває механізм вчинення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, пред'являє підозрюваному документи та речові докази, які свідчать про протиправну діяльність судді, відображає в протоколі дані про положення законодавства, які були порушені.

Під час допиту працівників апарату суду, інших суддів, обслуговуючого персоналу – слід пам'ятати, що вони можуть виступати в ролі співучасників, і зацікавлені у тому, щоб слідство не було успішним і не були досягнуті завдання кримінального провадження.

З тактичної точки зору правильним є планування проведення допиту аналізованої категорії свідків на початковому етапі розслідування. Це дозволить зменшити можливий вплив на них з боку керівництва установи суду. Слід зазначити, що виділена категорія свідків не є однорідною щодо надання повних і достовірних показань. Це, у свою чергу, потребує індивідуального підходу до визначення лінії поведінки і застосування відповідних тактичних прийомів, встановлення психологічного контакту, з метою з'ясування справжніх намірів допитуваного.

При допиті зазначеної категорії свідків (співробітників судової установи як свідків) ефективним є застосування таких тактичних прийомів: пред'явлення документів, які свідчать про допущені порушення у службовій діяльності; виявлення причин, що спонукають свідка давати неправдиві показання; використання протиріч між допитуваними; пред'явлення допитуваному матеріалів проведеного документального дослідження, фрагментів протоколу допиту інших осіб; стимулювання позитивних якостей допитуваного; встановлення й аналіз внутрішніх протиріч для виявлення неправдивих чи помилкових показань.

Характер слідчої ситуації, індивідуальні особливості допитуваного можуть обумовити застосування й інших тактичних прийомів.

Як свідків допитують осіб, що працюють разом із підозрюваним, виконують доручення керівництва. Допитати їх необхідно якомога швидше тому, що правопорушники добре знають цих осіб, мають можливість особисто або через своїх рідних спілкуватися з ними і, звичайно, користуються цим, щоб спробувати залякати чи підкупити свідків і таким шляхом примусити їх до дачі завідомо неправдивих показань.

Крім того, не слід випускати з уваги, що як свідки можуть бути допитані особи, які можуть повідомити необхідну інформацію про особистість правопорушника, обставини не лише його професійної діяльності, але й підприємницької діяльності його родичів, близьких осіб (сусіди, знайомі, звільнені з різних підстав співробітники, родичі тощо).

Аналіз практичної діяльності засвідчив і про наявні проблемні ситуації під час допиту підозрюваного у процесі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Так, зустрічаються випадки, коли підозрюваний у ході досудового розслідування, зокрема проведення допиту, визнавав себе винуватим, а в суді почав заперечувати свою причетність до вчинення кримінального правопорушення. З метою формування подальшого плану дій, слід з'ясувати причини зміни показань, й з метою їх нейтралізації (усунення) – обрати ефективні тактичні прийоми. Задля вирішення поставлених завдань використовуються прийоми рефлексного мислення, можуть бути проведені перехресні допити.

Як висновок слід зазначити, що допит підозрюваного, свідка є ефективним інструментом отримання доказів у кримінальних провадженнях про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Обшук. Як продемонстрував аналіз практики розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, причетні до протиправної діяльності суб'єкти намагаються вживати заходів для приховування предмету неправомірної вигоди, а також важливих документів, пов'язаних із подією кримінального правопорушення, інших речей. Вирішення поставлених завдань можливо шляхом проведення обшуку, що відноситься до першочергових слідчих (розшукових) дій.

При розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди можливе проведення обшуку в приміщенні суду, що складає певні труднощі. Передусім, це дотримання додаткових правових гарантій, що визначені у главі 37 «Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб», п. 2 ч. 1 ст. 480 КПК України [87].

При формуванні правових засад обшуку слід керуватися Постановою Великої Палати Верховного Суду від 11 грудня 2019 року (справа N 536/2475/14-к; провадження N 13-34кс19), яка визначила підстави для проведення обшуку в кабінеті судді та підстави для визнання отриманих доказів допустимими [135]. Згідно з обставинами справи, суддя обвинувачувався в тому, що він як службова

особа, яка займає відповідальне становище, уповноважена на виконання функцій держави, одержав хабар в значному розмірі. Суд першої інстанції дійшов висновку, що як в ході досудового розслідування, так і в ході судового розгляду не доведено те, що вчинено відповідне кримінальне правопорушення.

Пославшись на недостатність, неналежність та недопустимість досліджених судом доказів, якими сторона обвинувачення доводила подію кримінального правопорушення, вчиненого суддею, місцевий суд визнав його невинуватим та виправдав за ч. 3 ст. 368 КК України.

Суд першої інстанції зазначив, що відповідно до статей 87, 89 КПК України докази, отримані при обшуку кабінету судді, є недопустимими та отриманими внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Суд зазначив, що оскільки постанова районного суду, якою було надано дозвіл на проведення обшуку в приміщенні суду (де працював обвинувачений) та в інших належних йому приміщеннях, не містить дозволу про проведення обшуку в службовому кабінеті обвинуваченого судді. А тому суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, дійшов висновку про те, що обшук у службовому кабінеті судді був проведений без відповідного судового дозволу, а тому є незаконним, що й зумовило визнання доказів, здобутих у ході такого обшуку, недопустимими.

Однак, Велика Палата вважає, що такі висновки судів попередніх інстанцій є передчасними з огляду на таке [116].

З матеріалів кримінального провадження вбачається, що подання слідчого мотивоване, зокрема, тим, що на той момент слідство мало достатні дані про те, що грошові кошти, як хабар, будуть передані працівникам суду, де працював обвинувачений. У зв'язку з цим у приміщенні цього суду та в інших належних йому приміщеннях, на думку слідства, могли знаходитись документи, речі, цінності, здобуті злочинним шляхом, а також грошові кошти, передані як хабар, що мають значення для встановлення обставин справи.

Подання про дозвіл на проведення обшуку було спрямоване на винесення постанови про проведення обшуку у приміщенні всього суду та в інших належних йому приміщеннях, адже передбачити на момент винесення постанови про дозвіл

на проведення обшуку, яким саме працівникам відповідного суду здійснюватиметься передача коштів, було неможливо.

Тому Велика Палата Верховного Суду доходить висновку, що судові рішення в частині визнання недопустимим протоколу обшуку службового кабінету обвинуваченого судді є передчасним, так само як і висновки про те, що це зумовило визнання доказів, здобутих в ході такого обшуку, недопустимими [10, 116].

Отже, передусім при проведенні обшуку при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, слід неухильно дотримуватися положень кримінального процесуального законодавства. Слід враховувати й організаційно-тактичні особливості, які створюють перешкоди у проведенні обшуку. Насамперед, це небажання співпрацювати зі органами досудового розслідування, переховування предмету неправомірної вигоди, перешкоджання в одержанні необхідних документів, обстеженні деяких приміщень, а іноді фізична протидія з боку охорони чи зацікавлених осіб.

Проведенню обшуку в суді повинна передувати ретельна підготовка. Створюється слідчо-оперативна група, чисельність якої визначається з урахуванням обсягу майбутньої роботи, кількості приміщень, які належить обшукати, чисельності працюючого персоналу. На час проведення обшуку залучається група фізичного захисту. Оперативним шляхом встановлюється режим роботи суду, чисельність персоналу, система охорони, кількість, місце розташування і призначення службових приміщень. Окремо збирається інформація про керівних осіб суду, час їх прибуття на роботу, з'ясовується, в чий компетенції відкриття тих чи інших сховищ, сейфів, користування базами даних. Під час підготовки вирішується, в яких приміщеннях буде проводитися обшук: у всьому суді або тільки в окремих кімнатах. Розподіляються обов'язки між учасниками слідчо-оперативної групи, проводиться інструктаж на випадок виникнення конфліктної ситуації. Обшук доречно розпочинати в момент відкриття суду, попередньо заблокувавши всі входи в будівлю. Пред'явивши ухвалу слідчого

судді про проведення обшуку, слідчо-оперативна група приступає до проведення слідчої (розшукової) дії.

Позитивні результати, як свідчать матеріали слідчої практики, забезпечує обшук місця проживання як судді, так і його близьких осіб (професійними або особистими зв'язками), їх гаражів, дач, підсобних приміщень. У деяких випадках предмет неправомірної вигоди (чи його частини), документи, у тому числі електронні, правопорушники зберігають при собі чи в автомобілі, у тайниках чи за допомогою різних маскувань.

Так, колегія суддів ВАКС визнала винуватим суддю Зарічного суду міста Суми громадянина Ш. в одержанні хабаря і засудила його до позбавлення волі строком на сім років. Також у судді конфіскували усе майно. Після відбуття покарання він не матиме права перебувати на посадах в органах судової влади строком на три роки. Суддю викрили на хабарі у 2019 році. Тоді до Зарічного райсуду надійшов адмінпротокол про притягнення до відповідальності громадянина за керування авто у нетверезому стані. Згідно з даними слідства, суддя Шершак нібито попросив у громадянина гроші за непритягнення його до відповідальності, а також в аналогічній щодо нього, яка мала поступити до його суду з Голосіївського суду Києва. У підсумку гроші передали судді. Детективи НАБУ виявили 1700 доларів у будинку судді, а ще 300 доларів під час його особистого догляду. У ЦПК акцентували, що кошти знайшли у банці з-під зеленого горошку [193].

Інший приклад використання суддею «підручних засобів» як тайників. Так, Суддя Міжгірського суду Закарпатської області Антон Г. ховав хабар у коробці з-під пластиліну. Верховний Суд підтримав вирок для судді, якого ВАКС засудив до 5 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Йому також заборонили займати посаду судді протягом трьох років після відбуття покарання. ВАКС встановив, що суддя вимагав і отримав 15 тисяч грн хабаря за рішення щодо стягнення боргу у 150 тисяч гривень. На записах розмов йдеться, як суддя зазначав позивачу щодо уточнення суми, а після засідання вказав позивачу місце,

куди саме покласти гроші. Пізніше хабар знайшли у лівій кишені піджака судді у коробці з написом «Пластилін 5 кольорів» [102].

Тому слід наголосити на тому, що під час проведення обшуку прискіплива увага має бути звернена на пошук різних тайників, маскувань, де може переховуватися предмет неправомірної вигоди або інші речі та документи, пов'язані із отриманням суддею неправомірної вигоди.

Вище ми розглядали прийоми рефлексивного мислення, які можуть бути успішно адаптовані та реалізовані під час проведення обшуку. Моделювання мислення та дій особи підозрюваного надає можливість прогнозувати її наступні дії – переховування предмета неправомірної вигоди, знищення чи приховування слідів, фальсифікацію слідової картини та ін. Тактичні прийоми спостереження, у тому числі й за невербальними реакціями обшукуваного, присутніх під час обшуку осіб дозволять зорієнтуватися у визначенні вірного напрямку пошукової діяльності.

Слід підкреслити взаємозв'язок тактичних прийомів допиту та обшуку в аспекті реалізації рефлексивного мислення. Керуючись показаннями підозрюваного, свідків, осіб, які знають обшукуваного, вивченням матеріалів кримінального провадження, особистими спостереженнями, слідчий (детектив) моделює психологічний стан обшукуваного суб'єкта, урахувавши його риси характеру, звички, таким чином визначаючи, де саме підозрюваний міг зробити тайник.

Таким чином, застосовується тактична операція «відшукання всіх об'єктів пошуку», яка спрямовується на вивчення матеріального середовища (аналіз слідів та їх ознак, використання уявної реконструкції події). Окрему групу становлять тактичні прийоми, спрямовані на пізнання події кримінального правопорушення. Застосовуються тактичні прийоми, які базуються на словесній інформації (бесіда на сторонню тему, роз'яснення значення щирого каяття), а також матеріально фіксованій інформації (демонстрація речових доказів, іншої наочної інформації). У процесі розумової діяльності слідчий застосовує тактичні прийоми, які

ґрунтуються на логіко-розумовій інформації (аналіз окремих слідів чи обставин, моделювання події) [81].

Використання тайників є одним із способів приховання кримінального правопорушення. А.О. Нечваль у результаті проведеного дослідження запропонувала наступну класифікацію тайників:

1) за місцем розташування: у житлі, іншому володінні особи: транспортному засобі, земельній ділянці, гаражі, інших будівлях чи приміщеннях побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення, особі, її тілі й одягу;

2) за способом виготовлення: повністю виготовлений тайник (у стіні, землі) або частково змінений предмет (валіза з подвійним дном, книга з вирізаними сторінками);

3) за способом маскування (замаскований чи незамаскований);

4) за призначенням (спеціалізовані, призначені для приховування лише окремих предметів (наркотичних засобів, зброї або універсального призначення, у яких зберігаються різні предмети, які не потребують особливих умов зберігання) [113].

Як правило, суддя корупціонер використовує для тайнику побутові речі (предмети), й під час обшуку членам слідчо-оперативної групи слід виявляти максимальну уважність. Так, наприклад, НАБУ і САП завершили розслідування справи щодо чотирьох суддів Київського апеляційного суду, яких викрили на одержанні неправомірної вигоди у розмірі 35 тис. дол. США за зняття арешту з літаків. Як встановило слідство, суддя Київського апеляційного суду запропонував одній зі сторін у справі задовольнити скаргу щодо скасування арешту майна приватного товариства. За це йому та трійці суддів у справі представник компанії мав надати неправомірну вигоду у розмірі 35 тис. дол. США. Передача неправомірної вигоди відбулась 28 листопада 2023 року. 10 тис. дол. США суддя-посередник залишив собі, а 25 тис. дол. США поклав у коробку з-під віскі для подальшої передачі колегам. Вони ж після отримання коштів розділили їх між собою. Під час обшуків за місцем знаходження та проживання суддів детективи

вилучили кошти, надані як неправомірна вигода. Дії суддів кваліфіковано за ч. 3 ст. 28, ч. 4 ст. 368 КК України [117].

Пошук тайників слід проводити із застосуванням засобів криміналістичної техніки (металошукачів, засобів освітлення, ендоскопічного обладнання тощо), із залученням кінологів зі службово-розшуковими собаками. Під час пошукових дій варто застосовувати тактичні прийоми спостереження за особою, житло чи інше володіння якої піддають обшуку.

Слід враховувати, що поведінка особи за умов приховування шуканих об'єктів і з метою відволікання уваги слідчого, прокурора може бути двох видів: активна (полягає в допомозі слідчому, прокурору в проведенні обшуку, пропонуванні обшукати додаткові місця) і пасивна (мовчання, скупі відповіді на питання, удавана байдужість). Вказані дії переважно спрямовані на введення в оману слідчого (детектива).

За умов, коли вилучають як предмет неправомірної вигоди: грошові кошти, речі, документи й інші об'єкти пошуку, слід залучати до фіксації вказаних дій як понятих, так й інших учасників слідчої (розшукової) дії, а також осіб, які володіють цим житлом чи іншим володінням, а також обшукуваного. Вказані дії спрямовані на забезпечення об'єктивності та законності проведення слідчої (розшукової) дії.

До проведення обшуку за даних умов слід залучати спеціаліста. Його допомога корисна на підготовчому етапі проведення слідчої (розшукової) дії (які технічні засоби слід залучати, яких додаткових учасників слідчої (розшукової) дії), робочому етапі (безпосередня допомога у виявленні, вилученні, дослідженні криміналістично значимої інформації), та завершальному етапі (спеціаліст може акцентувати увагу слідчого (детектива) на неточності опису в протоколі, що стосуються вживання окремих термінів і найменувань, опису речей, особливостей їх виявлення та вилучення). Ретельно слід описувати порядок використання спеціальних знань і технічних засобів, місце й особливості виявлення шуканих об'єктів, використувані технічні засоби; порушення обстановки, цілісності речей, якщо це відбулося (пошкодження підлоги, злом замка, розбита ваза).

Ретельно слід описати відшукані об'єкти, зазначаючи їхні загальні й індивідуальні (ідентифікаційні) ознаки.

3.3. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди

З прийняттям у 2012 році КПК України розслідування корупційних кримінальних правопорушень обов'язково передбачає проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Негласні слідчі (розшукові) дії виступають дієвим важелем у боротьбі зі злочинністю і використовуються правоохоронними органами під час збирання фактів і обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

На жаль, Україна сприймається як країна, вражена значним чином корупцією, при цьому вказана проблема поширена практично у всій державі та у всіх державних установах як на центральному, так і на місцевому рівнях. Корупція є великомасштабною проблемою. Одним із найпоширеніших проявів кримінальної корупції є одержання неправомірної вигоди суддями, протидії якому є пріоритетним напрямом роботи для правоохоронних органів.

Питання, пов'язані із провадженням негласних слідчих (розшукових) дій вивчали науковці і практики, а саме: В.І. Василичук, О. І. Козаченко, Д. Й. Никифорчук, В.Г. Севрук, С. О. Павленко, М. А. Погорецький, Л.Д. Удалова та ін.

Високий рівень латентності фактів одержання неправомірної вигоди в судовій сфері свідчить про те, що значна частина корумпованих суддів залишається за межами офіційного розслідування. Тож, підвищення ефективності проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні стає одним із першочергових завдань досудового розслідування, оскільки повнота та якість інформації, отриманої в результаті їх проведення, є підставою, що

визначає ефективність процесуального документування кримінальної корупції [125, с. 20].

Інститут негласних слідчих (розшукових) дій як засобів формування доказів у кримінальному провадженні є суттєвою новацією нового КПК України. За характером і пізнавальними можливостями ці слідчі (розшукові) дії наближаються до відповідних оперативно-розшукових заходів, що передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», провадження яких покладається на визначені цим Законом оперативні підрозділи. Поглиблене дослідження даного інституту обумовлює актуальність проблематики.

Разом з тим КПК України у частині першій ст. 246 не дає чіткого визначення поняття негласних слідчих (розшукових) дій, лише окреслює, що вони є різновидом слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню. Відповідно до частини першої ст. 223 КПК України слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [87].

Аналізуючи зазначені положення КПК України, Є. Д. Скулиш доходить висновку, що негласними слідчими (розшуковими) є дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів, або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню [189, с. 109].

Отже, кримінальне провадження за фактом одержання неправомірної вигоди суддею передбачає початок досудового розслідування невідкладно після подання заяви, повідомлення про факт неправомірної вигоди або після самостійного виявлення кримінального правопорушення у цій сфері з будь-яких джерел, обставин, що можуть свідчити про його вчинення. При цьому, як доводить практика, найбільш ефективним приводом для проведення негласних слідчих (розшукових) дій, після реєстрації події у ЄРДР, є звернення із заявою особи про вимагання від неї предмета неправомірної вигоди (успіх документування,

розслідування і розгляду у суді становить майже 97% (на думку 96,8% слідчих НП, 97,0% детективів НАБУ та співробітників ДБР, 97,2% суддів)).

У разі звернення до чергової частини правоохоронного органу заявника (ст. 60 КПК України) чи потерпілого (ст. 55 КПК України) із заявою (повідомленням) про вчинення кримінального правопорушення уповноважена на приймання та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення особа зобов'язана негайно прийняти таку заяву (повідомлення) або скласти протокол про прийняття заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення та попередити заявника (потерпілого) про кримінальну відповідальність, передбачену ст. 383 КК України, а потерпілому, крім того, згідно з частиною другою ст. 55 КПК України вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки.

Слушною з цього приводу є думка В. М. Гринчака, С. О. Павленка та С. Ю. Греченка, які зазначають, що приймати заяву в особи про факт вимагання неправомірної вигоди має винятково слідчий або оперативний працівник, що безпосередньо спеціалізується на документуванні злочинів цього виду, аби детально роз'яснити, що їй також відводиться активна роль у документуванні злочину. Зокрема, заявник повинен знати, що йому доведеться вести переговори і зустрічатися з корумпованим суддею під контролем правоохоронних органів, користуватися технічними засобами для фіксації їх злочинної діяльності [125, с. 20].

Також важливе значення мають пояснення ймовірних свідків, на яких заявник посилається у своїй заяві, опитують їх, як правило, після затримання корумпованого судді.

Слідчий (детектив), якому доручено розгляд заяви, повідомлення, відповідно до вимог частини першої ст. 214 КПК України невідкладно, але не пізніше 24 годин після її подання, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР із попередньою кваліфікацією – ч. 3 або ч. 4 ст. 368 КК України та розпочати розслідування.

Згідно ст. 480-1 КПК України, слід враховувати виняткові особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених суддею Вищого антикорупційного суду. Так, відомості, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею Вищого антикорупційного суду, вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) у порядку, встановленому КПК України. Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) зобов'язаний невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту внесення таких відомостей, повідомити Верховний Суд про початок досудового розслідування [87].

Розглянувши заяву, зареєструвавши подію у ЄРДР, і проаналізувавши всі наявні відомості, слідчий (детектив) згідно з вимогами ст. ст. 246 і 248 КПК України готує клопотання про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, погоджує з прокурором і подає на розгляд слідчого судді.

В главі 21 КПК України визначено перелік негласних слідчих (розшукових) дій, із яких найчастіше проводяться в кримінальних провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддею неправомірної вигоди:

аудіо-, відеоконтроль особи (ст.ст. 260 КПК України);

накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України);

огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України);

зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України);

зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України);

обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України);

установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (ст. 268 КПК України);

спостереження за особою, річчю або місцем(ст. 269 КПК України);

моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1КПК України);

аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України);
контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України);
негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України).

Реалізація негласних слідчих (розшукових дій) відбувається у межах злагодженої тактичної операції «Затримання судді під час отримання неправомірної вигоди». Тому слід враховувати вимоги ст. 482 КПК України, яка визначає, що затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом здійснюється за згодою Вищої ради правосуддя. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком: 1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням; 2) затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину. Суддя має бути негайно звільнений, якщо мета такого затримання (попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину) досягнута [87]. Таким чином, мова йде про застосування слідчим (детективом) комплексу процесуальних та організаційно-тактичних заходів задля забезпечення досягнення завдань кримінального провадження.

Кримінальні провадження за ст. 368 КК України відносяться до тієї категорії, вирішення яких у більшості випадків неможливе без проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідно процес доказування в даній категорії справ побудований на результатах проведених негласних слідчих (розшукових) дій, які у кримінальному провадженні мають доволі потужний

доказовий потенціал порівняно з можливостями інших процесуальних дій. Ретельно сплановані та вчасно проведені негласні слідчі (розшукові) дії уможливають оперативне реагування на вчинення кримінального правопорушення в режимі реального часу.

Практика розслідування кримінальних правопорушень за ст. 368 КК України, свідчить про те, що найбільш складними у доказуванні обставин кримінального провадження є саме прийняття пропозиції, обіцянки, прохання надати, вимагання суддею неправомірної вигоди. Причини даної ситуації наступні: надходження інформації про корупційну діяльність після реалізації злочинного наміру; спілкування щодо умов прийняття пропозиції, обіцянки, прохання надати, вимагання суддею неправомірної вигоди відбувається між майбутнім надавачем неправомірної вигоди та її отримувачем особисто, тет а тет, без сторонніх осіб; судді належать до службових осіб, які займають відповідальне чи особливо відповідальне становище, тому тримають дистанцію у безпосередньому спілкуванні і залучають перевірених посередників; конспірація та маскування процесу передання предмета неправомірної вигоди та ін.

Слід підкреслити, що на практиці одним з проблемних питань є неможливість проведення цілого ряду ключових у кримінальних провадженнях цієї категорії негласних слідчих (розшукових) дій (аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, аудіо-, відеоконтроль місця) без дозволу суду у невідкладних випадках, коли особа, яка одержує неправомірну вигоду, встановлює стислий проміжок часу, протягом кількох годин, за який необхідно передати предмет неправомірної вигоди, відмовляючись обумовлювати інший термін. Враховуючи, що підготовка клопотання, звернення до апеляційного суду та отримання відповідної ухвали на проведення негласних слідчих (розшукових) дій займає тривалий час, крім проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій як установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу та спостереження за особою, річчю або місцем (без використання спеціальних технічних засобів), документування злочинів вказаної категорії у невідкладних випадках значно ускладнюється [43, с. 178].

Все це формує проблеми доказування у кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України, без документування факту одержання неправомірної вигоди суддею. Відповідно, використання матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій має вирішальне значення. У зв'язку з цим, вже на початковому етапі досудового розслідування, прокурором та слідчим (детективом) обов'язково повинні здійснюватися заходи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, оскільки своєчасне та якісне їх застосування дає можливість встановити реальну картину події кримінального правопорушення, дійсні наміри фігурантів.

Розглянемо типові негласні слідчі (розшукові) дії, які проводять під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Передусім, проводячи негласні слідчі (розшукові) дії, фіксують фактичні переговори відносно прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Зокрема, аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України) полягає в негласній (без відома особи) фіксації та обробці з використанням технічних засобів розмови цієї особи або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування тощо. Аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України) полягає в застосуванні технічного обладнання в публічно доступному місці з метою фіксації відомостей (розмов, поведінки осіб, інших подій), що мають значення для кримінального провадження, без відома присутніх у ньому осіб. Зазначені негласні слідчі (розшукові) дії проводять на підставі ухвали слідчого судді в порядку, визначеному ст. ст. 246–249 КПК України [28].

Важливою є реалізація контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України), що може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється отримання неправомірної вигоди суддею і проводиться в таких формі спеціального слідчого експерименту (п. 3 ч. 1 ст. 271 КПК України). Таким чином, під час проведення спеціального слідчого експерименту важливу роль відведено таким негласним слідчим (розшуковим) діям, як аудіо-, відеоконтроль особи та місця, що проводяться в комплексі зі спеціальним слідчим експериментом.

Проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди реалізується згідно положень Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні 2012 року [59].

Так, Інструкція веде мову про:

– спостереження за особою в публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України), що полягає у візуальному спостереженні за особою слідчим чи уповноваженою особою для фіксації її пересування, контактів, поведінки, перебування в певному, публічно доступному місці тощо або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження (п. 1.11.8 Інструкції);

– аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України), що полягає у застосуванні технічного обладнання у публічно доступному місці з метою фіксації відомостей (розмов, поведінки осіб, інших подій), які мають значення для кримінального провадження, без відома присутніх у ньому осіб (п. 1.11.9 Інструкції);

– спеціальний слідчий експеримент, що полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину (п. 1.12.4 Інструкції).

Успішне проведення контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України) надає можливість слідчому (детективу) прийняти рішення про затримання особи правопорушника та посередника, за фактом отримання неправомірної вигоди, виходячи із попередньо проведених негласних слідчих (розшукових) дій та застосування організаційно-тактичних і технічних заходів.

Необхідно враховувати, що під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи

особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні (ч. 3 ст. 271 КПК України).

Отже, з боку правоохоронних органів, слід не допустити підбурювання до вчинення злочину. Відповідно до судової практики здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні (Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 663/2885/17 від 13 січня 2021 року [136]).

Слід проаналізувати зміст вказаної Постанови Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 663/2885/17 від 13 січня 2021 року [136]. Так, предметом розгляду матеріалів кримінального провадження за ч.3 ст. 368 КК України було питання допустимості протоколів, отриманих за наслідками проведених негласних слідчих (розшукових) дій, та визнання їх безпідставними. Так, згідно з рекомендаціями Європейського суду з прав людини з метою перевірки дотримання права на справедливий судовий розгляд у випадку використання таємних агентів Суд насамперед перевіряє, чи влаштовувались пастки (те, що зазвичай називається «матеріальним критерієм провокації»), і якщо так, то чи міг заявник у національному суді скористатися цим задля свого захисту («процесуальний критерій провокації») (пункти 37, 51 рішення у справі «Банніков проти Росії» від 04 листопада 2010 року, заява № 18757/06). Суд визначає пастку як ситуацію, коли задіяні агенти – працівники органів правопорядку або особи, що діють на їх прохання – не обмежуються суто пасивними спостереженнями протиправної діяльності, а здійснюють на особу, за котрою стежать, певний вплив, провокуючи її скоїти правопорушення, яке вона в іншому випадку не вчинила би, з метою зафіксувати його, тобто отримати доказ і розпочати кримінальне правопорушення (пункт 55 рішення у справі «Раманаускас проти Литви» від 05 лютого 2008 року, заява № 74420/01) [136]. Поведінкою, яка провокує особу на скоєння злочину, незалежно від того, чи був «таємний агент» працівником правоохоронного органу чи особою, яка діяла на їх прохання, може бути

встановлення контакту із особою за відсутності об'єктивних підозр у її причетності до злочинної діяльності (пункт 44 рішення у справі «Burak Нунпроти Туреччини» від 15 грудня 2009 року, № 17570/04), поновлення пропозиції, незважаючи на її попередню відмову (пункт 67 рішення у справі «Раманаускас проти Литви» від 05 лютого 2008 року, заява № 74420/01). Також слід зазначити, що ЄСПЛ по справам які стосуються контролю за вчиненням корупційного діяння чітко визначив, що *підбурювання* зі сторони працівників правоохоронних органів має місце тоді, коли вони або особи, які діють за їхніми вказівками (агенти), не обмежуються пасивною поведінкою, а з метою отримання доказів, впливають на суб'єкта, схилиючи його до вчинення злочину, який в іншому випадку не був би вчинений [252]. Вказані роз'яснення європейських та національних судових інстанцій повинні бути обов'язково враховані у правозастосовній діяльності слідчого (детектива).

Рішення про проведення контролю за вчинення злочину приймає виключно прокурор, шляхом винесення відповідної постанови.

У разі залучення осіб (заявника, свідка та інших осіб) для проведення негласних слідчих (розшукових) дій (аудіо-, відеоконтроль особи та ін.), слідчий (детектив) відповідно до ч. 1 ст. 275 КПК України повинен отримати добровільну згоду (заяву) на конфіденційне співробітництво з цією особою, на підставі якої слідчий виносить відповідну постанову про залучення до конфіденційного співробітництва із забезпеченням необхідних заходів безпеки відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [147] та КПК України.

На завершення, алгоритм досудового розслідування, який охоплює проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (ч. 3, ч. 4 ст. 368 КК України), можна проілюструвати на прикладі вироку Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 25 липня 2023 року [22].

Мова йде про кримінальне провадження, відомості про яке внесено до ЄРДР за №4201907000000140 від 17.05.2019 про обвинувачення ОСОБА_4, громадянина

України, який є службовою особою, що займає відповідальне становище, за ч. 3 ст. 368 КК України.

Суд встановив, що ОСОБА_4, будучи керівником територіального органу державної влади, та відповідно до положень п. 2 примітки до ст. 368 КК України службовою особою, яка займає відповідальне становище, а також згідно з положень ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» працівником правоохоронного органу, одночасно був наділений повноваженнями, як керівник Управління, діючи умисно, з корисливих мотивів, використовуючи службове становище всупереч інтересам служби та з метою власного незаконного збагачення, висловив прохання про надання та одержав у фізичної особи ОСОБА_5 неправомірну вигоду за вчинення дій які входять до компетенції Управління, та безпосередньо до компетенції ОСОБА_4, як начальника Управління.

Розслідування здійснювалося згідно алгоритму, де основними в контексті реалізації негласних слідчих (розшукових) дій є такі заходи:

- внесення до ЄРДР даних про те, що від громадянина вимагають неправомірну вигоду;
- винесення прокурором постанови про визнання підслідності за СУ ГУНП в Закарпатській області та визначення групи прокурорів;
- постанова процесуального прокурора про доручення оперативним співробітникам УЗЕ в Закарпатській області встановити істотні обставини кримінального правопорушення;
- надання ОСОБОЮ_5 письмової згоди на залучення його до конфіденційного співробітництва та проведення інших негласних слідчих розшукових дій та відповідно Постановою прокурора прокуратури Закарпатської області ОСОБУ_5 залучено до конфіденційного співробітництва та проведення інших негласних слідчих дій;
- постанова прокурора процесуального керівника про визначення підслідності кримінального правопорушення від за ТУ ДБР у м. Львові.

– постанова заступника начальника ТУ ДБР у м. Львові про створення слідчої групи;

– повідомлення слідчого ТУ ДБР у м. Львові про початок досудового розслідування кримінального правопорушення;

– протокол огляду та вручення грошових коштів про те, що свідку ОСОБА_5 оглянуто та вручено грошові кошти у сумі 300 доларів США, три купюри номіналом по 100 (сто) доларів США кожна (.....). Гроші надані ОСОБА_5 та йому належать. Фотокопії купюр додаються. Свідку ОСОБА_5 вручено спеціальний технічний засіб «Оберіг» та «Уніка AVR12» для фіксації розмови, що має відбутися між ним та ОСОБА_4 ;

– протокол огляду офіційного інформаційного ресурсу Управління у Закарпатській області, з якого вбачається, що начальником управління є ОСОБА_4 . Встановлення адреси управління за інформацією з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно;

– клопотання про проведення обшуку та ухвала слідчого судді, якою слідчим ТУ ДБР у м. Львові надано дозвіл на проведення обшуку за місцем проживання ОСОБА_4 та за місцем роботи ОСОБА_4;

– протокол обшуку відповідно до якого, за місцем проживання ОСОБА_4, в металевому сейфі виявлено та вилучено купюру номіналом 100 доларів США ... (яка була вручена ОСОБА_5, що підтверджується протоколом огляду та вручення грошових коштів та інші грошові кошти);

– протокол обшуку відповідно до якого, в приміщенні Управління ... у Закарпатській області, в кімнаті речових доказів на підвіконнику в папці синього кольору виявлено та вилучено грошові кошти в сумі 900 доларів США (які були вручені ОСОБА_5, що підтверджується відповідним протоколом огляду та вручення грошових коштів). Крім того виявлені та вилучені телефони ОСОБА_4 та його одяг, документи;

– протоколу затримання особи, підозрюваної у скоєнні злочину, ОСОБИ_4, в порядку ст. 208 КПК України.

– згідно з заяви ОСОБА_5 до матеріалів справи долучені оригінали документів: акт, дозвіл на спец водокористування, виписка з ЄДРПОУ, опис, рішення, договір оренди, карти;

– протоколу огляду згідно з яким слідчим ТУ ДБР у м. Львові оглянуто речі і документи, вилучені під час обшуку за місцем проживання ОСОБА_4, а саме: 100 доларів США ... та інші грошові кошти.

– протоколу огляду згідно з яким оглянуті речі, грошові кошти і документи вилучені під час проведення обшуку в Управлінні ... у Закарпатській області м. Ужгород, а саме: фільтрувальний папір, мобільні телефони, наказ про призначення ОСОБА_4 на посаду, положення про управління, виписка з реєстру, довіреність, журнал реєстрації вхідної кореспонденції, одяг ОСОБА_4, банківські картки з картковими рахунками;

– висновок криміналістичної експертизи речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин. З цього випливає, що на поверхні наданих для дослідження дев'яти банкнот, номінальною вартістю 100 доларів США та номерами НВ....., є нашарування спеціальної хімічної речовини неорганічної природи з жовтувато-зеленою люмінесценцією. Спеціальна хімічна речовина неорганічної природи, що виявлена на поверхні банкнот вартістю 100 доларів США та номерами НВ .... має спільну родову належність і є спеціальною хімічною речовиною препарату «Світлячок-М», зразок якої надано на аркуші паперу формату А4.

– висновок криміналістичної судово-технічної експертизи друкарських форм №3112, дев'ять банкнот, схожих на банкноти USD, номіналом 100 доларів США, зразка 1996 року із серійними номерами НВ .... вироблені у спосіб, який використовувався при виробництві таких банкнот, зразка 1996 року, що випускались в обіг Федеральною резервною системою США, тобто є банкнотами USD, номіналом 100 доларів США, зразка 1996 року, виготовленими та випущеними в обіг Федеральною резервною системою США;

– висновок криміналістичної експертизи речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин, згідно якого на наданому для дослідження

клаптику фільтрувального паперу, за допомогою якого проводились змиви з долоні та пальців правої руки ОСОБА_4 , є нашарування спеціальної хімічної речовини неорганічної природи з жовтувато-зеленою люмінесценцією. На наданому для дослідження клаптику фільтрувального паперу, за допомогою якого проводились змиви з долоні та пальців лівої руки ОСОБА_4 , нашарувань спеціальної хімічної речовини немає.

Спеціальна хімічна речовина неорганічної природи, що виявлена на поверхні частини фільтрувального паперу, за допомогою якого проводились змиви з долоні і пальців правої руки ОСОБА_4 , має спільну родову належність і є спеціальною хімічною речовиною препарату «Світлячок-М», зразок якої надано на аркуші паперу формату А4;

– висновок криміналістичної експертизи речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин, про те що на наданій на дослідження куртці ОСОБА_4 нашарувань спеціальної хімічної речовини неорганічної природи з жовтувато-зеленою люмінесценцією «Світлячок-М» немає;

– протокол про результати проведення негласної слідчої (розшукової) дії, аудіо-, відеоконтроль особи. З якого видно, що ОСОБА_5 зайшов до Управління ... у Закарпатській області, де у нього відбулась зустріч і розмова з ОСОБА_4 , хід якої фіксувався. ОСОБА_4 дає доручення працівниці Управління підготувати заяву ОСОБА_5 на обстеження земельної ділянки, ОСОБА_4 заявляє ОСОБА_5 «по строкам треба дуже серйозно закачувати рукава і щоб це бистро все пройти. Я так думаю помімо бажання ще щось мати, розумієте?», в подальшому ОСОБА_4 заводить ОСОБА_5 в інше приміщення і ОСОБА_5 передає ОСОБА_4 гроші, той бере гроші;

– протокол про результати проведення негласної слідчої (розшукової) дії, аудіо-, відео контроль особи, з якого видно, що ОСОБА_5 зустрівся близько .... години біля Управління ... у Закарпатській області з ОСОБА_14 . В ході зустрічі між ними велась розмова про те що обстеження ділянки здійснено, ОСОБА_4 наголошував на можливі штрафні санкції. ОСОБА_5 говорив ОСОБА_4 , що в нього є приблизно дві тисячі і чи зможе він зекономити;

– протокол про результати проведення негласної слідчої (розшукової) дії, аудіо-, відео контроль особи, з якого видно, що ОСОБА_5 прийшов в кабінет ОСОБА_4 , де між ними велась розмова про те, що відбулось обстеження ділянки та необхідність подальшого виготовлення документів. Потім ОСОБА_4 і ОСОБА_5 вийшли в коридор, при цьому ОСОБА_17 питає у ОСОБА_4 скільки треба, бо він запропонував «штуку», однак той сказав, що мало, ОСОБА_18 відповів, що йому потрібні кошти «на Київ », після цього ОСОБА_5 сказав, що «сотка» була, є ще «900», після ОСОБА_5 передав гроші ОСОБА_4 та пообіцяв прийти ще, після того, як отримає гроші.

Згідно з протоколу контролю за вчиненням злочину, ОСОБА_5 23.05.2019 зустрівся в Управлінні ... в Закарпатській області з начальником управління ОСОБА_4 та вів з останнім розмову про намір вести господарську діяльність. ОСОБА_4 в свою чергу заявив про серйозність обстеження управлінням об'єкта, але зауважив, що якщо є фінансові ресурси, то можливо все зробити. Заявник вийняв гроші і запропонував ОСОБА_4 , той вивів ОСОБА_5 із кабінету, провів до кімнати речових доказів, показав пустий ящик і показав один палець. ОСОБА_5 вийняв 100 доларів США і поклав у ящик, пообіцяв провести обстеження.

Далі ОСОБА_5 зустрівся біля Управління ... у Закарпатській області з ОСОБА_14 . В ході зустрічі між ними велась розмова про те, що обстеження ділянки здійснено, ОСОБА_4 наголошував на можливі штрафні санкції. ОСОБА_5 говорив ОСОБА_4 , що в нього є приблизно дві тисячі і чи зможе він зекономити.

ОСОБА_5 прийшов в кабінет ОСОБА_4 , де між ними велась розмова про те, що відбулось обстеження ділянки та необхідність подальшого виготовлення документів. Потім ОСОБА_4 і ОСОБА_5 вийшли в коридор, при цьому ОСОБА_17 питає у ОСОБА_4 скільки треба, бо він запропонував «штуку» однак той сказав, що мало, ОСОБА_18 відповів, що йому потрібні кошти «на Київ », після цього ОСОБА_5 сказав, що «сотка» була, є ще «900», після ОСОБА_5 передав гроші ОСОБА_4 та пообіцяв прийти ще, після того, як отримає гроші.

Із протоколу про результати проведення негласної слідчої (розшукової) дії зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж видно, що ОСОБА_4 зателефонував ОСОБА_5 з питанням про те, чи ОСОБА_5 прийде до нього сьогодні, той відповів, що погоджує свій бюджет. Вони домовились здзвонитись та зустрітись на наступний день.

Згідно з протоколу про відкриття матеріалів досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування підозрюваному ОСОБА_4 та його захиснику адвокату ОСОБА_20 відкриті матеріали досудового розслідування. Зауваження відсутні. У ході подальшого досудового розслідування та судового розгляду вина ОСОБА_4 у скоєнні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України, доведена у повному обсязі [22].

Отже, негласні слідчі (розшукові) дії як за процесуальною формою, так й організаційно-тактичними, технічними засадами проведення під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, мають низку особливостей. Мова йде про нерозголошення факту та методів проведення негласних слідчих (розшукових) дій; забезпечення режиму обмеженого доступу і таємності при їх реалізації; спеціально визначені суб'єкти та учасники проведення; проведення у кримінальних провадженнях щодо тяжких та особливо тяжких злочинів; дотримання особливих повноважень прокурора та слідчого судді (у тому числі отримання дозволу слідчого судді апеляційного суду або Вищого антикорупційного суду, а також врахування інших засад правового статусу судді); оцінка отриманих результатів з точки зору допустимості доказів у кримінальному провадженні.

Висновки до третього розділу

3.1. Проблематика використання спеціальних знань у кримінальному провадженні вивчалася низкою вчених, зокрема Н.І. Клименко, Е.Б.

Сімаковою-Єфремян, М.Г. Щербаковським та іншими вченими. Однак, праці дослідників стосувалися переважно загальних засад, а проблематика використання спеціальних знань під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди не розкривалася у науковій літературі. Щодо використання спеціальних знань під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень варто вказати дослідження О.М. Шрамка «Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень» (2021).

На основі проведених досліджень виокремлено види спеціальних знань, що використовуються під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. За основу їх виокремлення обрана класифікація судових експертиз відповідно до критерію застосовуваних спеціальних знань, тобто відповідної галузі знань, яку залучають до вирішення завдань кримінального провадження. Основи для такої класифікації сформовано у Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз, затвердженій наказом Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. Виокремлено особливості використання спеціальних знань за умови розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

3.2. Складною, але необхідною слідчою (розшуковою) дією для всебічного і повного встановлення всіх обставин кримінального правопорушення є допит підозрюваного, який має особливий статус судді, що впливає на організаційно-тактичні засади проведення.

Важливим напрямом в організації і тактиці проведення допиту є виконання підготовчих заходів, що охоплює: ознайомлення з матеріалами кримінального провадження; складання плану; ознайомлення із спеціальною літературою, нормативними документами, які визначають порядок виконання службових обов'язків, розподіл повноважень у суддівській системі; витребування речей і документів; аналіз документів, які підтверджують виявлені порушення

корупційного характеру; вивчення даних, які характеризують особистість допитуваного; залучення до підготовки і проведення допиту осіб, які володіють спеціальними знаннями; підготовка необхідних технічних засобів та ін.

Отримання і аналіз даних про особистість допитуваного судді є одним з підготовчих заходів. Необхідно встановлювати відомості, які характеризують професійні якості допитуваного (освіта, досвід роботи) і особисті якості (характер, схильність до здійснення протиправних діянь і ін.). Важливою є інформація про минулий досвід професійної діяльності, корупційні зв'язки, здійснення окремих видів підприємницької діяльності близькими судді особами тощо. Вивчення особи допитуваного і врахування окремих моментів життєвого і професійного шляху може сприяти встановленню психологічного контакту і отриманню інформації про обставини вчинення кримінального правопорушення.

Під час допиту працівників апарату суду, інших суддів, обслуговуючого персоналу – слід враховувати, що вони можуть бути причетні до протиправної діяльності, і зацікавлені у тому, щоб слідство не досягло своїх результатів. З тактичної точки зору правильним є планування проведення допиту таких свідків на початковому етапі розслідування. Це дозволить зменшити можливий вплив на них з боку керівництва установи суду. Слід зазначити, що виділена категорія свідків не є однорідною щодо надання повних і достовірних показань. Це, у свою чергу, потребує індивідуального підходу до визначення лінії поведінки і застосування відповідних тактичних прийомів.

При проведенні обшуку при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, слід неухильно дотримуватися положень КПК України, а також враховувати організаційно-тактичні особливості, які створюють перешкоди у проведенні обшуку. Насамперед, це небажання співпрацювати зі органами досудового розслідування, переховування предмету неправомірної вигоди, перешкоджання в одержанні необхідних документів, обстеженні деяких приміщень, а іноді фізична протидія з боку охорони чи зацікавлених осіб. Позитивні результати, як свідчать матеріали слідчої практики, забезпечує обшук місця проживання як судді, так і його близьких осіб

(професійними або особистими зв'язками), їх гаражів, дач, підсобних приміщень. У деяких випадках предмет неправомірної вигоди (чи його частини), документи, у тому числі електронні, правопорушники зберігають при собі чи в автомобілі, у тайниках чи за допомогою різних маскувань.

3.3. З прийняттям у 2012 році КПК України розслідування корупційних кримінальних правопорушень обов'язково передбачає проведення негласних слідчих (розшукових) дій. В главі 21 КПК України визначено перелік негласних слідчих (розшукових) дій, й виокремлено ті з них, які найчастіше проводяться в кримінальних провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддею неправомірної вигоди.

Проводячи негласні слідчі (розшукові) дії, фіксують фактичні переговори відносно вимагання й отримання неправомірної вигоди. Зокрема, аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України) полягає в негласній (без відома особи) фіксації та обробці з використанням технічних засобів розмови цієї особи або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування тощо. Аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України) полягає в застосуванні технічного обладнання в публічно доступному місці з метою фіксації відомостей (розмов, поведінки осіб, інших подій), що мають значення для кримінального провадження, без відома присутніх у ньому осіб. Реалізується контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України), у формі проведення спеціального слідчого експерименту [28].

Кримінальні провадження за ст. 368 КК України відносяться до тієї категорії, вирішення яких неможливе без проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідно процес доказування в даній категорії справ побудований на результатах проведених негласних слідчих (розшукових) дій, які у кримінальному провадженні мають доволі потужний доказовий потенціал порівняно з можливостями інших процесуальних дій. Ретельно сплановані та вчасно проведені негласні слідчі (розшукові) дії уможливають оперативне реагування на вчинення кримінального правопорушення в режимі реального часу.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення, проведено емпіричні дослідження та запропоновано вирішення нового наукового завдання, суть якого полягає у формуванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

За результатами здійсненого дослідження сформульовано такі висновки:

1. Аналіз наукових робіт в Україні дозволив сформулювати уявлення про фундаментальні засади розслідування корупційних кримінальних правопорушень (В. М. Трепак, О. В. Пчеліна, А. В. Шевчишен), а саме прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (О. Ю. Абакумов, Ю. О. Андрейко, М. В. Борусовський, О. М. Таркан, С. В. Олійник, Д. О. Шумейко), реалізації криміналістичного забезпечення за цих умов (Ю. М. Чорноус, О. М. Шрамко, В. В. Юсупов). Перелік монографічних та інших наукових праць з окресленої проблематики засвідчує, що основи розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди донині залишаються нерозробленими.

У процесі вивчення наукових праць та емпіричних матеріалів виявлено проблемні питання, урахування яких є значущим для формування теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Передусім ідеться про врахування потреб практики, а саме: проблеми доказування обставин кримінального правопорушення та подальшого судового розгляду кримінальних проваджень (на думку 66,1 % слідчих НП України, 82,1 % детективів НАБУ та працівників ДБР, 86,1 % суддів), наявність системи розгалужених корупційних зв'язків у суб'єкта кримінального правопорушення (62,9, 58,2 та 52,8 % опитаних відповідно); складнощі в організації розслідування (37,1, 52,2 та 33,3 %); недоліки криміналістичного забезпечення розслідування прийняття пропозиції, обіцянки

або одержання судьями неправомірної вигоди (35,5, 56,7 та 27,8 %); складнощі в пошуку й опрацюванні літератури з проблематики (46,8, 49,3 та 38,9 %); недоліки діяльності із запобігання корупційним кримінальним правопорушенням (29, 43,3 та 50 % респондентів).

2. Сформовано правові засади розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди судьями із систематизацією нормативно-правових актів відповідно до двох груп:

1) нормативно-правові акти, у яких сформульовано засади протидії корупції, визначено заходи щодо недопущення корупційних виявів у вітчизняній судовій системі (Конституція України 1996 року, КК України 2001 року, КПК України 2012 року, «Про запобігання корупції» 2014 року, «Про очищення влади» 2014 року, «Про Національну поліцію» 2015 року, «Про Національне антикорупційне бюро України» 2014 року, «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» 2015 року, «Про Державне бюро розслідувань» 2016 року, «Про вищий антикорупційний суд» 2018 року, «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції» 2006 року, «Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» 2006 року та ін., низка підзаконних нормативно-правових актів;

2) нормативно-правові акти, які становлять правову основу діяльності компетентних органів (Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, Національної поліції України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Вищого антикорупційного суду тощо) у процесі кримінального провадження щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди. Доповнюючи першу групу нормативно-правових документів, слід додатково вказати Закони України «Про прокуратуру» 2014 року, «Про Службу безпеки України» 1992 року, «Про оперативно-розшукову діяльність» 1992 року та ін.

Визначено правові засади розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди з урахуванням підслідності згідно з

КПК України, ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» тощо. Слідчі ДБР виконують завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, учинених, зокрема, службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, або посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, а також судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів НАБУ. Корупційні кримінальні правопорушення, які не підслідні НАБУ та ДБР, розслідує НП України. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди судьями супроводжується взаємодією з підрозділами НП України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Службою безпеки України, Агентством з розшуку та менеджменту активів та ін. Про це зазначили й опитані практики, а саме 91,9 % слідчих НП України, 92,5 % детективів НАБУ та працівників ДБР, 94,4 % суддів. Визначено правові засади діяльності вказаних підрозділів у контексті взаємодії під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди.

3. Наголошено на потребі в реформуванні вітчизняної судової системи згідно з кращим досвідом іноземних держав, потребою проведення системних реформ з метою забезпечення реалізації євроінтеграційних процесів, приведення вітчизняного судочинства до високих міжнародних демократичних стандартів.

На підставі результатів вивчення досвіду протидії прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди в європейських державах сформульовано висновок, згідно з яким важливою складовою є контроль з боку суспільства.

Протидії корупції в суддівській сфері сприяють спеціально створені громадські організації (Швеція), системи організаційних і правових механізмів боротьби з корупцією, тісна взаємодія громадських організацій та державних установ (Італія), постійний контроль за фінансовими статками суддів і претендентів та ці посади, прозорий механізм їх призначення (Франція), декларування доходів і витрат суддів (США), створення в системі МВС

спеціального підрозділу щодо боротьби з корупцією посадових осіб, суддів (Естонія) або спеціального незалежного органу з розслідування кримінальних правопорушень корупціонерів високого рівня (Литва); підвищення ступеня відповідальності та регламентації в законі про кримінальну відповідальність спеціальних статей з більш суворими санкціями за корупційні дії в судовій сфері, зокрема за підкуп, отримання неправомірної вигоди суддями (Німеччина, Нова Зеландія); реалізація розвитку суспільних і державних інституцій згідно з Національною антикорупційною стратегією (Фінляндія); функціонування інституту викривачів та їх захист (Норвегія, Сінгапур); ліквідація всіх форм імунітету для депутатів, чиновників і суддів (Сінгапур); запровадження спеціального реєстру для корупціонерів та їх родичів, застосування низки обмежень у випадку внесення особи до такого реєстру (Сінгапур); реалізація системи антикорупційної профілактичної роботи та заходів з підвищення правової культури громадян (Фінляндія, Нова Зеландія).

У контексті запозичення міжнародного досвіду з метою підвищення ефективності діяльності з протидії корупції, розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди запропоновано керуватися такими тезами: реформування системи правосуддя має реалізовуватися відповідно до міжнародних договорів України, з урахуванням євроінтеграційного напрямку розвитку нашої держави; необхідним є створення системи вітчизняного антикорупційного законодавства, що забезпечить прозоре та демократичне функціонування судової системи; ефективне функціонування антикорупційних механізмів має відбуватися із залученням спеціально створених правоохоронних антикорупційних органів, міжнародних організацій; удосконалення системи призначення на посаду судді із забезпеченням громадського контролю на міжнародному й державному рівнях; належне фінансове забезпечення та чіткі правила фінансового контролю щодо суддів тощо.

4. Встановлено, що теоретичні положення криміналістичної характеристики є основою криміналістичної методики розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Криміналістична

характеристика слугує орієнтиром під час обрання оптимального напрямку розслідування, формування версій, вибору тактичних прийомів у межах проведення слідчих (розшукових) дій в умовах конкретної ситуації.

На підставі вивчення наукових точок зору й емпіричних даних констатовано, що криміналістична характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди охоплює такі основні елементи: особа правопорушника (на думку 98,4 % слідчих НП України, 97 % детективів НАБУ та працівників ДБР, 100 % суддів); спосіб підготовки, безпосереднього вчинення та приховування кримінального правопорушення (100, 98,5 та 100 % відповідно); слідова картина (96,8, 98,5 та 94,4 %); обстановка вчинення кримінального правопорушення (98,4, 89,6 та 91,7 %); предмет посягання (80,6, 82,1 та 83,3 % опитаних).

Здійснено аналіз кількісно-якісних показників криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Це кримінально-правова складова (аналіз складу кримінального правопорушення), кримінологічна складова (вивчення причин, умов, якісно-кількісних показників, що відображають структуру та динаміку вчинення кримінальних правопорушень), оперативно-розшукова складова (зміст типової організаційно-тактичної моделі оперативно-розшукових заходів щодо виявлення, запобігання та документування фактів прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди); власне криміналістична складова (ґрунтується на відображенні криміналістично значущої інформації та виокремленні закономірностей роботи з нею).

Сформовано криміналістичну характеристику прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди як результат аналізу її кількісно-якісних ознак, відповідно до таких елементів: особа правопорушника; спосіб підготовки, безпосереднього вчинення та приховування кримінального правопорушення; слідова картина; обстановка вчинення кримінального правопорушення; предмет посягання.

5. Зауважено, що встановлення обставин, які підлягають доказуванню за ст. 91 КПК України, є обов'язком суб'єкта, що здійснює досудове розслідування щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. На них ґрунтуються обставини, що підлягають встановленню та які розширюють уявлення про розслідуване кримінальне правопорушення, дозволяють з'ясувати додаткові ознаки, що враховують індивідуальність механізму конкретного кримінального правопорушення.

Обґрунтовано, що перелік обставин, які підлягають встановленню в кримінальних провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди згідно з КПК України, слід тлумачити розширено, з урахуванням також такої обставини, як «з'ясування підстав для особливого порядку кримінального провадження відповідно до глави 37 КПК України». Встановлюючи подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини його вчинення), крім аналізу складу кримінального правопорушення згідно зі ст. 368 КК України, слід з'ясовувати обставини, що становлять криміналістичну характеристику прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

З'ясовано, що визначаючи обставини, які підлягають встановленню під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, варто приділяти увагу: кримінально-правовій складовій (ст. 368 КК України), кримінально-процесуальній (ст. 91 КПК України) та криміналістичній (з огляду на дані криміналістичної характеристики кримінального правопорушення та особливості його розслідування).

6. Здійснено класифікацію типових слідчих ситуацій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди відповідно до таких критеріїв:

1) особливості виявлення протиправної діяльності:

– результат оперативно-розшукової діяльності – під час проведення оперативно-розшукових заходів задокументовано факт одержання неправомірної вигоди суддею, є підстави для відкриття кримінального провадження, внесення

інформації до ЄРДР та початку досудового розслідування (17,9 % кримінальних проваджень);

– унаслідок затримання судді «на гарячому», під час одержання неправомірної вигоди (38,8 %);

– надходження інформації від заявника про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди на етапі підготовки до вчинення кримінального правопорушення (23,9 %);

– факт одержання суддею неправомірної вигоди вже відбувся і відомості про це отримано після події (19,4 %);

2) обсяг і зміст відомостей, що стосуються події кримінального правопорушення та особи ймовірного підозрюваного:

– факт учинення кримінального правопорушення та особа ймовірного підозрюваного – судді, який вчинив прийняття пропозиції, обіцянки або одержав неправомірну вигоду, відомі (31,3 % кримінальних проваджень);

– про факт учинення кримінального правопорушення та особу ймовірного підозрюваного – судді, який вчинив прийняття пропозиції, обіцянки або одержав неправомірну вигоду, є окремі відомості, які підлягають перевірці (49,3 %);

– наявна інформація про корупцію в судовій системі, проте відомості про конкретно вчинене кримінальне правопорушення та особу ймовірного підозрюваного в учиненні прийняття пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди відсутні (19,4 %).

3) наявність співучасті в учиненні кримінального правопорушення:

– у вчиненні кримінального правопорушення, крім надавача й отримувача неправомірної вигоди, брали участь декілька осіб (організатор, підбурювач, пособник) (59,7 % кримінальних проваджень);

– у вчиненні кримінального правопорушення брали участь лише надавач та отримувач (40,3 %);

4) протидія учасників кримінального провадження:

– протидія в різних формах застосовується учасниками кримінального провадження (93,5 % слідчих НП України, 92,5 % детективів НАБУ та працівників ДБР, 94,4 % суддів);

– протидії не було або вона була невираженою, не впливала на перебіг досудового розслідування (1,6, 1,5 та 2,8 % опитаних відповідно).

5) повнота реалізації протиправного умислу:

– протиправний умисел був реалізований, предмет неправомірної вигоди отриманий у повному обсязі (73,1 % кримінальних проваджень);

– протиправний умисел був реалізований неповністю, предмет неправомірної вигоди отримано частково (26,9 %).

7. Схарактеризовано види спеціальних знань залежно від галузі знань, яку залучають до виконання завдань кримінального провадження щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди:

– спеціальні знання в галузі почеркознавства (залучалися в практичній діяльності 46,7 % опитаних слідчих НП України, 28,4 % детективів НАБУ та працівників ДБР, 33,3 % суддів);

– спеціальні знання в галузі лінгвістичної експертизи мовлення (53,2, 47,7 та 36,1 % відповідно);

– спеціальні знання в галузі техніко-криміналістичного дослідження документів (53,2, 47,7 та 36,1 %);

– спеціальні знання в галузі трасології (53,2, 47,7 та 36,1 %);

– спеціальні знання в галузі фототехніки (50, 50,7 та 52,8 %);

– спеціальні знання в галузі відеозвукозапису (61,3, 59,7 та 61,1%);

– спеціальні знання в галузі криміналістичного дослідження матеріалів, речовин і виробів (зокрема речовин хімічних виробництв і спеціальних хімічних речовин) (93,5, 92,5 та 86,1 %);

– спеціальні знання в галузі товарознавства (80,6, 89,6 та 88,9 %);

– спеціальні знання в галузі психології (56,5, 82,1 та 77,8 %).

Встановлено, що криміналістичне дослідження речовин хімічних виробництв і спеціальних хімічних речовин як підвид спеціальних знань у галузі

криміналістичного дослідження матеріалів, речовин та виробів є найбільш поширеним у практиці розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень. Типовий перелік вирішуваних питань за цих умов є таким: яка природа речовини, наданої на дослідження; чи є нашарування спеціальних хімічних речовин на предметах-носіях (грошових купюрах, змивах з рук тощо); чи мають надані речовини спільну родову належність тощо. Під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди спеціальні знання в галузі криміналістичного дослідження речовин хімічних виробництв і спеціальних хімічних речовин застосовують у процесі підготовки та реалізації тактичної операції щодо затримання особи правопорушника в момент отримання предмета неправомірної вигоди. Переважно йдеться про грошові кошти, які фігурують за цих умов. Наступним кроком у реалізації цієї тактичної операції буде проведення огляду місця події, фіксація предмета неправомірної вигоди за слідами спеціальних хімічних речовин і проведення вказаної експертизи щодо ідентифікації зразків спеціальних хімічних речовин та їх відображення на предметі неправомірної вигоди, руках, одязі корупціонера.

Виокремлено такі форми використання спеціальних знань під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди: 1) процесуальні (залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій; залучення експерта і проведення експертизи; надання консультацій спеціалістом, у тому числі надання письмових пояснень спеціалістом, який брав участь у проведенні відповідної процесуальної дії; 2) змішані (консультаційна форма використання спеціальних знань, результати якої підлягають додатковій оцінці як джерело доказів; висновки ревізій та акти перевірок); 3) непроцесуальні (попередні дослідження слідів кримінального правопорушення; перевірка за інформаційними базами; усні консультації спеціаліста).

8. На підставі вивчення думки практиків визначено слідчі (розшукові) дії, проведення яких є типовим під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди: 1) допит (на думку 100 % слідчих

НП України, детективів НАБУ та працівників ДБР, суддів), у тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (29 % слідчих НП України, 46,3 % детективів НАБУ та працівників ДБР, 61,1 % суддів); 2) обшук (100 %); 3) огляд (96,8, 98,5 та 94,4 % відповідно); 4) слідчий експеримент (66,1, 46,3 та 33,3 %); 5) проведення експертизи (98,4, 98,5 та 100 %) тощо. З огляду на те, що допит й обшук належать до найпоширеніших слідчих (розшукових) дій за цих умов, розглянуто організаційно-тактичні засади їх проведення.

Складним і важливим для всебічного та повного встановлення всіх обставин кримінального правопорушення визнано допит підозрюваного, який має особливий процесуальний статус у кримінальному провадженні, зумовлений обійманням посади судді як посадової особи, наділеної повноваженнями щодо здійснення правосуддя, що впливає на організаційно-тактичні засади допиту.

Крім того, тактика допиту обумовлена значною інформованістю допитуваного з матеріалами, які знаходяться в розпорядженні слідчого, детектива, а також високим освітнім рівнем і соціальним статусом допитуваного.

Результативність проведення допиту залежить від багатьох чинників, зокрема рівня підготовки слідчого (детектива) (наявність навичок і досвіду розслідування корупційних кримінальних правопорушень). Водночас результативність допиту залежить від того, наскільки допитуваний налаштований на те, щоб давати правдиві показання, або ж він має намір дотримуватися «установки» надавати неправдиві показання, відмовлятися від їх надання. У зв'язку з цим важливою є попередня діагностика допитуваного та застосування тактичних прийомів, спрямованих на подолання протидії.

Емпіричні дослідження засвідчили використання широкого кола тактичних прийомів та їх комплексів під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, а саме: встановлення психологічного контакту (на думку 100 % слідчих НП України, детективів НАБУ та працівників ДБР, суддів), переконання (100 %), постановка різних запитань (100 %), пред'явлення речових доказів (80,6, 82,1 та 83,3 % відповідно),

процесуальне інтерв'ю (37,1, 29,9 та 36,1 %), рефлексивне мислення (66,1, 46,3 та 61,1 %).

Аналіз практичної діяльності засвідчив наявність проблемних ситуацій, які виникають під час допиту підозрюваного в процесі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Так, трапляються випадки, коли підозрюваний у процесі досудового розслідування, зокрема проведення допиту, визнавав себе винуватим, а в суді почав заперечувати свою причетність до вчинення кримінального правопорушення. З метою формування подальшого плану дій слід з'ясувати причини зміни показань та для їх нейтралізації (усунення) обрати ефективні тактичні прийоми. Задля виконання поставлених завдань використовують прийоми рефлексного мислення або вдаються до перехресних допитів.

Як засвідчив аналіз практики розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, причетні до протиправної діяльності суб'єкти намагаються вживати заходів для приховування предмета неправомірної вигоди, а також важливих документів, пов'язаних із подією кримінального правопорушення, інших речей. Виконати поставлені завдання можливо шляхом проведення обшуку, що належить до першочергових слідчих (розшукових) дій.

Під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди можливим є проведення обшуку в приміщенні суду, житлі та іншому володінні судді, що означено певними складнощами. Ідеться про дотримання додаткових правових гарантій, що визначені в главі 37 «Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб», п. 2 ч. 1 ст. 480 КПК України. Також слід керуватися Постановою Великої Палати Верховного Суду від 11 грудня 2019 року, де визначено підстави для проведення обшуку в кабінеті судді та підстави для визнання отриманих доказів допустимими.

Матеріали слідчої практики засвідчують, що позитивні результати забезпечує обшук місця проживання як судді, так і його близьких осіб (професійними або особистими зв'язками), їх гаражів, дач, підсобних приміщень.

У деяких випадках предмет неправомірної вигоди (чи його частини), документи, зокрема електронні, правопорушники зберігають при собі чи в автомобілі, у тайниках чи за допомогою різних маскувань.

Наведено прийоми рефлексивного мислення, які успішно адаптуються та реалізуються під час проведення обшуку. Моделювання мислення та дій підозрюваного надає можливість прогнозувати його подальші дії – переховування предмета неправомірної вигоди, знищення чи приховування слідів, фальсифікацію слідової картини тощо. Тактичні прийоми спостереження, зокрема за невербальними реакціями обшукуваного, присутніх під час обшуку осіб дозволяють зорієнтуватись у визначенні оптимального напрямку пошукової діяльності.

Розкрито взаємозв'язок тактичних прийомів допиту й обшуку в контексті реалізації рефлексивного мислення. Керуючись показаннями підозрюваного, свідків, осіб, які знають обшукуваного, результатами вивчення матеріалів кримінального провадження, особистими спостереженнями, слідчий (детектив) моделює психологічний стан обшукуваного суб'єкта, урахувавши його риси характеру, звички, таким чином визначаючи, де саме підозрюваний міг зробити тайник. Найчастіше тайники виявляють за місцем проживання чи роботи підозрюваного: у житлі, іншому володінні особи (службовому кабінеті, транспортному засобі, гаражі, інших будівлях чи приміщеннях побутового, службового призначення тощо).

9. Встановлено, що в кримінальному провадженні за фактом прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди досудове розслідування розпочинається невідкладно після подання заявником заяви, повідомлення про подію або після самостійного виявлення кримінального правопорушення правоохоронними органами. За фактом звернення із заявою особи про вимагання від неї предмета неправомірної вигоди, після внесення інформації в ЄРДР ефективним є проведення негласних слідчих (розшукових) дій (успішність документування, розслідування та розгляду в суді становить майже

97 %, що підтверджують 96,8 % слідчих НП України, 97 % детективів НАБУ та працівників ДБР, а також 97,2 % суддів).

Проводячи негласні слідчі (розшукові) дії, фіксують фактичні переговори стосовно прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди. Зокрема, аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України) полягає в негласній (без відома особи) фіксації та обробці з використанням технічних засобів розмови цієї особи або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування тощо. Аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України) полягає в застосуванні технічного обладнання в публічно доступному місці з метою фіксації відомостей (розмов, поведінки осіб, інших подій), що мають значення для кримінального провадження, без відома присутніх у ньому осіб. Зазначені негласні слідчі (розшукові) дії проводять на підставі ухвали слідчого судді в порядку, визначеному ст. 246–249 КПК України.

Успішне проведення контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України), зокрема у формі спеціального слідчого експерименту, може бути підставою для слідчого (детектива) прийняти рішення про затримання особи та посередника, які отримали неправомірну вигоду, ураховуючи попередньо проведені негласні слідчі (розшукові) дії та застосування організаційно-тактичних і технічних заходів. За цих умов реалізація негласних слідчих (розшукових дій) відбувається в межах злагодженої тактичної операції «затримання судді під час отримання неправомірної вигоди». Слід ураховувати вимоги ст. 482 КПК України, яка визначає, що затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом здійснюється за згодою Вищої ради правосуддя. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Таким чином, ідеться про застосування слідчим (детективом) комплексу процесуальних та організаційно-тактичних заходів задля забезпечення досягнення завдань кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакумов О. Ю. Тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2024. 305 с.
2. Александренко О. В. Поняття та сутність протидії на попередньому розслідуванні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2000. Вип. 1. С. 88–94.
3. Алексеева-Процюк Д. О., Брисковська О. М. Електронні докази в кримінальному судочинстві: поняття, ознаки та проблемні аспекти застосування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. С. 247–253.
4. Андрейко Ю. О. Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2020. 283 с.
5. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки :затв. Законом України від 20 черв. 2022 р. № 2322-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93>.
6. Ахтирська Н. Міжнародний досвід боротьби з корупцією як вектор формування національної антикорупційної політики: огляд законодавства Румунії. *Віче*. 2015. № 18. С. 2–5. URL: <https://nsj.gov.ua/files/1455629967%E2%84%96%206%20%D0%90%D1%85%D1%82%D0%B8%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9D.%20%D0%9C.%20%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4%20%D0%B7%20%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF.pdf>.
7. Бабіков О. Майновий характер неправомірної вигоди. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 4. С. 35–38.

8. Базір С. С. Негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальних провадженнях щодо одержання неправомірної вигоди судьями. *Науковий вісник публічного права*. 2016. № 3. С. 226–230.

9. Балонь А. Б. Методика розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 19 с.

10. Баранова О. Обшук у кабінеті судді: коли докази визнають допустимими. *ЮРЛІГА. ЛІГА ЗАКОН* : [сайт]. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/192942_obshuk-u-kabnet-sudd-koli-dokazi-viznayut-dopustimimi.

11. Баранчук В.В. Рефлексія як спосіб установлення психологічного контакту з допитуваним на досудовому розслідуванні. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 2 (6). С. 1–10. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/230566452.pdf>.

12. Биковський Д. І. Оперативно-розшукова протидія отримання неправомірної вигоди посадовими особами контролюючих органів. *Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 27 верес. 2013 р.) / ДДУВС. Дніпропетровськ, 2013. С. 21–23.

13. Бондаренко Д. А. Розслідування зловживань владою або службовим становищем та перевищень влади або службових повноважень (криміналістична характеристика та початковий етап розслідування) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2008. 237 с.

14. Бондаренко Д.А. Розслідування зловживань владою або службовим становищем та перевищень влади або службових повноважень (криміналістична характеристика та початковий етап розслідування) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2009. 16 с.

15. Борусовський М. В. Основи методики розслідування зловживання владою або службовим становищем суддею під час здійснення правосуддя : дис. ... д-ра філос. : 081. Львів, 2021. 240 с.

16. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 479 с.
17. Величко В.М. Поняття міжнародно-правового регулювання праці(теоретичний аспект). *Форум права*. 2014. № 1. С. 116–119.
18. Великанов С.В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 218 с.
19. Веретянников В. О. Ознаки суб'єкта провокації підкупу: деякі питання кваліфікації та правозастосування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 113–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2021_2_15.
20. Весельський В.К., Зав'ялов С. М., Пясковський В. В. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : КНТ, 2009. 160с.
21. Вирок Іршавського районного суду Закарпатської області від 4 лют. 2021 р. Провадження № 1-кп/301/74/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94648759>.
22. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 25 лип. 2023 р. у справі № 308/12495/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112397169>.
23. Вирок Франківського районного суду м. Львова від 22 січ. 2020 р. Провадження № 1-кп/465/819/20 *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87175080>.
24. Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області від 05 листоп. 2013 р. Провадження №1-кп/748/157/13. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/34496850>.
25. Вирок Шевченківського районного суду м. Львова від 4 верес. 2023 р. Провадження № 1-кп/466/128/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113215542>.

26. Височан О.С. Наукові підходи до визначення понять «гроші» та «грошові кошти». *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія : Економіка. 2005. № 18. С. 27–33.
27. Вищий антикорупційний суд (ВАКС) : [сайт]. URL: https://hcac.court.gov.ua/hcac/info_sud/competence/.
28. Вовчок Р. Ю. Негласне співробітництво під час розслідування корупційних злочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. Вип. 84, ч. 4. С. 18–24. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/312224>.
29. Волобуєв А.Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва : монографія. Харків: Ун-т внутр. справ, 2000. 336 с.
30. Гавгун С. Р. Запровадження інституту процесуального інтерв'ю в Україні: proetcontra. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2022. Т. 2, № 72. С. 199–204. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.65>.
31. Голові Верховного Суду та адвокату повідомили про підозру. *Національне антикорупційне бюро України* : [сайт]. URL: <https://nabu.gov.ua/news/golov-verkhovnogo-sudu-ta-advokatu-pov-domili-pro-p-dozru/>
32. Городецький Ю. В. Поняття неправомірної вигоди у кримінальному праві України. *Проблеми законності*. 2013. № 121. С. 118–129.
33. Грибовський О. В. Деякі шляхи удосконалення законодавчого регулювання використання оперативної техніки в процесі документування неправомірної вигоди. *Теорія та практика протидії злочинності в сучасних умовах*: тези доп. та повідом. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 31 жовт. 2014 р.). Львів, 2014. С. 74–76.
34. Григоренко І. А. Зарубіжний досвід протидії службовим зловживанням та корупції в діяльності поліції. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 146–155.

35. Гусаров С. М. Поняття та види корупційних правопорушень, за вчинення яких встановлено кримінальну відповідальність. *Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 жовт. 2019 р.). Харків, 2019. С. 52–56.

36. Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 4 берез. 2023 р. № 220. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>.

37. Дідик С.Є. Кримінально-правові засади протидії хабарництву суддів: зарубіжний досвід. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2012 р.) /[уклад. : Б. В. Новіков, Т. О. Чепульченко, І. П. Голосніченко, В. Ю. Пряміцин] ; НТУУ «КПІ». Київ, 2012. С. 170–172.

38. Договір між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах : підписаний 31 жовт. 1992 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_014#Text.

39. Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : підписаний 7 лип. 1993 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/440_002.

40. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах : підписаний 24 трав. 1993 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/616_174.

41. Договір між Україною та США про взаємну правову допомогу у кримінальних справах : підписаний 22 лип. 1998 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/840_019.

42. Доказування в кримінальних провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою :

навч. посіб. / [С. С. Чернявський, А. П. Запотоцький, В. Г. Дрозд, Ю. М. Черноус, Л. В. Гаврилюк та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ ; Держ. наук.-дослід. ін-т. Київ, 2023. 264 с.

43. Доказування кримінальних проваджень щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: кримінальний, кримінальний процесуальний та криміналістичний аспекти : метод. рек./ [В.Г. Дрозд, Ю.М. Черноус, Л.В. Гаврилюк та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ ; Держ. наук.-дослід. ін-т. Київ , 2023. 229 с.

44. Дубас В. М. Кримінально-правові засоби протидії корупційним кримінальним правопорушенням в Україні: дис. ... д-ра філос. : 081. Львів, 2023. 319 с.

45. Дудоров О. О., Ризак Я. В. Проблемні питання вимагання неправомірної вигоди при вчиненні підкупу службової особи юридичної особи приватного права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 180–191.

46. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах : підписана 20 квіт. 1959 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_036.

47. Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. Реєстр порушників. *Національне агентство з питань запобігання корупції* : [сайт]. URL: <https://corruptinfo.nazk.gov.ua/>.

48. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за 2020, 2021, 2022, 2023, 2024 роки. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

49. Жаровська Г. П. Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 41 с.

50. Желік М. Б. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика : дис. ... канд. юрид.

наук : 12.00.08. Львів, 2018. 258 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1806/diszhelikmb.pdf>.

51. Завидняк І. О. Поняття й сутність міжнародного співробітництва в розслідуванні фінансових злочинів транснаціонального характеру. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2020. № 47, т. 2. С. 102–105. URL: http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc47/part_2/23.pdf.

52. Задорожний С.А. Механізми запобігання та протидії корупції в органах місцевої влади : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2016. 251 с.

53. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види покарань, за 2022 рік. *Судова влада України* : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/reports/1-PP_2022.pdf.

54. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види покарань, за 2023 рік. *Судова влада України* : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/reports/1-PP_2023.pdf.

55. Ільєнок Т. В. Боротьба з корупцією: міжнародний досвід. *Юридична наука*. 2013. № 2. С. 71–77.

56. Індекс сприйняття корупції–2022. *Transparency International Ukraine* : [сайт]. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2022/>.

57. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 7 лип. 2017 р. № 575. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

58. Інструкція з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 6 лип.

2017 р. № 570. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17#Text>.

59. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : затв. наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>.

60. Казанська Л. М. Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних із корупцією. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2014. № 10–2, т. 2. С. 169–172.

61. Калитаєв В. В. Кримінально-правова характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2013. № 60. С. 375–380.

62. Карпенко М. І. Сучасні ознаки корупційної злочинності та їх зміст // *Юридична наука*. 2013. № 5. С. 54–61.

63. Карпушин С. Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 18 с.

64. Кваша О. О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 560 с.

65. Кимлик Н. В. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із корупцією : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2013. 18 с.

66. Кимлик Н. В., Кимлик Р. В., Жерж Н. А. Розслідування корупційних правопорушень у кримінальному процесі : монографія. Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2014. 226 с.

67. Клименко Н. І. Судова експертологія : курс лекцій : навч. посіб. для студентів юрид. спец. вищ. навч. закл. . Київ: ІнЮре, 2007. 528 с.

68. Клімова С. М. Ковальова Т. В., Тучак М. О. Юридична відповідальність за корупційні правопорушення : навч. посіб. Харків : Магістр, 2012. 200 с.
69. Ковалевська О.В. Особливості механізму протидії політичній корупції у Фінляндії. *Електронний репозитарій ДДУВС* : [сайт]. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5558/1/7.pdf>.
70. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. 626 с.
71. Когутич І. І. Криміналістика : курс лекцій. Київ : Атіка, 2009. 888 с.
72. Когутич І. І. Окремі питання сутності та форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12, число 2 (33). С. 121–123.
73. Колишнього суддю Ленінського райсуду Полтави визнано винуватим та засуджено до 6 років позбавлення волі. *Вищий антикорупційний суд*: [сайт]. URL: <https://hcac.court.gov.ua/hcac/pres-centr/news/1644002>.
74. Комарницька М. О. Відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за кримінальним правом України: дис. ... д-ра філос. : 081. Львів, 2021. 203 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3739/1/komarnitcka_d.pdf.
75. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : підписана 31 жовт. 2003 р. ; ратифікована Україною із заявами 18 жовт. 2006 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
76. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом : підписана 8 листоп. 1990 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029#Text.
77. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

78. Коруля І. В. Зарубіжний досвід у сфері протидії корупції та можливості його використання в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. С. 170–173. URL: http://www.pap.in.ua/1_2014/Korulia.pdf.
79. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М.І. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. 464 с.
80. Крайник Г. С. Неправомірна вигода як предмет корупційних злочинів в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 27. С. 192–201.
81. Криміналістика : підручник / [В. В.Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко та ін.]. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.
82. Криміналістика : підручник / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. [4-е вид., перероб. і допов.]. Харків : Право, 2008. 464 с.
83. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) : підписана 27 січ. 1999 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_101.
84. Кримінальний кодекс Данії.*Retsinformation* : [сайт]. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2012/1007>.
85. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III.*Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
86. Кримінальний кодекс Фінляндії.*Finlex*: [сайт]. URL: https://finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039_20210433.pdf.
87. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
88. Кузьмічов В. С. Криміналістика : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 368 с.
89. Кундеус В. Г. Щодо визначення злочинів, що полягають у пропозиції, обіцянці чи наданні неправомірної вигоди, як корупційних злочинів. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції*: зб. матеріалів

Міжнар. наук.-практ.конф. (м. Харків, 17 квіт. 2014 р.) / МВС України; Харківський нац. ун-т внутр. справ; Наук.- дослід. ін-т вивч. пробл. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України; Кримінологічна асоціація України. Харків, 2014. С. 59–62.

90. Кушпін В. П. Кримінально-правова характеристика підкупу особи, яка надає публічні послуги. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2014. № 801. С. 202–211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_801_37.

91. Лазарева Д. В. Окремі процесуальні аспекти розслідування злочинів, що вчиняються у сфері службової діяльності. *Jurnalul Juridicnational: teorie și practică*. 2018. № 6(34). С. 188–191. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/195-198_2.pdf.

92. Логінова М., Шавкун А. Правове значення корупційних реєстрів в аспекті боротьби з неправомірною вигодою. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 берез. 2024 р.) : у 2 ч. / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2024. Ч. II. С. 139–140. DOI: 10.31733/15-03-2024/2/139-140.

93. Луцька К., Неліпа Д. Правові засоби забезпечення протидії корупції в органах державного управління. *Формування сучасної науки: методика та практика* : матеріали IV Всеукр. студентської наук. конф. (20 жовт. 2023 р., м. Київ). Київ, 2023. С. 61–63. URL: <https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/article/view/444>.

94. Максимович Р. Л. Розмір неправомірної вигоди у складі злочину, передбаченого в ст. 368 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія : Юридична. 2015. Вип. 3. С. 244–251.

95. Мезенцева І. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 106–113. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/4-2015/mezenceva.pdf>.

96. Мельник М. І. Німеччина на шляху боротьби з корупцією. *Право України*. 1997. № 11. С. 111–115.

97. Мельник О. Г. Міжнародний досвід запобігання та протидії корупції як вектор формування національної антикорупційної політики в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 32–35. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2021/7.pdf.

98. Методи боротьби з корупцією в Данії в 2023 році. *Poradnik.com.ua* : [сайт]. URL: <https://poradnik.com.ua/kraini-svitu/europe/denmark/korupsiya-v-daniyi.htm>.

99. Микитюк С. В. Компенсація слідчих Державного бюро розслідувань та проблеми їх реалізації. *JurisEuropensisScientia*. 2023. Вип. 2. С. 135–140. DOI:<https://doi.org/10.32782/chem.v2.2023.25>.

100. Миронюк Т. В. Іноземний досвід боротьби з корупцією. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2019. Ч. 2. С. 194–198. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/16526/1/%D0%A0%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97%20...%20%D0%A72_p200-204.pdf.

101. Мишков Я. Є. Методика розслідування хабарництва: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2005. 179 с.

102. Міжгірський суддя Гайдур, який ховав хабар у коробці з-під пластиліну, таки сів на 5 років тюрми. *Закарпаття онлайн* : [сайт]. URL: <https://zakarpatya.net.ua/News/224915-Mizhhirskiyi-suddia-Haidur-iakyi-khovav-khabar-u-korobtsi-z-pid-plastylinu-taky-siv-na-5-rokiv-tiurmy>.

103. Міжнародний досвід протидії корупції. *Володимирська міська рада* : [сайт]. URL: <https://volodymyrrada.gov.ua/pfu/korupc.doc>.

104. Міжнародний досвід щодо запобігання та протидії корупції. URL: <http://udscn.guds.gov.ua/files/Dosl/3.doc>.

105. Мовчан А. В. Питання нормативно-правового врегулювання використання поліграфічних технологій у правоохоронній діяльності. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи*: матеріали III Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 7–8 листоп. 2015 р.) /Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2015. С. 43–46. URL: <https://expertize-journal.org.ua/attachments/article/711/tezu-poligraff.pdf>.

106. Моруженко В. К. Корупційні правопорушення у сфері правосуддя: щодо правових аспектів. *Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції*: зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 17 лют. 2023 р.). Харків, 2023. С. 221–225. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2023/03/%D0%90%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4%D1%96%D1%97-%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96-%D1%82%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%97_17.02.23.pdf#page=222.

107. На яких максимальних хабарях викривали українських суддів. *Слово і діло* : аналітичний портал : [сайт]. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/05/17/infografika/suspilstvo/yakux-maksymalnyx-xabar-yax-vykyryvaly-ukrayinskyx-suddiv>.

108. Настенко А. В. Стан наукової розробленості питання виявлення і розслідування підрозділами БОЗ МВС України одержання неправомірної вигоди службовою особою у сфері земельних відносин. *Право і безпека*. 2013. № 3 (50). С. 95–99.

109. Настільна книга слідчого : наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів. [2-ге вид., перероб. і допов.]. Київ : Ін Юре, 2007. 728 с.

110. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» / за ред. Державного секретаря МВС України О. В. Тахтая. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 348 с. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/pravova-prosvita/osnovi-antikorupcijnogo-zakonodavstva-ukrayini/naukovi-statti-ta-tezi-z-antikorupcijnoyi-tematiki/2020-rik/naukovo-praktichnij-komentar-zakonu-ukrayini-pro-zapobigannya-korupciyi.pdf>.

111. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. [6-те вид., переробл. та допов.]. Київ : Юридична думка, 2009. 1236 с.

112. Неклеса О., Юр'єв Д. Актуальна характеристика кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 330–336. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-2-330-336.

113. Нечваль А. О. Тактика обшуку у житлі та іншому володінні особи : дис. ... канд.юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 219 с.

114. Нонік В. В. Сінгапурська антикорупційна історія: досвід для України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1509>.

115. Обушенко О. М. Щодо елементів оперативно-розшукової характеристики одержання службовою особою неправомірної вигоди у сфері земельних відносин. *Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (25–26 верес. 2014 р.). Дніпропетровськ, 2014. С. 89–94.

116. Обшук у кабінеті судді: коли докази визнають допустимими. *ЮРЛІГА. ЛІГА ЗАКОН* : [сайт]. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/192942_obshuk-u-kabnet-sudd-koli-dokazi-viznayut-dopustimimi.

117. Одержання 35 тис. дол. США судьями Київського апеляційного суду за "потрібне рішення": слідство завершено. 19-04-2024. *Національне антикорупційне бюро*: [сайт]. URL:

<https://nabu.gov.ua/news/oderzhannia-35-tys-dol-ssha-suddiamy-ky-vs-kogo-apeliatciyi-nogo-sudu-za-potribne-rishennia-slidstvo-zaversheno/>.

118. Одержання неправомірної вигоди суддею Броварського міськрайонного суду: матеріали відкрито. *Національне антикорупційне бюро України* : [сайт]. URL: <https://nabu.gov.ua/news/oderzhannia-nepravom-rno-vigodi-suddeiu-brovars-kogo-m-s-kraionnogo-sudu-mater-ali-v-dkrito>.

119. Олефір Ю. С. Можливості судової товарознавчої експертизи в межах кримінального провадження. *Криміналістичний вісник*. 2019. № 2 (32). С. 46–52. DOI: 10.37025/1992-4437/2019-32-2-46.

120. Олійник С. В. Початковий етап та основні напрями розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 220 с.

121. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : посібник /В. К. Весельський, В. С. Кузьмічов, В. С. Мацишин, А. В. Старушкевич. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 148 с.

122. Особливості розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: метод. рек. / [С. С. Чернявський, О. Ф. Вакуленко, О. М. Толочко та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. 67 с.

123. Остап'юк Н. А., Процюк О. В. Фінансові ресурси як предмет злочину: економіко-правовий аналіз. *Фінансовий простір*. 2014. № 2 (14). С. 124–128.

124. Павленко С. О. Основні етапи боротьби з хабарництвом: Історичний аспект. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. Вип. 2 (87). С. 373–383.

125. Павленко С. О., Гелемей М. О. Взаємодія оперативних підрозділів з органами досудового розслідування при здійсненні кримінального провадження щодо одержання неправомірної вигоди службовими особами, які займають

відповідальне становище. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2015. № 2 (35), ч. 2. С. 166–180.

126. Палій Н. Р. Поняття прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою митних органів. Проблема застосування на практиці ст. 368 КК України. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доп. та повідом.* (27 верес. 2013 р.). Львів, 2013. С. 173–177.

127. Палій Н. Р. Тактична операція «Затримання злочинця» при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою митних органів. *Митна справа*. 2014. № 2 (92). С. 46–52.

128. Пархоменко-Куцевіл О. І. Досвід формування антикорупційних органів у Фінляндії : досвід для України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 150–153. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/42.pdf.

129. Пиняга Р. О. Розслідування злочинів, пов'язаних із зайняттям гральним бізнесом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 200 с.

130. Пиріг І. В., Бідняк Г.С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні: навч. посіб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 140 с.

131. Підбурювання до підкупу суддею з Одещини: скеровано до суду. *Національне антикорупційне бюро* : [сайт]. URL: <https://nabu.gov.ua/news/pidburiuvannia-do-pidkupu-suddeiu-z-odeshchyny-skerovano-do-sudu/>.

132. Пілюков Ю. Використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4 (20). С. 240–245. DOI: 10.35774/app2019.04.240.

133. Пісний В. І. Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного службовою особою у вигляді неправомірної вигоди : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2024. 312 с. URL:

<https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/5445fa2a-ce6c-4506-8d8d-d85d821dc70e/content>.

134. Плекан В. В. Кримінальна відповідальність за посередництво у наданні та (або) одержанні неправомірної вигоди : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2016. 21 с.

135. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 груд. 2019 р. у справі № 536/2475/14-к. Провадження № 13-34кс19. *Вердикт. ЛІГА:ЗАКОН* : [сайт]. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/86365236?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_campaign=Verdictum_text&utm_content=jl08.

136. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 13 січ. 2021 р. у справі № 663/2885/17. *Zakon.cc* : [сайт]. URL: https://zakon.cc/court/document/read/94194562_c172cfff.

137. Приходько А. А. Окремі особливості антикорупційної політики Данії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2020. Вип. 61, т. 2. С. 25–28. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wpcontent/uploads/2021/02/7-1.pdf>.

138. Приходько А. А. Особливості підготовки до затримання за фактами отримання неправомірної вигоди. *Актуальні питання протидії корупції: стан, проблеми та перспективи на майбутнє* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 14 жовт. 2014 р.). Дніпропетровськ, 2014. С. 160–162.

139. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18 жовт. 2006 р. № 252-V. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-16#Text>.

140. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#n117>.

141. Про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Центрального управління Служби безпеки України від 10 черв. 2011 р. № 317/235. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0822-11>.

142. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 7 черв. 2018 р. № 2447-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.

143. Про віртуальні активи : Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2074-IX (не набрав чинності, редакція від 01 січ. 2024 р). *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>.

144. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон України від 12 лют. 2015 р. № 198-VIII. *МЦФЕР-Україна*: [сайт]. URL: <http://golovbukh.ua/regulations/2336/2397/433713>.

145. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

146. Про державну службу: Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.

147. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3782-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>.

148. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

149. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення :Закон України від 6 груд. 2019 р. № 361-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.

150. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з

питань підготовки та призначення судових експертиз : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

151. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 черв. 2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

152. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10 листоп. 2015 р. № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text>.

153. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.

154. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

155. Про Національну Програму боротьби з корупцією : указ Президента України від 10 квіт. 1997 р. № 319/97. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/319/97#Text>.

156. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

157. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.

158. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листоп. 2012 р. №

114/1042/516/1199/936/1687/5. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

159. Про очищення влади: Закон України від 16 верес. 2014 р. № 1682-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 44. Ст. 2041. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text>.

160. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.

161. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції : Закон України від 18 жовт. 2006 р. № 251-V. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/251-16#Text>.

162. Про ратифікацію Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю) : Закон України від 4 лютого 2004 року № 1433-IV. *Верховна Рада України* : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1433-15#Text>

163. Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції : указ Президента України від 9 лют. 2004 р. № 175/2004. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175/2004#Text>.

164. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.

165. Про судову експертизу у кримінальних і цивільних справах: постанова Пленуму Верховного Суду України № 8 від 30 трав. 1997 р. *Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах* / [упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сізоненко, Л. Д. Удалова]. Київ, 2010. С. 172–178.

166. Про судоустрій і статус суддів :Закон України від 2 черв. 2016 р.№ 1402-VIII.*Верховна Рада України:* [сайт]. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

167. Протидія корупції в Сінгапурі. *Інформаційне агентство Антикорупційна правозахисна рада* : [сайт]. URL: <https://com1.org.ua/borba-zkorupciyeyu-v-singapuri-recept-uspixu/>.

168. Пунда О. О. Особливості початкового етапу розслідування кримінальних проваджень за фактами прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2014. Вип. 24, т.4. С. 118–122.

169. Пунда О. О. Використання даних, одержаних в результаті застосування науково-технічних засобів, для доказування в кримінальному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2001. 222 с.

170. Пушкар О. А. Суб'єкт кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки та одержання неправомірної вигоди. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія : Юридичні науки. 2023. Т. 34 (73), № 6. С. 113–118. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.6/18>.

171. Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 568 с.

172. Пчеліна О. В. Етапізація процесу розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. Вип. 3. С. 167–170.

173. Пчеліна О. В. Тактичні завдання розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 155–159.

174. Рабинович П. М. Проблеми трансформації методології вітчизняного правознавства: досягнення, втрати, перспективи. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 4. С. 3–14.

175. Рижаква Д. О. Використання досвіду Норвегії в боротьбі з корупцією в Україні. *Роль поліції у боротьбі з корупцією (зарубіжний досвід)* : зб. тез доп. учасників XIX Студент. наук-практ. конф. інозем. мовами (20 квіт. 2018 р., м. Харків, Україна). Харків, 2018. С. 118.

176. Ризак Я. В. Проблеми об'єктивної сторони підкупу службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3 (2). С. 276–280.

177. Ризак Я. Предмет комерційного підкупу за Кримінальним кодексом України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 1. С. 121–127.

178. Робота антикорупційних органів в інших країнах: як їм вдалося? Норвегія. *Офіс доброчесності НАЗК*: [сайт]. URL: <https://prosvita.nazk.gov.ua/blog/roboata-antykoruptsijnyh-organiv-vinshyh-krayinah-ya-k-yim-vdalosya-norvegiya>.

179. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/крипто валюти Bitcoin» : роз'яснення Національного банку України від 10 листоп 2014 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14>.

180. Розкажи мені що сталося, або зізнайся. Дослідження про процесуальне інтерв'ю. Аналіз міжнародного досвіду. Опис узагальненої моделі. Аналіз національної системи підготовки та практики / [Ю. Белоусов, О. Броневицька, С. Деркач, В. Луцик, А. Орлеан, В. Рогальська, Т. Філоненко, В. Яворська]. Київ : Процесуальне інтерв'ю в Україні, 2020. 232 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3568/1/%d1%80%d0%be%d0%b7%d0%ba%d0%b0%d0%b6%d0%b8%20%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d1%96%20%d1%89%d0%be%20%d1%81%d1%82%d0%b0%d0%bb%d0%be%d1%81%d1%8f%20%20%d0%b4%d0%be%d1%81%d0%bb%d1%96%d0%b4%d0%b6%d0%b5%d0%bd%d0%bd%d1%8f.pdf>.

181. Ромців О. І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 226 с.

182. Савчин Н. М. Боротьба з корупційними проявами в органах судової влади України (з урахуванням міжнародного досвіду). *Правова держава*. 2017. № 28. С. 31–38. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2017.28.234111>. URL:<http://pd.onu.edu.ua/article/view/234111/232751>.

183. Самойленко С. В. Криміналістична характеристика провокації підкупу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 4. С. 203–209. DOI: <https://doi.org/10.32782/39221341>. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2022/31.pdf.

184. Самойленко С. В. Основи методики розслідування провокації підкупу : дис. ... д-ра філос. : 081. Львів, 2023. 232 с. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/nauka/dorobok_zdobuvachiv/samolinko_d.pdf.

185. Свобода Є. Ю., Ціпотан Ю. П. Стан наукового розроблення питань щодо розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених суддями. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 634–638. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.111>.

186. Селюков В. С. Досвід Норвегії в запобіганні корупції. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 груд. 2018 р.): у 2 ч. / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. Ч. 2. С. 251–253.

187. Семенишин М. О. Протидія кримінальним правопорушенням, вчиненим суддями і службовими особами органів правосуддя. *Слідча та детективна діяльність: виклики і перспективи*: зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 25 трав. 2023 р.). Харків, 2023. С. 114–118.

188. Скулиш В. Є. Норми про корупційні злочини як необхідна складова Особливої частини Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 660. Правознавство. С. 106–110.

189. Скулиш Є. Д. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінальним – процесуальним законодавством України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 2. С. 15–23.

^{190.} Слуцька Т. А. Кримінальна відповідальність за перевищення влади та службових повноважень: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 232 с.

191. Стахівський С. М. Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства : вибрані твори. Київ : Бізнес Медіа Консалтинг, 2010. 276 с.

192. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Ф. Волобуєва. Харків : НікаНова, 2012. 382 с.

193. Суддю, котрий ховав хабар у банці з-під горошку, ув'язнили на сім років. *Букви* : [сайт]. URL: <https://bukvy.org/suddyu-kotryj-hovav-habar-u-banczi-z-pid-goroshku-uvyaznyly-na-si-m-rokiv/>.

194. Судово-почеркознавча експертиза у кримінальних провадженнях про корупційні провадження : метод. рек. / [В. В. Юсупов, Є. Ю. Свобода, О. М. Шрамко, Ю. О. Пілюков, А. А. Саковський]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 46 с.

195. Супрун Т. М. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 2–3. С. 199–204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2017_2-3_41.

196. Сухораб В. П. Грошові кошти як об'єкт управління. *Вісник Хмельницького національного університету*. Серія : Економічні науки. 2009. № 6, т. 1. С. 107–110. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2009_6_1/pdf/107-110.pdf.

197. Таркан О. М. Методика розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції : дис. ... д-ра філос. : 081. Харків, 2021. 244 с.

198. Таркан О. Ситуаційний підхід у методиці розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 312–317. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.3.52>.

199. Тацієнко В. В. Основи виявлення та розслідування податкових злочинів, учинених у сфері будівельної діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2012. 208 с.

200. Тіньков А. Л. Особливості протидії політичній корупції в країнах ЄС. *Національна академія державного управління при Президентові України* : [сайт]. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Tinkov.pdf>.

201. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія / Одес. нац. юрид. акад. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

202. Томма Р. П., Варивода В. І. Характеристика фактів одержання неправомірної вигоди державними службовцями. *Право і суспільство*. 2014. № 1. С. 166–170.

203. Трєпак В. М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2020. 481 с. URL: <http://idpnan.org.ua/files/2020/trepak-v.m.-teoretiko-prikladni-problemi-zapobigannya-ta-a-protidiyi-koruptsiyi-v-ukrayini.pdf>.

204. Тютюгін В. І. Поняття та ознаки корупційних злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 1 (4). С. 388–396.

205. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України : підручник / Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2007. 352 с.

206. Узунова О., Артёмов Є. Аналіз статті 368 Кримінального кодексу України на відповідність вимогам юридичної техніки, гуманності й верховенства права. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1. С. 141–150.

207. Ушканенко Е. О. Актуальні питання дослідження розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення* : матеріали

міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13–14 берез. 2023 р.) / Наук.-дослід. ін-т публічного права. Київ, 2023. С. 131–133.

208. Ушканенко Е. О. Аналіз окремих елементів криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 07–08 лют. 2024 р.) / Наук.-дослід. ін-т публічного права. Київ, 2024. С. 171–173.

209. Ушканенко Е. О. Криміналістична характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 532–540.

210. Ушканенко Е. О. Міжнародне співробітництво під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16–17 берез. 2022 р.) / Наук.-дослід. ін-т публічного права. Київ, 2022. С. 118–120.

211. Ушканенко Е. О. Міжнародний досвід протидії корупційним кримінальним правопорушенням у судовій системі. *KELM. (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 3 (55). С. 358–364.

212. Ушканенко Е. О. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 757–760.

213. Ушканенко Е. О. Правові засади протидії корупційним кримінальним правопорушенням, що вчинюються суддями. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2022. № 2. С. 242–258.

214. Ушканенко Е. О. Правові засади розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12–13 серп. 2020 р.) / Наук.-дослід. ін-т публічного права. Київ, 2020. С. 242–244.

215. Ушканенко Е. О. Теоретичні основи дослідження розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 3. С. 156–161.

216. Федоренко І. В. Структура криміналістичної характеристики провокації підкупу. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 1, т. 2. С. 107–111.

217. Філоненко Т. Процесуальне інтерв'ю як нова практика для українських правоохоронців. *Судово-юридична газета в Україні*. 2020. 17 листопада. URL:

<https://sud.ua/ru/news/ukraine/185294-protseualne-intervyu-yak-nova-praktika-dlya-ukrayinskikh-pravookhorontsiv>

218. Фільштейн М. В. Досвід країн Прибалтики в подоланні корупції в поліцейському середовищі. *Право і суспільство*. 2015. № 6.2 (2). С. 149–152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_6.

219. Харь І. О Суб'єкти корупційних кримінальних правопорушень прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: зарубіжний досвід. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія : Юридичні науки. 2023. Т. 34 (73), № 3. С. 128–133. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.3/22> URL:

https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/3_2023/3_2023.pdf#page=134.

220. Хижняк Є. С. Особливості огляду електронних документів під час розслідування кримінальних правопорушень. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2017. № 4 (58). С. 80–85.

221. Хить Ю. П. Юридико-психологічні засади взаємодії слідчого (детектива) та прокурора під час досудового розслідування корупційних злочинів : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2023. 228 с.

222. Холостенко А. В. Окремі проблеми підвищення ефективності розслідування злочинів, пов'язаних із неправомірною вигодою. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С. 401–404.

223. Цивільний кодекс України : затв. Законом України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

224. Чаплинський К. О. Спеціальні знання як об'єкт криміналістичного дослідження. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Дніпропетровськ, 2011. № 2. С. 323–328.

225. Чернявський С. С. Проблеми використання поліграфа під час досудового розслідування. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи* : матеріали III Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 7–8 листоп. 2015 р.) / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2015. С. 7–11. URL: <https://expertize-journal.org.ua/attachments/article/711/tezu-poligrapp.pdf>.

226. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 610 с.

227. Чичирко С. В. Основи виявлення та розслідування окремих проявів корупційної діяльності у правоохоронних та судових органах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2011. 21 с.

228. Чорноус Ю. М. Вплив міжнародних договорів та практики Європейського суду з прав людини на розвиток криміналістики в Україні. *Право України*. 2021. № 8. С. 77–90. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2021_8/pravo_2021_8_s5/.

229. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 492 с.

230. Чорноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 241 с.

231. Чорноус Ю. М., Лісіцький А. В. Спеціальні знання у кримінальному провадженні: поняття, зміст, форми реалізації під час розслідування кримінальних правопорушень. *Електронний юридичний журнал*. 2023. № 1. С. 477–480. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/112>.

232. Черноус Ю. М., Шмітько В. В. Теоретико-методологічні засади дослідження розслідування корупційних кримінальних правопорушень, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 2 (26). С. 61–72.
DOI: <https://doi.org/10.33270/02232602.61>.
233. Шевченко О. В. Використання спеціальних товарознавчих знань у кримінальному провадженні : монографія. Київ : Талком, 2018. 246 с.
234. Шепітько В. Ю., Журавель В. А. Розслідування злочинів корупційної спрямованості : наук.-практ. посіб. Харків : Харків юридичний, 2013. 220 с.
235. Шепітько М. В. Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08., 12.00.09. Харків, 2018. 45 с.
236. Шеремет А. П. Криміналістика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
237. Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Луганськ, 2003. 245 с.
238. Шило А. І. Методика розслідування хабарництва в контексті нового антикорупційного законодавства України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 244 с.
239. Шило А. І. Поняття корупційних правопорушень в світлі нового антикорупційного законодавства. *Наше право*. 2011. № 4. С. 83–88.
240. Шимон С. І. Теорія майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 663 с.
241. Шиндель Ю. І. Кримінально-правова характеристика зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2014. 232 с.

242. Шмаль Л. Сінгапурська модель протидії корупції: досвід для України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 110–118. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/6-2015/shmal.pdf>.

243. Шрамко О. М. Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2021. 227 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/19544>.

244. Шумейко Д. О. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2015. 256 с.

245. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 2002. Т. 4. Н–П. 720 с.

246. Юсупов В. В. Особливості судових експертиз під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 536–540. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/131>. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/131.pdf.

247. Якимова С. В. Про предмет підкупу за кримінальним законодавством України. *Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти* : тези доп. та повідом. наук.-практ. конф. (19–20 верес. 2013 р.). Львів, 2013. С. 170–173.

248. Ярмакі Х. П., Ярмакі В. Х. Деякі аспекти міжнародного досвіду запобігання та протидії корупції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 1. С. 64–69. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/12.pdf>.

249. Ярмиш Н. М. Щодо відповідності поняттю корупційного правопорушення злочинів, передбачених ст. 45 Кримінального кодексу України. *Юридичний вісник*. 2015. № 3 (36). С. 158–162.

250. National legislation. Anti-Corruption.fi. URL: <https://korrupciontorjunta.fi/en/nationallegislation>.

251. Business ethics and anti-corruption. Asia Pacific laws. URL: <https://docplayer.net/4390196-Business-ethics-and-anti-corruption.html>.

252. Case of Ramanauskas v. Lithuania : Judgment of the European Court of Human Rights from 5 February 2008. *European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-84935>.
253. Crimes Act 1961. URL: <https://www.legislation.govt.nz/act/public/1961/0043/latest/DLM328728.html>.
254. Denmark Anti-corruption Guide 2022. URL: <https://www.theworldlawgroup.com/news/denmark-anti-corruption-guide-2022>.
255. Denmarkriskreport. URL: <https://ganintegrity.com/countryprofiles/denmark/>.
256. Foreign Corrupt Practices Act. URL: <https://www.justice.gov/criminal/criminal-fraud/foreign-corrupt-practices-act>.
257. Lovomstraff (straffeloven). URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>.
258. Anti-corruptionpolicy. *Ministry of foreign affair of Denmark*. URL: <https://um.dk/en/danida/anti-corruption>.
259. New Zealand risk report. URL: <https://ganintegrity.com/countryprofiles/new-zealand/>.
260. Norway risk report. URL: <https://ganintegrity.com/country-profiles/norway/>.
261. Opinion of the European Banking Authority on the EU Commission's proposal to bring Virtual Currencies into the scope of Directive (EU) 2015/849 (4AMLD). URL: <http://www.eba.europa.eu/documents/10180/1547217/EBA+Opinion+on+the+Commission%E2%80%99s+proposal+to+bring+virtual+currency+entities+into+the+scope+of+4AMLD>.
262. Prevention of Corruption Act. URL: <https://www.cpiib.gov.sg/legislation/preventioncorruption-act>.
263. Secret Commissions Act 1910. URL: <https://www.legislation.govt.nz/act/public/1910/0040/latest/DLM177643.html>.

264. Singapore risk report. URL: <https://ganintegrity.com/countryprofiles/singapore/>.
265. The Criminal Code of Denmark. URL: <https://www.globalwps.org/data/DNK/files/Danish%20Criminal%20Code.pdf>.
266. CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX 2022. *Transparency International*. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022/index/ukr>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Узагальнені результати анкетування

62 слідчих Національної поліції України, 39 детективів НАБУ, 28 співробітників ДБР, 36 суддів Вищого антикорупційного суду й судів загальної юрисдикції, які мають досвід розслідування кримінальних правопорушень за ч. 3, ч. 4 ст. 368 КК України і стосуються проблематики дисертаційного дослідження

№	Запитання анкети	Відповіді слідчих НП (62 осіб), %		Відповіді 39 детективів НАБУ, 28 співробітників ДБР (67 осіб), %		Відповіді суддів Вищого антикорупційного суду й судів загальної юрисдикції (36 осіб), %	
1.	Досвід практичної роботи:						
	менше 1 року	12	19,3	2	2,9	–	–
	1–5 роки	20	32,3	20	29,9	2	5,5
	6–10 років	20	32,3	32	47,8	12	33,3
	понад 10 років	10	8,7	13	19,4	22	61,1
2.	Які складнощі практичної діяльності впливають на ефективність розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди?						
	недоліки криміналістичного забезпечення розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди	22	35,5	38	56,7	10	27,8

	складнощі організації розслідування кримінальних правопорушень	23	37,1	35	52,2	12	33,3
	проблеми доказування обставин кримінального правопорушення та подальшого судового розгляду кримінальних проваджень	41	66,1	55	82,1	31	86,1
	недоліки діяльності із запобігання кримінальним правопорушенням	18	29,0	29	43,3	18	50,0
	наявність системи розгалужених корупційних зв'язків у суб'єкта кримінального правопорушення	39	62,9	39	58,2	19	52,8
	складнощі в пошуку й опрацюванні наукової, навчально-методичної літератури з даної проблематики	29	46,8	33	49,3	14	38,9
3.	Які види спеціальних знань залежно від галузі походження використовуються під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди?						
	спеціальні знання в галузі почеркознавства	29	46,7	19	28,4	12	33,3
	спеціальні знання в галузі лінгвістичної експертизи мовлення	33	53,2	32	47,7	13	36,1
	спеціальні знання в галузі техніко-криміналістичного дослідження документів	30	48,4	38	56,7	15	41,7
	спеціальні знання в галузі трасології	51	82,3	59	88,1	20	55,6

	спеціальні знання в галузі фототехніки	31	50,0	34	50,7	19	52,8
	спеціальні знання в галузі відеозвукозапису	38	61,3	40	59,7	22	61,1
	спеціальні знання у галузі криміналістичного дослідження матеріалів, речовин та виробів (у тому числі речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин)	58	93,5	62	92,5	31	86,1
	спеціальні знання в галузі психології	35	56,5	55	82,1	28	77,8
	спеціальні знання в галузі товарознавства	50	80,6	60	89,6	32	88,9
	інший варіант	8	12,9	14	20,9	5	13,9
4.	Чи зіштовхувались Ви із протидією під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди судьями або іншими службовими особами?						
	так	58	93,5	62	92,5	34	94,4
	ні	1	1,6	1	1,5	1	2,8
	інший варіант	3	4,8	4	6,0	1	2,8
5.	За умови ствердної відповіді на попереднє питання, деталізуйте, які форми протидії розслідуванню застосовувались?						
	приховування і знищення слідів кримінального правопорушення і правопорушника	40	64,5	40	59,7	20	55,6
	приховування і знищення інформації, що має доказове значення, та її носіїв	30	48,4	31	46,3	16	44,4

	вплив на учасників кримінального провадження (підкуп, погрози, шантаж)	36	58,1	47	70,1	11	30,6
	втручання в діяльність правоохоронних органів, створення перешкод діяльності слідчого (детектива, оперативного працівника)	25	40,3	33	49,3	13	36,1
6.	Чи впливає зростання рівня корупції у різних сферах суспільних відносин на вчинення судьями корупційних кримінальних правопорушень, а саме прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди?						
	так	55	88,7	62	92,5	30	83,3
	ні	5	8,1	2	2,9	3	8,3
	інший варіант	2	3,2	3	4,5	3	8,3
7.	Чи вважаєте Ви обов'язковою складовою розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди – взаємодію суб'єкта досудового розслідування (слідчий ДБР, детектив НАБУ) із підрозділами Національної поліції, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Служби безпеки України та ін.?						
	так	57	91,9	62	92,5	34	94,4
	ні	3	4,8	1	1,6	1	2,8
	інший варіант	2	3,2	4	6,5	1	2,8

8.	Визначте основні елементи криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди?						
	особа правопорушника	61	98,4	65	97,0	36	100,0
	спосіб підготовки, безпосереднього вчинення та приховування кримінального правопорушення	62	100,0	66	98,5	36	100,0
	слідова картина	60	96,8	66	98,5	34	94,4
	обстановка вчинення кримінального правопорушення	61	98,4	60	89,6	33	91,7
	предмет посягання	50	80,6	55	82,1	30	83,3
	інше	11	17,7	7	10,4	6	16,7
9.	Проведення яких слідчих (розшукових) дій є типовим під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди?						
	допит	62	100,0	67	100,0	36	100,0
	обшук	62	100,0	67	100,0	36	100,0
	огляд	60	96,8	66	98,5	34	94,4
	слідчий експеримент	41	66,1	31	46,3	12	33,3
	пред'явлення для впізнання	23	37,1	20	29,9	13	36,1
	одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб	18	29,0	31	46,3	22	61,1
	освідування особи	11	17,7	13	19,4	7	19,4
	отримання зразків для експертизи	18	29,0	18	26,9	14	38,9

	зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису	23	37,1	30	44,8	15	41,7
	проведення експертизи	61	98,4	66	98,5	36	100,0
10.	Визначте тактичні прийоми, що застосовуються у процесі допиту підозрюваних, свідків під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди?						
	встановлення психологічного контакту	62	100,0	67	100,0	36	100,0
	переконання	62	100,0	67	100,0	36	100,0
	постановка різного виду запитань	62	100,0	67	100,0	36	100,0
	пред'явлення речових доказів	50	80,6	55	82,1	30	83,3
	процесуальне інтерв'ю	23	37,1	20	29,9	13	36,1
	рефлексивне мислення	41	66,1	31	46,3	22	61,1
	інший варіант	11	17,7	13	19,4	7	19,4
11.	Ефективність розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддею неправомірної вигоди забезпечується такими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування і проведення негласних слідчих (розшукових) дій:						

	<p>початок досудового розслідування здійснюється невідкладно. Приводом для проведення негласних слідчих (розшукових) дій є наявність звернення із заявою особи про вимагання від неї предмета неправомірної вигоди, що забезпечує успіх документування, розслідування і розгляду у суді</p>	60	96,8	65	97,0	35	97,2
	<p>початок досудового розслідування здійснюється невідкладно. Приводом для проведення негласних слідчих (розшукових) дій є ініціатива органу досудового розслідування.</p>	2	3,2	2	3,0	1	2,8

Узагальнені дані вивчення матеріалів 76 кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких за ч. 3, ч. 4 ст. 368 КК України здійснювали протягом 2012–2024 років

1. Характеристика предмета кримінального правопорушення		%
1.	долари США	75,8
2.	гривні	53,9
3.	євро	43,4
4.	матеріальні цінності: вироби з дорогоцінних металів, побутова техніка, будівельні матеріали тощо	36,8
5.	матеріальні послуги (ремонт службового кабінету, квартири тощо)	26,3
6.	право на майно	14,5
7.	предмет неправомірної вигоди нематеріального характеру	2,6
2. Розмір неправомірної вигоди		
1.	до 3000 дол.	6,6
2.	від 3000 до 5000 дол.	7,9
3.	від 10 000 до 20 000 дол.	13,2
4.	більше 20 000 дол.	72,4
3. Співвідношення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, за статевою ознакою		
1.	чоловіки	96,1
2.	жінки	3,9
4. Освітній рівень суб'єкта кримінального правопорушення		
1.	вища освіта	100
2.	інше	0
5. Вік суб'єкта кримінального правопорушення		
1.	до 25 років	0
2.	25–30 років	2,6
3.	30–35 років	19,7

4.	35–40 років	26,3
5.	40–45 років	23,7
6.	45–50 років	11,8
7.	50–55 років	7,9
8.	старші 55 років	7,9
6. Слідова картина кримінального правопорушення представлена:		
1.	матеріальні сліди	100,0
2.	ідеальні сліди	100,0
3.	електронні сліди	100,0
7. Матеріальні сліди кримінального правопорушення:		
1.	документи (офіційні документи, їх проекти, чорнові записи)	100,0
2.	сліди-відображення (пальців рук, взуття, коліс транспортних засобів)	98,7
3.	сліди спеціальних хімічних речовин	86,8
4.	біологічні сліди	28,9
5.	сліди волокон, нашарувань інших матеріалів та речовин	43,4
6.	матеріали фото-, відеозапису	94,7
8. Ідеальні сліди кримінального правопорушення:		
1.	показання підозрюваного	100,0
2.	показання свідка	100,0
3.	показання свідка-заявника	32,9
4.	показання потерпілого	96,1
9. Електронні сліди кримінального правопорушення:		
1.	комп'ютерні системи (персональні комп'ютери, ноутбуки, сервери)	96,1
2.	програмне забезпечення (системне програмне забезпечення, прикладне програмне забезпечення)	27,6
3.	пристрої зберігання даних (оптичні диски; знімні накопичувачі даних (USB-накопичувачі, зовнішні SSD/HDD); карти пам'яті)	89,5

4.	мобільні пристрої (мобільні телефони (смартфони), планшети, цифрові камери, автомобільні ІТ-пристрої)	97,4
5.	стрічкові пристрої зберігання даних	14,5
6.	мережеві пристрої (мережеві концентратори, комутатори, маршрутизатори, мережеві екрани)	9,2
7.	інші джерела електронних слідів	19,7
10. Спосіб реалізації протиправного умислу виражався:		
1.	проста форма (полягає в безпосередньому наданні неправомірної вигоди судді, його близьким родичам чи членам сім'ї, передаванні її через посередника чи третіх осіб)	60,5
2.	завуальована форма (факт одержання неправомірної вигоди маскується під зовні законну угоду та виглядає цілком законною операцією (укладення законної угоди, нарахування й виплата заробітної плати чи премії, оплата послуг, консультації, експертизи)	39,5
11. Яким чином відбулося виявлення протиправної діяльності суддів щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, які слідчі ситуації склалися?		
1.	результат оперативно-розшукової діяльності – під час проведення оперативно-розшукових заходів задокументовано факт одержання неправомірної вигоди суддею, є підстави для відкриття кримінального провадження, внесення інформації до ЄРДР та початку досудового розслідування;	17,9
2.	внаслідок затримання судді «на гарячому», тобто під час одержання неправомірної вигоди;	38,8
3.	інформація від заявника про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди надійшла на етапі підготовки до вчинення кримінального правопорушення;	23,9
4.	факт одержання службовою особою неправомірної вигоди вже відбувся й відомості про подію отримані вже по факту;	19,4
12. Якими були обсяг і зміст відомостей на момент початку досудового розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди (щодо події кримінального правопорушення й особи ймовірного підозрюваного), які слідчі ситуації склалися?		
1.	факт вчинення кримінального правопорушення й особа ймовірного підозрюваного – судді який вчинив прийняття пропозиції, обіцянки або одержав неправомірну вигоду – відомі	31,3

2.	про факт вчинення кримінального правопорушення та особу ймовірного підозрюваного – судді який вчинив прийняття пропозиції, обіцянки або одержав неправомірну вигоду – є окремі відомості, які підлягають перевірці;	49,3
3.	наявна інформація про корупцію у судовій системі, відомості про конкретно вчинене кримінальне правопорушення та особу ймовірного підозрюваного у вчиненні прийняття пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди – відсутні	19,4
13. Скільки учасників кримінального правопорушення встановлено у процесі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди, які слідчі ситуації склалися?		
1.	у вчиненні кримінального правопорушення, крім надавача отримувача неправомірної вигоди, брало участь декілька осіб (організатор, підбурювач, пособник)	59,7
2.	у вчиненні кримінального правопорушення брали участь лише надавач і отримувач неправомірної вигоди	40,3
14. Які слідчі ситуації склалися відповідно до повноти реалізації правопорушниками протиправного умислу у процесі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди?		
1.	протиправний умисел був реалізований, предмет неправомірної вигоди отриманий у повному обсязі;	73,1
2.	протиправний умисел був реалізований не повністю, предмет неправомірної вигоди отриманий частково\	26,9
15. Якими були обсяг і зміст відомостей на момент початку досудового розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди (щодо події кримінального правопорушення й особи ймовірного підозрюваного), які слідчі ситуації склалися?		
1.	факт вчинення кримінального правопорушення й особа ймовірного підозрюваного – судді який вчинив прийняття пропозиції, обіцянки або одержав неправомірну вигоду – відомі;	31,3
2.	про факт вчинення кримінального правопорушення та особу ймовірного підозрюваного – судді який вчинив прийняття пропозиції, обіцянки або одержав неправомірну вигоду – є окремі відомості, які підлягають перевірці;	49,3
3.	наявна інформація про корупцію у судовій системі, відомості про конкретно вчинене кримінальне правопорушення та особу ймовірного підозрюваного у вчиненні прийняття пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди – відсутні.	19,4

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Головного слідчого управління Національної поліції України – начальник управління організації роботи та методичного забезпечення, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, полковник Національної поліції

 Ірина ПЕТРОВИЧ ШЕВЧИШЕН
2024 року

АКТ № 136612-2024

Про впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України результатів дисертаційного дослідження

Уклала комісія у складі:

Голови:

начальника відділу методичної роботи та правового забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, кандидата юридичних наук, полковника поліції Владислава Бураки

членів комісії:

старшого слідчого в особливо важливих справах відділу методичної роботи та правового забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, майора поліції Віталія Пелехатого

старшого слідчого в особливо важливих справах відділу методичної роботи та правового забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, майора поліції Аліни Віткалової

Комісія відповідно до доручення Національної поліції України № 34684/24/4/3-2022 від 20.12.2022 «Про впорядкування процедури видання актів впровадження наукових досліджень у діяльність органів досудового розслідування Національної поліції України», склала цей акт, щодо розгляду основних положень та результатів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук Науково-дослідного інституту публічного права Ушканенка Едуарда Олександровича на тему: «Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди»

зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Комісією встановлено, що викладені у висновках пропозиції та рекомендації можуть бути корисними під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактами прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди, чому й приділено значну наукову увагу.

Висновки і рекомендації, що містяться в дисертаційному дослідженні, можуть використовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України під час проведення занять в системі службової підготовки, а також при проведенні семінарів, нарад.

Матеріали викладені у висновках до дисертаційного дослідження можуть бути використані під час підготовки листів-роз'яснень до органів досудового розслідування Національної поліції України, оскільки вони мають як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, що сприятиме вдосконаленню процесуальної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України.

Голова комісії:

Владислав БУРЛАКА

Члени комісії:

Віталій ПЕЛЕХАТИЙ

Аліна ВІТКАЛОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
Національної академії
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Станіслав ГУСАРЄВ

2024

АКТ

01.10. 2024

м. Київ

№ 153-07

Впровадження результатів дисертації Ушканенка Едуарда Олександровича «Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі: т.в.о. начальника навчально-методичного відділу НАВС, лейтенанта поліції **В.О. Бойчук**, начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, підполковника поліції **В.В. Корольчука**, т.в.о. начальника відділу докторантури та ад'юнктури **А.П. Містюка**, т.в.о. завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, капітана поліції **Б.Ю. Бистрицького**, завідувача загальної бібліотеки **Л.Г. Гайдар**.

Комісія розглянула й узагальнила результати дисертаційного дослідження здобувача Науково-дослідного інституту публічного права **Ушканенка Едуарда Олександровича** «Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;

оперативно-розшукова діяльність.

Проаналізовано основні результати дослідження Ушканенка Е.О., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

Ушканенко Е.О. Правові засади протидії корупційним кримінальним правопорушенням, що вчинюються суддями. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2. С. 242-258.

Ушканенко Е.О. Міжнародний досвід протидії корупційним кримінальним правопорушенням у судовій системі. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 3 (55). С. 358-364.

Ушканенко Е.О. Криміналістична характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 532-540.

Ушканенко Е.О. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 757-760.

Ушканенко Е.О. Теоретичні основи дослідження розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 3. С. 156-161.

Ушканенко Е.О. Актуальні питання дослідження розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 13–14 березня 2023 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 131–133.

Ушканенко Е.О. Правові засади розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 серпня 2020 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 242–244.

Ушканенко Е.О. Міжнародне співробітництво під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди.

Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 березня 2022 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 118–120.

Ушканенко Е.О. Аналіз окремих елементів криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди. Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 07–08 лютого 2024 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 171–173.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці **Е.О. Ушканенка** містять науково обгрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Криміналістика», «Криміналістичне забезпечення досудового розслідування», «Інновації у криміналістиці» та ін., під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

Вікторія БОЙЧУК

Віктор КОРОЛЬЧУК

Андрій МІСТЮК

Богдан БИСТРИЦЬКИЙ

Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

2024

АКТ

01.10. 2024

м. Київ

№ 154-нз

Впровадження результатів дисертації Ушканенка Едуарда Олександровича «Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі: начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, підполковника поліції **В.В. Корольчука**, т.в.о. начальника відділу докторантури та ад'юнктури **А.П. Містюка**, т.в.о. завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, капітана поліції **Б.Ю. Бистрицького**, завідувача загальної бібліотеки **Л.Г. Гайдар**.

Комісія розглянула й узагальнила результати дисертаційного дослідження здобувача Науково-дослідного інституту публічного права **Ушканенка Едуарда Олександровича** «Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Проаналізовано основні результати дослідження Ушканенка Е.О., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

Ушканенко Е.О. Правові засади протидії корупційним кримінальним правопорушенням, що вчинюються суддями. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2. С. 242-258.

Ушканенко Е.О. Міжнародний досвід протидії корупційним кримінальним правопорушенням у судовій системі. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 3 (55). С. 358-364.

Ушканенко Е.О. Криміналістична характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 532-540.

Ушканенко Е.О. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 757-760.

Ушканенко Е.О. Теоретичні основи дослідження розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 3. С. 156-161.

Ушканенко Е.О. Актуальні питання дослідження розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 13–14 березня 2023 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 131–133.

Ушканенко Е.О. Правові засади розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 серпня 2020 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 242–244.

Ушканенко Е.О. Міжнародне співробітництво під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування:

матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 березня 2022 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 118–120.

Ушканенко Е.О. Аналіз окремих елементів криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 07–08 лютого 2024 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 171–173.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці **Е.О. Ушканенка** містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в науковій діяльності Національної академії внутрішніх справ, зокрема через проведення подальших наукових досліджень з проблем криміналістики, підготовку наукових робіт, видання монографії за результатами наукової роботи.

Члени комісії:

 Віктор КОРОЛЬЧУК
 Андрій МІСТЮК
Богдан БИСТРИЦЬКИЙ
 Людмила ГАЙДАР

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ушканенко Е.О. Правові засади протидії корупційним кримінальним правопорушенням, що вчинюються суддями. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2. С. 242-258.

2. Ушканенко Е.О. Міжнародний досвід протидії корупційним кримінальним правопорушенням у судовій системі. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 3 (55). С. 358-364.

3. Ушканенко Е.О. Криміналістична характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 532-540.

4. Ушканенко Е.О. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 757-760.

5. Ушканенко Е.О. Теоретичні основи дослідження розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 3. С. 156-161.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Ушканенко Е.О. Правові засади розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.* – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 242–244.

7. Ушканенко Е.О. Міжнародне співробітництво під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання суддями неправомірної вигоди. *Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування:*

матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 березня 2022 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 118–120.

8. Ушканенко Е.О. Актуальні питання дослідження розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 13–14 березня 2023 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 131–133.

9. Ушканенко Е.О. Аналіз окремих елементів криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання судьями неправомірної вигоди. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 07–08 лютого 2024 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 171–173.